

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
ПРИ ПРЕЗИДЕНТОВІ УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ КЕРІВНИХ КАДРІВ

ПОГОДЖУЮ

Голова Національного агентства
України з питань державної служби

К.О. Ващенко
2019 р.

ЗАТВЕРДЖУЮ

Президент Національної академії
державного управління
при Президентові України

В.С. Куйбіда
2018 р.

ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА
підвищення кваліфікації державних службовців та
посадових осіб місцевого самоврядування
з питань місцевого економічного розвитку

*Схвалено Вченою радою
Національної академії державного управління при Президентові України
(протокол № 262/8-12 від 27 вересня 2018 року)*

За загальною редакцією

Вакуленка Володимира Миколайовича,
завідувача кафедри регіонального управління, місцевого самоврядування
та управління містом Національної академії державного управління
при Президентові України, кандидата наук з державного управління, доцента,
заслуженого працівника освіти України

Розробники:

Борщ Г. А., доцент кафедри регіонального управління, місцевого самоврядування та управління містом Національної академії державного управління при Президентові України, к.держ.упр., доцент;

Вакуленко В. М., завідувач кафедри регіонального управління, місцевого самоврядування та управління містом Національної академії державного управління при Президентові України, к.держ.упр., доцент;

Васильєва Н. В., професор кафедри регіонального управління, місцевого самоврядування та управління містом Національної академії державного управління при Президентові України, д.держ.упр., доцент;

Гринчук Н. М., доцент кафедри регіонального управління, місцевого самоврядування та управління містом Національної академії державного управління при Президентові України, к.е.н., доцент;

Ігнатенко О. П., Головний експерт з міжвідомчої співпраці та економічного розвитку Проекту міжнародної технічної допомоги «Партнерство для розвитку міст», доцент кафедри економічної політики та врядування Національної академії державного управління при Президентові України, д.держ.упр., к.е.н.;

Кучеренко О. В., директор Проекту міжнародної технічної допомоги «Партнерство для розвитку міст»;

Ларіна Н. Б., перший заступник директора Інституту підвищення кваліфікації керівних кадрів Національної академії державного управління при Президентові України, к.пед.н., доцент;

Лепьошкін І. І., Головний експерт, Керівник групи експертів Проекту міжнародної технічної допомоги «Партнерство для розвитку міст»;

Нинюк І. І., начальник відділу науково-методичного забезпечення системи підвищення кваліфікації публічних службовців Національної академії державного управління при Президентові України, к.держ.упр.

ЗМІСТ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА	7
ОРІЄНТОВНИЙ НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН.....	10
ЗАГАЛЬНА СКЛАДОВА.....	14
Модуль 1. Основи місцевого економічного розвитку.....	14
Тема 1.1. Сутність місцевого економічного розвитку	15
Тема 1.2. Чинники місцевого економічного розвитку та готовність громади	15
Тема 1.3. Еволюція місцевого економічного розвитку: вітчизняний та світовий досвід.....	15
Тема 1.4. Інституційне забезпечення та управління місцевим економічним розвитком	15
Тема 1.5. Завдання та вміння спеціаліста з місцевого економічного розвитку	15
Модуль 2. Демократичне врядування.....	21
Тема 2.1. Визначення та сутність демократичного врядування	22
Тема 2.2. Партисипативна демократія.....	22
Тема 2.3. Форми взаємодії органів місцевого самоврядування з громадськістю	23
Тема 2.4. Роль різних суб'єктів у розвитку партисипативної демократії на місцевому рівні.....	23
Тема 2.5. Партисипативний бюджет як форма залучення громадськості до прийняття рішень на місцевому рівні.....	23
Тема 2.6. Роль засобів масової інформації в демократичному врядуванні	23
ФУНКЦІОНАЛЬНА СКЛАДОВА	30
Модуль 1. Методологія та сучасна практика стратегічного планування.....	30
Тема 1.1. Стратегічне планування місцевого економічного розвитку	31
Тема 1.2. Технологія стратегічного планування. Організаційне забезпечення процесу стратегічного планування	31
Тема 1.3. Соціально-економічний аналіз у процесі стратегічного планування	31
Тема 1.4. Методологія визначення пріоритетів стратегічного розвитку території	31

Тема 1.5. Екологічне оцінювання в стратегічному плануванні.....	32
Тема 1.6. Організація моніторингу реалізації стратегічного плану.....	32
Модуль 2. Маркетинг і брендинг території	37
Тема 2.1. Методологічні засади маркетингу території.....	38
Тема 2.2. Формування маркетингової стратегії, цільові групи й сегментація ринку	38
Тема 2.3. Брендинг міста: пошук міської ідентичності.....	38
Тема 2.4. Процес брендингу міста	39
Тема 2.5. Маркетингова комунікація.....	39
Модуль 3. Інвестиції як інструмент місцевого економічного розвитку.....	43
Тема 3.1. Основи інвестування. Роль інвестицій у місцевому економічному розвитку	44
Тема 3.2. Залучення іноземних інвестицій.....	44
Тема 3.3. Інноваційні форми інвестицій	45
Тема 3.4. Інвестиційні проекти	45
Тема 3.5. Просування інвестиційних можливостей території	45
Модуль 4. Підтримка розвитку місцевого бізнесу та підприємництва.....	50
Тема 4.1. Створення сприятливого бізнес-клімату	51
Тема 4.2. Інституціональне забезпечення розвитку підприємництва	51
Тема 4.3. Механізми й інструменти стимулювання, збереження та розвитку малого і середнього підприємництва	51
Тема 4.4. Соціальне підприємництво, бізнес інклюзивний та дружній до навколишнього середовища.....	51
Тема 4.5. Регулювання підприємницької діяльності на місцевому рівні.....	52
Модуль 5. Розвиток трудових ресурсів	56
Тема 5.1. Роль кваліфікованих трудових ресурсів для місцевого економічного розвитку	57
Тема 5.2. Збір та аналіз інформації щодо розвитку трудових ресурсів	57
Тема 5.3. Інструменти розвитку трудових ресурсів: політика уряду і приватний сектор	58
Тема 5.4. Інновації в управлінні трудовими ресурсами	58
Модуль 6. Механізми фінансування місцевого економічного розвитку.....	64
Тема 6.1. Джерела та механізми фінансування місцевого економічного розвитку	65

Тема 6.2. Бюджетне фінансування місцевого економічного розвитку	65
Тема 6.3. Фінансування місцевого економічного розвитку через міжмуніципальне співробітництво	66
Тема 6.4. Інвестиційні механізми фінансування місцевого економічного розвитку	66
Тема 6.5. Кредитні механізми фінансування місцевого економічного розвитку	66
Тема 6.6. Фінансування місцевого економічного розвитку через гранти	67

ВАРІАТИВНА СКЛАДОВА

МОДУЛІ, ПРОПОНОВАНІ НА ВИБІР	74
------------------------------------	----

Модуль 1. Моніторинг місцевого економічного розвитку та оцінювання результатів

Тема 1.1. Особливості моніторингу й оцінювання місцевого економічного розвитку	75
Тема 1.2. Модель «внесок – продукт», вимоги до індикаторів	75
Тема 1.3. Організація моніторингу й оцінювання місцевого економічного розвитку	76
Тема 1.4. Етапи оцінювання місцевого економічного розвитку та робота з висновками і рекомендаціями	76

Модуль 2. Гендерні засади місцевого економічного розвитку

Тема 2.1. Сутність концепції гендерної рівності	82
Тема 2.2. Стратегія забезпечення гендерної рівності та економічний розвиток	82
Тема 2.3. Гендерний аналіз	82
Тема 2.4. Гендерне бюджетування	83

Модуль 3. Стратегічне екологічне оцінювання

Тема 3.1. Основи стратегічної екологічної оцінки	88
Тема 3.2. Процес стратегічної екологічної оцінки	89
Тема 3.3. Методологія проведення стратегічної екологічної оцінки	89
Тема 3.4. Основні методи стратегічної екологічної оцінки	89

Модуль 4. Управління проектами місцевого економічного розвитку

Тема 4.1. Місце і роль проектів у місцевому економічному розвитку	94
Тема 4.2. Основні поняття проектного управління	94
Тема 4.3. Технологія управління проектами місцевого економічного розвитку	94

Тема 4.4. Управління портфелем проектів місцевого економічного розвитку. Команда проекту та лідерство	94
---	----

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Успіх подальшого розвитку територіальних громад в Україні та трансформаційних процесів у суспільстві відповідно до вимог часу у вирішальній мірі залежить від кадрів, фахово і світоглядно підготовлених до активної роботи в нових умовах. Від того, в якій мірі державні службовці та посадові особи місцевого самоврядування обізнані з основами та новітніми технологіями управління місцевим економічним розвитком, володіють вміннями і навичками застосування цих знань в умовах конкретної територіальної громади безпосередньо залежить наскільки ефективно використовуватимуться людські і природні ресурси місцевості для створення потрібної кількості робочих місць та забезпечення належного рівня добробуту.

Досягнення системності, безперервності та послідовності у фаховому удосконаленні державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування обумовлює необхідність регулярного підвищення їх кваліфікації, зокрема й з питань місцевого економічного розвитку, яке пропонується проводити у форматі семінарів і тренінгів.

Професійна програма підвищення кваліфікації державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування з питань місцевого економічного розвитку (далі – Професійна програма) підготовлена кафедрою регіонального управління, місцевого самоврядування та управління містом Національної академії державного управління при Президентові України (далі – Національна академія) на засадах компетентнісного підходу для забезпечення практико-орієнтованого навчання державних службовців 1-5 групи оплати праці та посадових осіб місцевого самоврядування, посади яких віднесено до I-IV категорії посад в органах місцевого самоврядування, та орієнтована на використання в системі підвищення кваліфікації державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування.

Професійна програма спрямована на досягнення відповідності знань з боку державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування щодо принципів місцевого економічного розвитку, методів, інструментів і фінансових можливостей для їх реалізації, та як результат здатності ефективно сприяти місцевому економічному розвитку у практичній площині, могли креативно та стратегічно мислити, оперативно приймати рішення у нестандартних ситуаціях, застосовувати інноваційні підходи в роботі, були гнучкими у розв'язанні управлінських завдань, відкритими до змін.

Мета Професійної програми полягає у розвитку професійної компетентності державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування для забезпечення ефективного управління місцевим економічним розвитком, виробленні умінь і навичок, необхідних для впровадження реформ, здійсненні послідовних кроків в імплементації принципів «належного врядування», які закріплені рішеннями Ради Європи, використання інструментів стратегічного планування та маркетингу територій, залучення інвестицій, підтримки малого і середнього бізнесу, розвитку

трудових ресурсів, визначення джерел фінансування та індикаторів оцінювання місцевого економічного розвитку.

Професійну програму підготовлено з урахуванням Вимог до структури та змісту професійних програм підвищення кваліфікації державних службовців, посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад, затверджених наказом Національного агентства України з питань державної служби від 30.03.2015 р. № 65 (зі змінами).

Результатами засвоєння навчального матеріалу Професійної програми є:

- отримання знань щодо принципів, моделей та інструментів місцевого економічного розвитку, їх застосування у конкретних ситуаціях;

- розуміння шляхів модернізації публічного управління на засадах демократичного належного врядування, конституційності і законності, відкритості і прозорості;

- засвоєння знань про шляхи реалізації стратегічних підходів у забезпеченні реалізації реформ на місцевому рівні, володіння інформацією про зміни у законодавчих і нормативно-правових актах, усвідомлення передумов і наслідків їх прийняття для розвитку адміністративно-територіальних одиниць в Україні;

- розуміння передумов, переваг і технологій здійснення стратегічного управління місцевим економічним розвитком, визначення цілей, оволодіння вміннями щодо впровадження стратегій через управління оперативними програмами і проектами, моніторингу і оцінювання досягнення результатів;

- розвиток складових функціональної компетентності з питань стратегічного управління і проектного менеджменту та оволодіння вміннями формування проектних пропозицій;

- розвиток вмінь і навичок практичного використання можливостей інструментів маркетингу при підготовці управлінських рішень, визначення параметрів місцевої ідентичності, розробки бренд-платформи й концепції бренду території;

- формування вмінь підтримки ефективної взаємодії з громадськістю, державними і недержавними інституціями, бізнесом у процесі маркетингу та стратегічного планування розвитку регіонів, міст, об'єднаних територіальних громад (далі – ОТГ) та інших населених пунктів;

- засвоєння знань та практичних умінь і навичок використання тактичних інструментів місцевого економічного розвитку: залучення інвестицій, підтримки і збереження підприємницької діяльності, комерціалізації інновацій, розвитку людського потенціалу території та ін.;

- оволодіння системою знань і умінь, які забезпечують здатність вирішувати проблеми щодо наповнення та ефективного використання місцевих бюджетів, пошуку джерел додаткових ресурсів для вирішення проблем місцевого економічного розвитку;

- засвоєння методів збору даних, формування умінь і навичок моніторингу й оцінки (оцінювання процесу і оцінювання впливу) місцевого економічного розвитку;

- оволодіння системою знань і умінь, які складають основу професійної компетентності керівників-лідерів та забезпечують здатність до креативного

мислення, прийняття ефективних рішень у нестандартних ситуаціях, організації ефективної командної роботи та застосування інноваційних підходів, здійснювати самоменеджмент та розвиток лідерського потенціалу.

Професійна програма побудована за модульним принципом. Тривалість навчальної роботи за програмою складає 108 годин (3,6 кредити), із них аудиторних – 72 години (2,4 кредити).

Професійна програма розроблена з урахуванням кращого зарубіжного досвіду та вітчизняної практики на основі навчальної програми «Місцевий економічний розвиток», спрямованої на фахову динамічну підготовку ефективних керівників місцевого й регіонального рівня і успішно апробованої у рамках діяльності Проекту міжнародної технічної допомоги «Партнерство для розвитку міст» (Проект ПРОМІС), який впроваджує Федерація канадських муніципалітетів (ФКМ) за фінансової підтримки Міністерства міжнародних справ Канади.

Під час реалізації Професійної програми передбачається використання дієвих форм залучення слухачів, зокрема: мозковий штурм, робота у парах, одноосібне самостійне виконання завдання кожним учасником, виконання поставленого завдання у командах з кількох учасників, презентація членами команди отриманих результатів, колективне обговорення отриманих результатів усіма учасниками програми, взаємодоповнюючі коментарі викладачів-тренерів та ін.

ОРІЄНТОВНИЙ НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Шифри модулів	Назви складових програми, модулів, тем	Заг. к-сть годин / кредитів ЄКТС	Розподіл часу на аудиторні заняття і самостійну роботу	
			ауд. (год. / кредити ЄКТС)	сам. роб. (год. / кредити ЄКТС)
	ЗАГАЛЬНА СКЛАДОВА	22 <i>0,73</i>	12 <i>0,40</i>	10 <i>0,33</i>
ЗН 1	Модуль 1. Основи місцевого економічного розвитку	8 <i>0,26</i>	4 <i>0,13</i>	4 <i>0,13</i>
	Тема 1.1. Сутність місцевого економічного розвитку.			
	Тема 1.2. Чинники місцевого економічного розвитку та готовність громади			
	Тема 1.3. Еволюція місцевого економічного розвитку: вітчизняний та світовий досвід			
	Тема 1.4. Інституційне забезпечення та управління місцевим економічним розвитком			
	Тема 1.5. Завдання та вміння спеціаліста з місцевого економічного розвитку			
ЗН 2	Модуль 2. Демократичне врядування	14 <i>0,47</i>	8 <i>0,27</i>	6 <i>0,20</i>
	Тема 2.1. Визначення та сутність демократичного врядування			
	Тема 2.2. Партисипативна демократія			
	Тема 2.3. Форми взаємодії органів місцевого самоврядування з громадськістю			
	Тема 2.4. Роль різних суб'єктів у розвитку партисипативної демократії на місцевому рівні			
	Тема 2.5. Партисипативний бюджет як форма залучення громадськості до прийняття рішень на місцевому рівні.			
	Тема 2.6. Роль засобів масової інформації в демократичному врядуванні			

Шифри модулів	Назви складових програми, модулів, тем	Заг. к-сть годин / кредитів ЕКТС	Розподіл часу на аудиторні заняття і самостійну роботу	
			ауд. (год. / кредити ЕКТС)	сам. роб. (год. / кредити ЕКТС)
	ФУНКЦІОНАЛЬНА СКЛАДОВА	76 2,53	52 1,73	24 0,8
ФН 1	Модуль 1. Методологія та сучасна практика стратегічного планування Тема 1.1. Стратегічне планування місцевого економічного розвитку Тема 1.2. Технологія стратегічного планування. Організаційне забезпечення процесу стратегічного планування Тема 1.3. Соціально-економічний аналіз у процесі стратегічного планування Тема 1.4. Методологія визначення пріоритетів стратегічного розвитку територій Тема 1.5. Екологічне оцінювання в стратегічному плануванні Тема 1.6. Організація моніторингу реалізації стратегічного плану	16 0,53	12 0,40	4 0,13
ФН 2	Модуль 2. Маркетинг і брендинг територій Тема 2.1. Методологічні засади маркетингу територій Тема 2.2. Формування маркетингової стратегії, цільові групи й сегментація ринку Тема 2.3. Брендинг міста: пошук міської ідентичності Тема 2.4. Процес брендингу міста Тема 2.5. Маркетингова комунікація	12 0,40	8 0,27	4 0,13
ФН 3	Модуль 3. Інвестиції як інструмент місцевого економічного розвитку Тема 3.1. Основи інвестування. Роль інвестицій у місцевому економічному розвитку Тема 3.2. Залучення іноземних інвестицій Тема 3.3. Інноваційні форми інвестицій Тема 3.4. Інвестиційні проекти Тема 3.5. Просування інвестиційних можливостей територій	12 0,40	8 0,27	4 0,13
ФН 4	Модуль 4. Підтримка розвитку місцевого бізнесу та підприємництва Тема 4.1. Створення сприятливого бізнес-клімату Тема 4.2. Інституціональне забезпечення розвитку підприємництва Тема 4.3. Механізми й інструменти стимулювання, збереження та розвитку малого і середнього підприємництва Тема 4.4. Соціальне підприємництво, бізнес інклюзивний та дружній до навколишнього середовища Тема 4.5. Регулювання підприємницької діяльності на місцевому рівні	12 0,40	8 0,27	4 0,13

Шифри модулів	Назви складових програми, модулів, тем	Заг. к-сть годин / кредитів ЕКТС	Розподіл часу на аудиторні заняття і самостійну роботу	
			ауд. (год. / кредити ЕКТС)	сам. роб. (год. / кредити ЕКТС)
ФН 5	Модуль 5. Розвиток трудових ресурсів	6	4	2
	Тема 5.1. Роль кваліфікованих трудових ресурсів для місцевого економічного розвитку	0,20	0,13	0,07
	Тема 5.2. Збір та аналіз інформації щодо розвитку трудових ресурсів			
	Тема 5.3. Інструменти розвитку трудових ресурсів: політика уряду і приватний сектор			
	Тема 5.4. Інновації в управлінні трудовими ресурсами			
ФН 6	Модуль 6. Механізми фінансування місцевого економічного розвитку	18	12	6
	Тема 6.1. Джерела та механізми фінансування місцевого економічного розвитку	0,60	0,40	0,20
	Тема 6.2. Бюджетне фінансування місцевого економічного розвитку			
	Тема 6.3. Фінансування місцевого економічного розвитку через міжмуніципальне співробітництво			
	Тема 6.4. Інвестиційні механізми фінансування місцевого економічного розвитку			
	Тема 6.5. Кредитні механізми фінансування місцевого економічного розвитку			
	Тема 6.6. Фінансування місцевого економічного розвитку через гранти			
ВТ	ВАРІАТИВНА СКЛАДОВА – МОДУЛІ, ПРОПОНОВАНІ НА ВИБІР*	8	6	2
		0,27	0,2	0,07
ВТ 1	Модуль 1. Моніторинг місцевого економічного розвитку та оцінювання результатів	8	6	2
	Тема 1.1. Особливості моніторингу й оцінювання місцевого економічного розвитку	0,27	0,2	0,07
	Тема 1.2. Модель «внесок-продукт», вимоги до індикаторів			
	Тема 1.3. Організація моніторингу й оцінювання місцевого економічного розвитку			
	Тема 1.4. Етапи оцінювання місцевого економічного розвитку та робота з висновками і рекомендаціями			
ВТ 2	Модуль 2. Гендерні засади місцевого економічного розвитку	8	6	2
	Тема 2.1. Сутність концепції гендерної рівності	0,27	0,2	0,07
	Тема 2.2. Стратегія забезпечення гендерної рівності та економічний розвиток			
	Тема 2.3. Гендерний аналіз			
	Тема 2.4. Гендерне бюджетування			

Шифри модулів	Назви складових програми, модулів, тем	Заг. к-сть годин / кредитів ЕКТС	Розподіл часу на аудиторні заняття і самостійну роботу	
			ауд. (год. / кредити ЕКТС)	сам. роб. (год. / кредити ЕКТС)
ВТ 3	Модуль 3. Стратегічне екологічне оцінювання	8	6	2
	Тема 3.1. Основи стратегічної екологічної оцінки	0,27	0,2	0,07
	Тема 3.2. Процес стратегічної екологічної оцінки			
	Тема 3.3. Методологія проведення стратегічної екологічної оцінки			
	Тема 3.4. Основні методи стратегічної екологічної оцінки			
ВТ 4	Модуль 4. Управління проектами місцевого економічного розвитку	8	6	2
	Тема 4.1. Місце і роль проектів у місцевому економічному розвитку	0,27	0,2	0,07
	Тема 4.2. Основні поняття проектного управління			
	Тема 4.3. Технологія управління проектами місцевого економічного розвитку			
	Тема 4.4. Управління портфелем проектів місцевого економічного розвитку. Команда проекту та лідерство			
	Підсумковий контроль	2	2	
		0,07	0,07	
	ВСЬОГО ГОДИН ЗА ПРОГРАМОЮ	108	72	38
		3,6	2,4	1,2

**Відповідно до п. 17 Вимог до структури і змісту професійних програм підвищення кваліфікації державних службовців, посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад, затверджених наказом Національного агентства України з питань державної служби від 30.03.2015 № 65 (зі змінами), варіативні модулі можуть включатися у Професійну програму замість окремих нормативних модулів.*

Назви варіативних модулів/тем включені в таблицю орієнтовного навчально-тематичного плану не у повному обсязі у зв'язку з тим, що можуть розроблятися спільно з замовниками навчання з урахуванням потреб кожної категорії (групи) слухачів перед початком навчання.

ЗАГАЛЬНА СКЛАДОВА

Модуль 1. ОСНОВИ МІСЦЕВОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Мета модуля: актуалізувати та доповнити знання щодо основних понять, механізмів і інструментів місцевого економічного розвитку (МЕР) та удосконалити вміння, які забезпечують здатність державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування їх використовувати, готувати рішення щодо місцевого економічного розвитку, забезпечувати їх інституційну підтримку.

У результаті опрацювання навчального матеріалу модуля слухачі повинні

знати:

- сутність та загальноприйняті визначення поняття «місцевий економічний розвиток»;
- цілі, характеристики та принципи місцевого економічного розвитку;
- теорії (концепції) місцевого економічного розвитку;
- парадигму сталого розвитку та МЕР;
- моделі місцевого економічного розвитку;
- зарубіжний досвід та кращі практики місцевого економічного розвитку;
- інструменти місцевого економічного розвитку;
- законодавчу та регуляторну базу у сфері МЕР в Україні;
- фактори, що впливають на економічний розвиток на місцевому рівні;
- основні функції та завдання установ, що опікуються питаннями МЕР;
- завдання і функції спеціаліста з МЕР;

вміти:

- ідентифікувати фактори, що впливають на економічний розвиток на місцевому рівні;
- визначати готовність громади до МЕР;
- встановлювати зацікавлені сторони та установи, які потрібно залучити до МЕР;
- виявляти інструменти МЕР, що вплинули на конкурентоспроможність міста/громади за останні роки;
- визначати основні перешкоди у діяльності інституцій МЕР;
- визначати на підставі самооцінки необхідність здобуття нових знань і вмінь з оволодіння відповідними інструментами як фахівця з місцевого економічного розвитку.

ОРІЄНТОВНИЙ ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Загальна кількість *кредитів* – 0,26. Загальна кількість *годин* – 8 (0,26 кредити), із них: аудиторних занять – 4 (0,13 кредити), самостійної навчальної роботи слухачів – 4 (0,13 кредити).

Тема 1.1. Сутність місцевого економічного розвитку

Концепція місцевого економічного розвитку. Існуючі визначення місцевого економічного розвитку. Принципи МЕР.

Аспекти та основні характеристики МЕР. Трисекторне співробітництво у МЕР (бізнес, уряд, неурядові організації (далі – НУО)).

Контекст місцевого економічного розвитку.

Економічне зростання і місцевий економічний розвиток.

Тема 1.2. Чинники місцевого економічного розвитку та готовність громади

Місцева економічна політика. Суб'єкти і об'єкти місцевої економічної політики. Визначення цілей місцевого економічного розвитку.

Чинники місцевого економічного розвитку.

Діяльність з МЕР (зростання і збереження бізнесу, залучення інвестицій, розвиток трудових ресурсів): загальний огляд. Інструменти та технологія впровадження МЕР.

Готовність громади до місцевого економічного розвитку.

Тема 1.3. Еволюція місцевого економічного розвитку: вітчизняний та світовий досвід

Парадигма сталого розвитку та МЕР. Фактори, що впливають на МЕР. Глобалізація та місцевий економічний розвиток, як дві взаємодоповнюючі тенденції.

Еволюція МЕР у зарубіжних країнах, зокрема, у Канаді, та в Україні. Інструменти місцевої економічної політики: досвід Канади

Законодавство та регуляторна підтримка МЕР в Україні.

Тема 1.4. Інституційне забезпечення та управління місцевим економічним розвитком

Альтернативні підходи до управління місцевим економічним розвитком. Зацікавлені сторони та їх ролі в МЕР.

Основні завдання МЕР – установи / інституції МЕР.

Ключові функції інституцій МЕР.

Проблеми та перешкоди в діяльності установ/інституцій МЕР.

Типова структура агенції з місцевого економічного розвитку.

Тема 1.5. Завдання та вміння спеціаліста з місцевого економічного розвитку

Ролі та клієнти (функції та на що спрямована діяльність) спеціалістів з місцевого економічного розвитку.

Завдання та компетенції спеціаліста з МЕР.

Формулювання вмінь, необхідних спеціалістам з МЕР.

Визначення профілю компетенцій спеціаліста з місцевого економічного розвитку.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Законодавче і нормативно-правове забезпечення

1. Конституція України [Електронний ресурс]: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (зі змінами). – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Бюджетний кодекс України [Електронний ресурс]: Закон України від 08.07.2010 № 2456-VI (зі змінами). – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.
3. Земельний кодекс України [Електронний ресурс]: Закон України від 25.10.2001 № 2768-III (зі змінами). – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>.
4. Податковий кодекс України [Електронний ресурс]: Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI (зі змінами). – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
5. Про асоціації органів місцевого самоврядування [Електронний ресурс]: Закон України від 16.04.2009 № 1275-VI (зі змінами). – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1275-17>.
6. Про державну службу [Електронний ресурс]: Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII (зі змінами). – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/889-19>.
7. Про добровільне об'єднання територіальних громад [Електронний ресурс]: Закон України від 05.02.2015 № 157-VIII (зі змінами). – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/157-19>.
8. Про засади державної регіональної політики [Електронний ресурс]: Закон України від 05.02.2015 № 156-VIII. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/156-19>.
9. Про місцеве самоврядування в Україні [Електронний ресурс]: Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР // Відом. Верховної Ради України. – 1997. – № 24. – с. 379–429.
10. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України [Електронний ресурс]: Закон України від 23 березня 2000 року № 1602-III. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1602-14>
11. Про співробітництво територіальних громад [Електронний ресурс]: Закон України від 17.06.2014 № 1508-VII. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1508>.
12. Питання впровадження єдиної державної політики реформ в Україні [Електронний ресурс]: Указ Президент України від 19.01.2015 р. № 22/2015. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/22/2015>.
13. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» [Електронний ресурс]: Указ Президента України від 12.01.2015 № 5/2015. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.
14. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів

України від 06.08.2014 № 385 (зі змінами). – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-п>.

15. Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 08.04.2015 № 214 (зі змінами). – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-п>.

16. Деякі питання реалізації Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [Електронний ресурс] : Розпорядження Кабінету Міністрів від 22.09.2016 № 688-р. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/688-2016-р>.

17. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [Електронний ресурс] : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 № 333-р. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-р>.

18. Утрехтська декларація про добре місцеве та регіональне врядування в неспокійний час: проблеми змін [Електронний ресурс] : Міжнародний документ від 17.11.2009 р. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_a16.

19. Про службу в органах місцевого самоврядування [Електронний ресурс] : Проект закону від 30.03.2015 № 2489. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=54569.

Навчально-методичні матеріали

1. Агломерації: міжнародний досвід, тенденції, висновки для України. Аналітична записка / Анатолій Ткачук, Тарас Баранецький, Борис Буркинський, Олександр Лайко, та ін. / За редакцією: Ніни Наталенко. – <https://www.csi.org.ua/wp-content/uploads/2018/02/agglomeratsiyi-final.pdf>

2. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2017 році». / Нац. ін-т стратег. дослід. – Київ : НІСД, 2017. – 928 с.

3. Баймуратов М. О. «Європа регіонів»: транскордонне співробітництво : Коментар Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними громадами або властями / М. О. Баймуратов, Б. Я. Кофман, С. А. Панасюк. – Одеса : Фенікс, 2017. – 206 с.

4. Берданова О. В., Вакуленко В. М., Валентюк І. В., Ткачук А. Ф. Стратегічне планування розвитку об'єднаної територіальної громади: навч. посіб. / [О. В. Берданова, В. М. Вакуленко, І. В. Валентюк, А. Ф. Ткачук] – К. : – 2017. – 121 с.

5. Блейклі Едвард Д. Планування місцевого економічного розвитку. Теорія і практика. / Едвард Блейклі. – Львів: «Літопис», 2003. – 412 с.

6. Брусенцова Я. Повноваження органів місцевого самоврядування у сфері містобудування : практич. посіб. / Яна Брусенцова. – Харків : Фактор, 2016. – 72 с.

7. Бюджетно-податкова політика України в умовах децентралізації : монографія. / О. Ю. Бобровська, Т. А. Крушельницька, С. М. Серьогін [та ін.] ; За заг. ред. О. Ю. Бобровської, Т. А. Крушельницької ; Нац. акад. держ. упр. при Президентіві України. – Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2016. – 164 с.

8. Варда Я., Клосовські В. Острови надій: розробка стратегій локального розвитку. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2003. – 312 с.
9. Від перспективного плану до стратегії розвитку громади (через призму досвіду об'єднаних територіальних громад Хмельниччини) / Ткачук А. Ф. – К.: ТОВ «Видавництво «Юстон», 2018. – 76 с.
10. Герасимчук З. В. Стратегічне управління сталим розвитком міст: теорія, методологія, практика : монографія / З. В. Герасимчук, О. В. Середя ; Луц. нац. техн. ун-т. – Луцьк : Вежа-Друк, 2014. – 274 с.
11. Джерела та механізми фінансування місцевого економічного розвитку. Навчальний посібник. / В. В. Мамонова, Н. І. Балдич, Н. М. Гринчук [та ін.]; за заг ред. Л. Чорнія. – К.: Центр громадської експертизи, Проект «Місцевий економічний розвиток міст України», 2013. – 176 с.
12. Еволюція місцевого економічного розвитку в Канаді – аналіз концепцій, практичні рішення та кращі практики // Проект «Місцевий економічний розвиток міст України (ПРОЕКТ МЕРМ)». – 2012. – 50 с.
13. Зінченко М. А. Фінансові потоки місцевих бюджетів України: теорія та практика управління : монографія. / Зінченко М. А. ; Одес. нац. екон. ун-т. – Одеса : Кримполіграфпапір, 2016. – 258 с.
14. Інструментарій розвитку громад та їх економік [Community and Economic Development Tool Box]. – <http://www2.uwsuper.edu/cedpt/index.htm>
15. Інструменти регіонального розвитку в Україні: навч. посіб. / О.В.Берданова, В.М.Вакуленко, Н.М.Гринчук та ін.; за заг.ред. В.М.Вакуленка, О.В.Берданової. – К.: НАДУ, 2013. – 286 с.
16. Інструменти розвитку об'єднаних територіальних громад в умовах децентралізації влади / За заг. ред. доктора наук з державного управління, професора, Заслуженого юриста України В. М. Олуйка ; Програма Ради Європи «Децентралізація і територіальна консолідація в Україні». – Київ : Ваіте, 2017. – 432 с.
17. Інституції місцевого економічного розвитку: концепція, особливості, діяльність. / за ред. Л.Чорнія. – К.: Центр громадської експертизи, Проект «Місцевий економічний розвиток міст України», 2014. – 144 с.
18. Куйбіда В. С. Організація публічної служби в Україні : монографія / В. С. Куйбіда, О. В. Хорошенюк. – Кам'янець-Подільський : Зволейко Д. Г., 2016. – 272 с.
19. Локальна ідентичність як умова розвитку об'єднаних територіальних громад (навчальний модуль) / Ярослав Котенко. – К. : ІКЦ «Легальний статус», 2016. – 44 с.
20. Людський розвиток в Україні. Інноваційні види зайнятості та перспективи їх розвитку : кол. моногр. / За ред. Е. М. Лібанової; Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України. – Київ, 2016. – 328 с.
21. Максимчук М. В. Інституціалізація розвитку економіки регіонів України: теорія і практика : монографія / М. В. Максимчук ; ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України». – Львів, 2016. – 394 с. – (Серія «Проблеми регіонального розвитку»).
22. Місцеве самоврядування : словник-довідник. / Авт.-уклад. : О. М. Руденко, І. В. Козюра, Н. В. Ткаленко [та ін.] ; М-во освіти та науки

України, Чернігів. нац. техн. ун-т. – Київ : Кондор, 2017. – 181 с. – (Навчально-наукова серія «Публічне управління та адміністрування»).

23. Місцевий бюджет і фінансове забезпечення об'єднаної територіальної громади: навч. посіб. / [Н. В. Васильєва, Н. М. Гринчук, Т. М. Дерун, В. С. Куйбіда, А. Ф. Ткачук] – К., 2017. – 119 с.

24. Місцевий економічний розвиток – шлях до процвітання громади : Посібник з основ теорії і практики МЕР / Джордж Едвард (Тед) Треллер, керівник авторського колективу / Перекл. з англ. – Федерація канадських муніципалітетів / Проект «Місцевий економічний розвиток міст України», 2014. – 119 с.

25. Місцевий розвиток за участі громади [Текст] : монографія : [у 2 т.]. – Суми : Унів. кн., 2013 . – Т. 1 : Теоретичні основи сталого місцевого розвитку, орієнтованого на громаду / [Ю. М. Петрушенко та ін. ; за заг. ред. Ю. М. Петрушенка]. – 2013. – 350, [1] с. Т. 2 : Інституційні та прикладні аспекти управління місцевим розвитком, орієнтованим на громаду / [Ю. М. Петрушенко та ін. ; за заг. ред. Ю. М. Петрушенка]. – 2014. – 367 с.

26. Планування розвитку територіальних громад. Навчальний посібник для посадових осіб місцевого самоврядування / Г. Васильченко, І. Парасюк, Н. Єременко / Асоціація міст України – К., ТОВ «Підприємство «Ві Ен Ей», 2015. – 256 с.

27. Планування та управління фінансовими ресурсами територіальної громади : навч. посіб. для посад. осіб місцевого самоврядування / О. Кириленко, Б. Малиняк, В. Письменний, В. Русін ; Асоціація міст України. – Київ : Ві Ен Ей, 2015. – 395 с.

28. Планування чи здійснення місцевого економічного розвитку? Проблеми із застосуванням традиційного підходу до МЕР; Шон Каннінгам та Йорг Меєр-Штамер; грудень 2005 р. [Planning or doing Local Economic Development? Problems with the Orthodox Approach to LED. Shawn Cunningham and Jörg Meyer-Stamer December 2005]

29. Поява та значення стратегій місцевого економічного розвитку, Родрігес-Поуз, Андре та Тіймастра, Сильвія; Банк розвитку країн Латинської Америки, робочий документ № 2009/07, липень, 2009 р. [On The Emergence And Significance Of Local Economic Development Strategies, Rodríguez-Pose, Andrés and Tijnstra, Sylvia. CAF Working paper N° 2009/07. July, 2009].

30. Програма дій «Порядок денний на XXI століття»: Ухвалена конференцією ООН з навколишнього середовища і розвитку в Ріо-де-Жанейро (Саміт «Планета Земля», 1992 р.): Пер. з англ. – 2-ге вид. – К.: Інтелсфера, 2000 – 360 с.

31. Публічне управління та адміністрування : словник. / Уклад. : О. М. Руденко, О. В. Шершньова, В. Д. Бакуменко [та ін.] ; Мін-во освіти та науки України, Чернігів. нац. технол. ун-т. – Київ : Кондор, 2016. – 178 с. – (Навчально-наукова серія «Публічне управління та адміністрування» ; вип. 1).

32. Ресурсне забезпечення об'єднаної територіальної громади та її маркетинг: навч. посіб. / [Г. А. Борщ, В. М. Вакуленко, Н. М. Гринчук, Ю. Ф. Дехтяренко, О. С. Ігнатенко, В. С. Куйбіда, А. Ф. Ткачук, В. В. Юзефович] – Київ, 2017. – 107 с.

33. Свибург Гвен. Местное экономическое развитие: Краткий справочник. – Вашингтон, Округ Колумбия, Всемирный Банк, Отдел городского развития, 2006. – 14 с. – www.worldbank.org/urban/led

34. Слава С. Місцевий економічний розвиток: сучасні концепції та методи [Текст] : вибірковий огляд досвіду США в контексті умов України / С. Слава, Г. Грін. – Ужгород ; Мадісон : Приватне вид-во "Мистецька лінія", 2000. – 236 с.

35. Ткачук А. Ф. Стратегічне планування у громаді (навчальний модуль) / Анатолій Ткачук, Василь Кашевський, Петро Мавко; Рада Європи, Ін-т громадянського суспільства. – Київ : ІКЦ «Легальний статус», 2016. – 96 с.

36. Управління розвитком об'єднаних територіальних громад на засадах громадської участі: навч. посіб. / [О. В. Берданова, В. М. Вакуленко, Н. М. Гринчук, В. С. Колтун, В. С. Куйбіда, А. Ф. Ткачук] – К. : – 2017. – 129 с.

Он-лайн ресурси

1. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

2. Мережа аналітичних центрів України. Офіційний веб-портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.intellect.org.ua>

3. Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України. Офіційний веб-портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minregion.gov.ua/>

4. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. Офіційний веб-портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.me.gov.ua/>

МОДУЛЬ 2. ДЕМОКРАТИЧНЕ ВРЯДУВАННЯ

Мета модуля: оновити знання та удосконалити вміння, необхідні для забезпечення ефективної діяльності державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування згідно стандартів демократичного врядування, надання ними якісних управлінських послуг у контексті місцевого економічного розвитку.

У результаті опрацювання навчального матеріалу модуля слухачі повинні

знати:

- міжнародні стандарти демократичного врядування;
- 12 принципів ефективного демократичного управління;
- критерії «ефективного врядування» Світового банку та Європейську стратегію інновацій та доброго врядування на місцевому рівні;
- підходи та методи щодо аналізу і оцінювання публічної політики;
- підходи до створення моделі «відкритого уряду» і запровадження прозорого та колективного процесу прийняття рішень;
- сутність та принципи партисипативної демократії (демократії участі);
- рівні демократії участі;
- різницю між демократією участі та представницькою демократією;
- форми взаємодії органів місцевого самоврядування з громадськістю, особливості кожної з них;
- інструменти для збору і аналізу даних, щоб забезпечити врахування інтересів і потреб жінок, молоді та внутрішньо переміщених осіб;
- стан проблеми якості управлінських послуг в Україні на сучасному етапі;
- ролі суб'єктів у розвитку партисипативної демократії на місцевому рівні;
- завдання керівників і органів місцевого самоврядування у розвитку партисипації;
- сутність бюджету участі, етапи та процедури партисипативного бюджету;
- особливості проведення промоційної компанії бюджету участі;
- роль ЗМІ у розвитку партисипативної демократії на місцевому рівні;
- інструменти і методологію роботи органів місцевого самоврядування зі ЗМІ;
- про необхідність врахування принципів демократичного врядування та принципів МЕР для забезпечення збалансованого і ефективного розвитку території/громади;

вміти:

- впроваджувати 12 принципів ефективного демократичного управління;
- застосовувати підходи та методи щодо аналізу і оцінювання державної політики, принципи реалізації громадянських компетентностей у системі публічного управління;

- обґрунтовувати необхідність нових форм демократії участі;
- ідентифікувати переваги і проблеми партисипації;
- обирати прийнятний механізм демократії участі у конкретній ситуації;
- визначати критерії та механізми оцінки якості діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування;
- визначати послідовні й чіткі процедури, дійових осіб процесу та їхніх ролей у розвитку партисипації;
- обґрунтовувати цілі, формування процедурних аспектів бюджету участі;
- ідентифікувати переваги учасницького бюджетування;
- визначати проблемні моменти в учасницькому бюджетуванні та пропонувати кроки з їх усунення;
- використовувати інструменти роботи органів місцевого самоврядування зі ЗМІ.

ОРІЄНТОВНИЙ ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Загальна кількість *кредитів* – 0,47. Загальна кількість *годин* – 14 (0,47 кредити), із них: аудиторних занять – 8 (0,27 кредити), самостійної навчальної роботи слухачів – 6 (0,20 кредити).

Тема 2.1. Визначення та сутність демократичного врядування

Демократичне врядування: визначення та сутність демократичного врядування на місцевому рівні.

Принципи «доброго демократичного врядування» Ради Європи:

- чесне проведення виборів;
- чутливість до потреб та очікувань громадян;
- ефективність і результативність діяльності;
- відкритість та прозорість влади;
- дотримання верховенства права;
- етична поведінка державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування;
- компетенції та спроможність до виконання своїх обов'язків;
- інновації та відкритість до змін;
- сталий розвиток та орієнтація на довгострокові результати;
- надійний фінансовий менеджмент;
- дотримання прав людини, культурне розмаїття та соціальне згуртування;
- підзвітність влади громаді.

Критерії «ефективного врядування» Світового банку.

Європейська стратегія інновацій та доброго врядування на місцевому рівні.

Тема 2.2. Партисипативна демократія

Визначення, поняття, сутність, концептуальна основа партисипативної демократії (демократії участі) на місцевому рівні.

Партисипативна демократія як форма розвитку місцевої демократії (місцевого самоврядування).

Рівні демократії участі.

Застосування принципів відкритого демократичного врядування на місцевому рівні в Україні.

Складнощі партисипації.

Тема 2.3. Форми взаємодії органів місцевого самоврядування з громадськістю

Форми (види) і механізм прямої / партисипативної демократії на місцевому рівні (місцеві референдуми, місцеві ініціативи, громадські слухання, електронні петиції та ін.)

Механізми демократії участі у чинному законодавстві України.

Інструменти для збору і аналізу даних, щоб забезпечити врахування інтересів і потреб жінок, молоді та внутрішньо переміщених осіб.

Тема 2.4. Роль різних суб'єктів у розвитку партисипативної демократії на місцевому рівні

Роль у розвитку партисипативної демократії на місцевому рівні: держави, органів місцевого самоврядування, зокрема міського голови і депутатів місцевих рад, громадських та міжнародних організацій, професійних і бізнес-асоціацій.

Роль органів місцевого самоврядування та їх керівників у забезпеченні права участі громадян

Публічність. Забезпечення відкритості діяльності органів місцевого самоврядування та залучення громадськості до прийняття рішень на місцевому рівні щодо місцевого економічного розвитку.

Врахування принципів демократичного врядування та принципів МЕР для забезпечення збалансованого і ефективного розвитку території / громади.

Тема 2.5. Партисипативний бюджет як форма залучення громадськості до прийняття рішень на місцевому рівні

Поняття партисипативного бюджету (громадського бюджету, бюджету участі).

Моделі бюджету участі. Принципи «доброго» партисипативного бюджету.

Цикл партисипативного бюджетування. Особливості кожного із етапів.

Світовий та вітчизняний досвід запровадження бюджету участі.

Переваги та недоліки партисипативного бюджету.

Тенденції і наслідки впровадження бюджету участі для МЕР.

Тема 2.6. Роль засобів масової інформації в демократичному врядуванні

Роль ЗМІ у розвитку партисипативної демократії на місцевому рівні.

Доступ до публічної інформації в Україні: правові та організаційні засади. Особливості доступу до окремих видів публічної інформації.

Відповідальність за порушення законодавства про доступ до публічної інформації. Робота із запитами про доступ до публічної інформації.

Інструменти і методологія роботи органів місцевого самоврядування зі ЗМІ.

Принципи інформаційної політики органів місцевого самоврядування
Форми підготовки та оприлюднення інформації.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Законодавче і нормативно-правове забезпечення

1. Конституція України [Електронний ресурс]: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (зі змінами). – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

2. Європейська хартія місцевого самоврядування. Дата ратифікації: 15 липня 1997 р. Редакція від 16.11.2009 (Додатковий протокол про право участі у справах місцевого органу влади), Ратифіковано в Україні 02.09.2014. // Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_036.

3. Про адміністративні послуги [Електронний ресурс] : Закон України від 20.04.2014 № 5203-VI (зі змінами). – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5203-17>.

4. Про асоціації органів місцевого самоврядування [Електронний ресурс] : Закон України від 16.04.2009 № 1275-VI (зі змінами). – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1275-17>.

5. Про всеукраїнський референдум [Електронний ресурс] : Закон України від 06 листопада 2012р. № 5475-VI // Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5475-17>.

6. Про добровільне об'єднання територіальних громад [Електронний ресурс] : Закон України від 05.02.2015 № 157-VIII (зі змінами). – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/157-19>.

7. Про доступ до публічної інформації [Електронний ресурс] : Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI (зі змінами). – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>.

8. Про запобігання корупції [Електронний ресурс] : Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII (зі змінами). – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.

9. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики [Електронний ресурс] : Закон України від 01.07.2010 № 2411-VI (зі змінами). – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2411-17>.

10. Про інноваційну діяльність [Електронний ресурс] : Закон України від 04.07.2002 № 40-IV (зі змінами). – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/40-15>.

11. Про органи самоорганізації населення : Закон України від 11 липня 2001 р. № 2625-III. [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2625-14>.

12. Про очищення влади [Електронний ресурс] : Закон України від 16.09.2014 № 1682-VII (зі змінами). – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1682-18>.

13. Про місцеве самоврядування в Україні [Електронний ресурс] : Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР // Відом. Верховної Ради України. – 1997. – № 24. – с. 379–429.

14. Про соціальний діалог в Україні [Електронний ресурс] : Закон України від 23.12.2010 № 2862-VI (зі змінами). – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2862-17>.

15. Про співробітництво територіальних громад [Електронний ресурс] : Закон України від 17.06.2014 № 1508-VII (зі змінами). – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1508>.

16. Питання впровадження єдиної державної політики реформ в Україні [Електронний ресурс] : Указ Президент України від 19.01.2015 р. № 22/2015. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/22/2015>.

17. Про пріоритетні заходи щодо сприяння зміцненню національної єдності та консолідації українського суспільства, підтримки ініціатив громадськості у цій сфері [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 01.12.2016 № 534/2016. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/534/2016>.

18. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» [Електронний ресурс] : Указ Президент України від 12.01.2015 № 5/2015. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.

19. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 06.08.2014 № 385 (зі змінами). – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-п>.

20. Про затвердження Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 21.10.2015 № 835. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/835-2015-п>.

21. Про затвердження Порядку ведення Єдиного державного порталу адміністративних послуг [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 03.01.2013 № 13 (зі змінами). – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/13-2013-п>.

22. Про затвердження Порядку розроблення регіональних стратегій розвитку і планів заходів з їх реалізації, а також проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації зазначених регіональних стратегій і планів заходів [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 11.11.2015 № 932. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/932-2015-п>.

23. Про затвердження Положення про загальні збори громадян за місцем проживання в Україні : Постанова Верховної Ради України від 17 75 грудня 1993 № 3748-XII. [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3748-12/conv>.

24. Про затвердження Порядку проведення громадських слухань щодо врахування громадських інтересів під час розроблення проектів містобудівної документації на місцевому рівні : Постанова Кабінету Міністрів України від 25 травня 2011 р. № 555. [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної

Ради України – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/555-2011-п/conv>.

25. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики : Постанова Кабінету Міністрів України від 03 листопада 2010 р. № 996. [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-п/conv>.

26. Деякі питання реалізації Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [Електронний ресурс] : Розпорядження Кабінету Міністрів від 22.09.2016 № 688-р. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/688-2016-р>.

27. Про схвалення Концепції розвитку електронної демократії в Україні та плану заходів щодо її реалізації [Електронний ресурс] : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 08.11.2017 № 797-р. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/797-2017-р>.

28. Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні [Електронний ресурс] : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.05.2013 № 386-р. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-р>.

29. Про затвердження Порядку роботи з електронними документами через систему електронної взаємодії органів виконавчої влади з використанням електронного цифрового підпису [Електронний ресурс] : Наказ Міністерства юстиції України від 01.11.2012 № 1600/5. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1854-12>.

30. Європейська стратегія щодо інновацій та доброго врядування на місцевому рівні [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://irgo.org.ua/politika-i-vlast/ yevropejska-strategiya-shhodo-innovacij-ta-dobrogo-vryaduvannya-na-miscevomu-rivni>

31. Орхуська Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля. Документ 994_015, чинний, поточна редакція – Редакція від 27.05.2005, підстава 995_i72 (підписана Орхус, Данія, 23-25 червня 1998 року) // Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_015.

32. Утрехтська декларація про добре місцеве та регіональне врядування в неспокійний час: проблеми змін. Рада Європи; Declaration, International documenton November 17, 2009. Document 994_a16, currentversion – Adoption on November 17, 2009 // Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_a16.

33. Про службу в органах місцевого самоврядування [Електронний ресурс] : Проект закону від 30.03.2015 № 2489. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=54569.

Навчально-методичні матеріали

1. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2017 році». / Нац. ін-т стратег. дослід. – Київ : НІСД, 2017. – 928 с.

2. Баймуратов М. Європейська хартія локальної демократії від «А до Я» (Науково-практичний коментар Європейської хартії місцевого самоврядування) / М. Баймуратов, Б. Кофман, С. Панасюк ; Ін-т законодавства ВРУ. – Київ : Інститут законодавства Верховної Ради України, 2017. – 274 с.
3. Бенчмаркінг доброго врядування: практичний посібник /За заг.ред. А.Гука, 2018. – 60 с.
4. Білик Р. Р. Детермінанти регіонального розвитку у вимірі економічної безпеки України : монографія / Р. Р. Білик ; ДУ «Ін-т регіональних досліджень імені М.І. Долішнього НАН України». – Львів, 2016. – 352 с. – (Серія «Проблеми регіонального розвитку»).
5. Буханевич О. М. Адміністративні послуги в Україні: засади надання та шляхи вдосконалення : монографія / О. М. Буханевич. – Хмельницький : Поліграфіст, 2017. – 392 с.
6. Взаємодія органів місцевого самоврядування з громадськістю: стан, перспективи, рекомендації та практики : Аналітичний звіт / Лиска О. Г., Засадко В. В., Юрченко М. М., Томнюк О. Є. – Київ : АМУ, 2014. – 28 с.
7. Віліжінський В. М. Реформування системи місцевого самоврядування в Україні з урахуванням національних традицій врядування : монографія / В. М. Віліжінський, М. П. Попов ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Одес. регіон. ін-т держ. упр. – Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2016. – 181 с.
8. Врегулювання механізмів участі громадян в управлінні громадою / Ігор Абрам'юк, Анатолій Ткачук. – К. : Легальний статус, 2011. – 64 с.
9. Громадська експертиза та громадський моніторинг діяльності органів влади : навч. посіб. / Купрій В., Паливода Л. – К. : Макрос, 2011.
10. Громадська участь/залучення громадян. Депутатська діяльність в округах (навчальний модуль) / Олександр Сергієнко, Олег Ватаманюк. – К. : ІКЦ «Легальний статус», 2016. – 92 с.
11. Громадський бюджет: перший успішний досвід українських міст [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://biggggidea.com/practices/1498/>
12. Державна антикорупційна політика і запобігання та протидія корупції на публічній службі в органах державної влади і органах місцевого самоврядування : монографія / В. Л. Федоренко (кер. авт. кол.), В. В. Василевич, Т. Е. Василевська [та ін.] ; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. Л. Федоренка ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Нац. акад. внутр. справ. – Київ : Ліра-К, 2016. – 523 с.
13. Демократія участі в Україні. Стан реалізації державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства [Текст] : аналіт. доп. / [М. І. Ставнійчук та ін. ; за ред. М. І. Ставнійчук] ; Громад. об-ня "За демократію через право". – Київ : [б. в.], 2015. – 170, [12] с.
14. Децентралізація в Україні: законодавчі новації та суспільні сподівання / Переднє слово Голови Верховної Ради України В. Б. Гройсмана. – Київ : Ін-т законодавства Верховної Ради України, 2015. – 413 с.
15. Електронне урядування та електронна демократія : навч. посіб.: у 15 ч. / за заг. ред. А.І. Семенченка, В.М. Дрешпака. – К., 2017. Частина 3: Електронна демократія: основи та стратегії реалізації / [Н.В. Грицьак, А.І. Семенченко, І.Б. Жилияєв]. – К.: ФОП Москаленко О. М., 2017. – 84 с.

16. Іщейкін, К. Є. Політико-правові засади бюджету участі в системі демократичних практик: світовий досвід і Україна [Текст] : монографія / К. Є. Іщейкін. – Київ : Юридична думка, 2018. – 404 с.

17. Загальне адміністративне право : підручник / І. С. Грищенко, Р. С. Мельник, А. А. Пухтецька [та ін.] ; За заг. ред. І. С. Грищенка. – Київ : Юрінком Інтер, 2017. – 568 с.

18. Засоби масової інформації і політика: навчальний посібник. За наук.ред. док.наук держ. упр. О.В.Радченка; Редактор-упорядник М. Д. Городок, [автори-упоряд. С. В. Герасимчук, М. Д. Городок, Ю.В. Микитюк]; Вид. 11-е, доп. і перероб. – Київ.: Вид-во «Березовська», 2016. – 48 с.

19. Карий О. Місцеві ініціативи та залучення громадськості до здійснення місцевого самоврядування : навч. посіб. для посад. осіб. місцевого самоврядування / О. Карий, Я. Панас ; Асоціація міст України. – Київ : Ві Ен Ей, 2015. – 176 с.

20. Кудрявцев О. Ю. Електронне урядування у сучасному політико-адміністративному просторі : монографія / О. Ю. Кудрявцев ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2016. – 184 с.

21. Куйбіда В. С. Організація публічної служби в Україні : монографія / В. С. Куйбіда, О. В. Хорошенюк. – Кам'янець-Подільський : Зволейко Д. Г., 2016. – 272 с.

22. Кукарін О. Б. Електронний документообіг та захист інформації : навч. посіб. / О. Б. Кукарін ; за заг. ред. Н. В. Грицяк ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – Київ : НАДУ, 2015. – 84 с.

23. Марченко В. В. Електронне урядування в органах виконавчої влади: адміністративно-правові засади : монографія / В. В. Марченко. – Харків : Панов, 2016. – 443 с.

24. Місцеве самоврядування : словник-довідник. / Авт.-уклад. : О. М. Руденко, І. В. Козюра, Н. В. Ткаленко [та ін.] ; М-во освіти та науки України, Чернігів. нац. техн. ун-т. – Київ : Кондор, 2017. – 181 с. – (Навчально-наукова серія «Публічне управління та адміністрування»).

25. Місцеве самоврядування в умовах децентралізації повноважень: навч. посіб./ [А. П. Лелеченко, О. І. Васильєва, В. С. Куйбіда, А. Ф. Ткачук] – К. : 2017. – 110 с.

26. Місцевий та регіональний розвиток. Участь громадян у місцевому розвитку. Практичний посібник для практичних людей / Анатолій Ткачук. – К. : ІКЦ «Легальний статус», 2012. – 144 с.

27. Нужний Є. М. Інструментальні засоби електронного офісу : навч. посіб. / Є. М. Нужний, І. В. Клименко, О. О. Акімов ; М-во освіти і науки України, Акад. муніцип. упр. – Київ : Центр учбової літератури, 2016. – 296 с.

28. Очищення влади (люстрація). Запобігання і протидія корупції : практ. посіб. / Упоряд. А. В. Григоренко. – Київ : Центр учбової літератури, 2016. – 144 с.

29. Плоский К. Аналітичний звіт «Партиципаторний бюджет» / Проект ПРОМІС, Федерація канадських муніципалітетів (ФКМ) за фінансової

підтримки Міністерства міжнародних справ Канади. – К., 2016. – 45 с. – http://www.pauci.org/upload/files/Participatory_Budget_Dec2016.pdf.

30. Про стан розвитку громадянського суспільства в Україні : аналітична доповідь / Яблонський В. М., Балакірєва О. М., Бондар Т. В. [та ін.] ; За заг. ред. О. А. Корнієвського ; Нац. ін-т страт. дослід. – Київ : НІСД, 2017. – 56 с.

31. Стандарти процесів партиципаторного бюджетування в Польщі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.pauci.org/upload/files/standardy_budzetow_wydanie%20II-3.pdf.

32. Управління розвитком об'єднаних територіальних громад на засадах громадської участі: навч. посіб. / [О. В. Берданова, В. М. Вакуленко, Н. М. Гринчук, В. С. Колтун, В. С. Куйбіда, А. Ф. Ткачук] – К. : – 2017. – 129 с.

33. Участь громадськості у процесі прийняття рішень на місцевому рівні: навчально-методичний посібник / ДП «Укртехінформ» – Київ, 2013. – 250 с.

34. Як повинні проводитись консультації з громадськістю? Український Незалежний Центр Політичних Досліджень. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.ucipr.org.ua/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=42&Itemid=205&lang=ua.

Он-лайн ресурси

1. Мережа аналітичних центрів України. Офіційний веб-портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.intellect.org.ua>

2. Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України. Офіційний веб-портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minregion.gov.ua/>

3. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. Офіційний веб-портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.me.gov.ua/>

4. Офіс реформ Кабінету Міністрів України. Офіційний веб-портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.kmu.gov.ua/ua/uryad-ta-organi-vladi/ofis-reform-kabinetu-ministriv-ukrainu>

ФУНКЦІОНАЛЬНА СКЛАДОВА

МОДУЛЬ 1. МЕТОДОЛОГІЯ ТА СУЧАСНА ПРАКТИКА СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ

Мета модуля: надання системних знань щодо стратегічного планування територіальних громад/адміністративно-територіальних одиниць/регіонів, розвиток професійної компетентності державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування щодо організації стратегічного планування та ефективного управління реалізацією стратегічного плану.

У результаті опрацювання навчального матеріалу модуля слухачі повинні

знати:

- методологію стратегічного планування, термінологію, принципи та інструменти;
- відмінність між стратегічним та оперативним плануванням;
- переваги та вигоди стратегічного планування;
- етапи підготовки стратегії;
- вимоги та особливості матриць SWOT, PEST і SMART-аналізу;
- механізми налагодження зв'язків із громадськістю; статус робочих груп та інших утворень у процесі стратегічного планування;
- особливості здійснення стратегічної екологічної оцінки;

вміти:

- висловлювати, обґрунтовувати і відстоювати власну позицію стосовно подій та явищ суспільного життя на основі логічного аналізу соціально-економічних чинників та процесів, що відбуваються на конкретній території;
- проводити SWOT-аналіз, визначати причинно-наслідкові зв'язки та на засадах SMART-аналізу визначати пріоритети розвитку;
- організовувати процес підготовки стратегій розвитку на засадах широкої участі;
- аналізувати проблеми, ресурсний потенціал, зовнішнє та внутрішнє середовище та на цій основі визначати напрями сталого розвитку регіонів/міст/ОТГ;
- визначати місію та бачення міста, пріоритетні цілі стратегії;
- розробляти план дій, виходячи зі стратегічних та операційних цілей;
- визначати показники і індикатори досягнення цілей;
- забезпечувати організацію моніторингу та оцінки реалізації стратегічного плану.

ОРІЄНТОВНИЙ ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Загальна кількість *кредитів* – 0,53. Загальна кількість *годин* – 16 (0,53 кредити), із них: аудиторних занять – 12 (0,40 кредити), самостійної навчальної роботи слухачів – 4 (0,13 кредити).

Тема 1.1. Стратегічне планування місцевого економічного розвитку

Особливості вітчизняної практики стратегічного планування.
Стратегічний план як інструмент змін.

Відмінність стратегічного планування від оперативного (зміст та сенс стратегічного управління).

Стратегічний підхід до планування розвитку територій: передумови, переваги, сутність та визначення базових понять.

Чинники, що сприяють впровадженню стратегічних підходів до регіонального й місцевого розвитку в Україні

Переваги та вигоди стратегічного планування. Принципи стратегічного планування.

Тема 1.2. Технологія стратегічного планування. Організаційне забезпечення процесу стратегічного планування

Основні етапи стратегічного планування. Структура стратегічного плану.

Організаційне забезпечення процесу стратегічного планування.

Ініціація стратегічного планування розвитку територій.

Залучення представників громади до процесу стратегічного планування.
Основні методи роботи з громадою.

Створення дорадчих, експертно-консультаційних та інших органів.
Статус робочих груп. Основні функції та повноваження робочої групи. Роль інших зацікавлених сторін у розробці стратегії.

Тема 1.3. Соціально-економічний аналіз у процесі стратегічного планування

Методологічні підходи до збору і аналізу даних. Основна мета описового та аналітичного розділів. Знаходження інформаційної бази для підготовки опису. Формування описово-аналітичної частини стратегічного плану / Профілю громади.

Від даних до конкурентних переваг. Аналіз та синтез. Висновки для стратегії.

Проведення досліджень, зокрема опитувань думки представників бізнесу і громадськості (зміст анкет, умови, методика).

Тема 1.4. Методологія визначення пріоритетів стратегічного розвитку території

Визначення Місії міста. Стратегічне бачення. Визначення й відмінності між цими двома поняттями. Напрями (пріоритети) розвитку.

Розуміння стратегічного фокусування. Розробка матриць SWOT – аналізу.

Стратегічні та оперативні цілі, завдання. Стратегічні цілі в стратегічному плані: як бажаний результат і метод (спосіб) «цілеспрямованої» діяльності задля вирішення ключової проблеми та / або реалізації можливості при оптимальному використанні ресурсів.

Розробка плану дій у вигляді оперативних цілей. Аналіз стратегічних та операційних цілей у контексті соціально-економічних, гендерних та екологічних потреб.

Причинно-наслідкові зв'язки. SMART-аналіз (цілі, результати, показники).

Формування пакету проектів з розвитку територій. Описи програм та проектів як операційних методів досягнення цілей.

Громадське обговорення та ухвалення стратегії.

Тема 1.5. Екологічне оцінювання в стратегічному плануванні

МЕР як підсистема збалансованого розвитку територій. Екологічні обмеження у МЕР. Екологічне оцінювання у стратегічному плануванні. Поняття стратегічної екологічної оцінки (СЕО) та правове забезпечення СЕО.

Тема 1.6. Організація моніторингу реалізації стратегічного плану

Створення моніторингового комітету, його склад, функції. Розробка операційного плану проведення моніторингу.

Організація моніторингу.

Встановлення базових показників та цільових показників і індикаторів на етапі визначення оперативних цілей та планування.

Розробка операційного плану для проведення моніторингу.

Оцінка впровадження заходів стратегічного плану.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Законодавче і нормативно-правове забезпечення

1. Конституція України [Електронний ресурс]: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (зі змінами). – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

2. Про добровільне об'єднання територіальних громад [Електронний ресурс]: Закон України від 05.02.2015 № 157-VIII (зі змінами). – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/157-19>.

3. Про доступ до публічної інформації [Електронний ресурс]: Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI (зі змінами). – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>.

4. Про засади державної регіональної політики [Електронний ресурс]: Закон України від 05.02.2015 № 156-VIII. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/156-19>.

5. Про місцеве самоврядування в Україні [Електронний ресурс]: Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР // Відом. Верховної Ради України. – 1997. – № 24. – с. 379–429.

6. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України [Електронний ресурс]: Закон України від 23 березня 2000 року № 1602-III. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1602-14>

7. Про співробітництво територіальних громад [Електронний ресурс]: Закон України від 17.06.2014 № 1508-VII. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1508>.

8. Питання впровадження єдиної державної політики реформ в Україні [Електронний ресурс] : Указ Президент України від 19.01.2015 р. № 22/2015. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/22/2015>.

9. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 12.01.2015 № 5/2015. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.

10. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 06.08.2014 № 385 (зі змінами). – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-п>.

11. Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 08.04.2015 № 214 (зі змінами). – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-п>.

12. Про затвердження Порядку розроблення регіональних стратегій розвитку і планів заходів з їх реалізації, а також проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації зазначених регіональних стратегій і планів заходів: Постанова Кабінету Міністрів України від 11 листоп. 2015 р. № 932. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/>.

13. Деякі питання реалізації Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [Електронний ресурс] : Розпорядження Кабінету Міністрів від 22.09.2016 № 688-р. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/688-2016-р>.

14. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [Електронний ресурс] : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 № 333-р. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-р>.

15. Про затвердження Методики розроблення, проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації регіональних стратегій розвитку та планів заходів з їх реалізації: Наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 31 берез. 2016 р. № 79 [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2016/05/Nakaz-Minregionu.-79_31.03.16.pdf.

Навчально-методичні матеріали

1. Альстрэнд Б. Стратегическое сафари. Экскурсия по дебрям стратегического менеджмента Брюс Альстрэнд, Джозеф Лэмпел, Генри Минцберг / Пер. с англ. Л. Царук, Д. Раевской. – М.: Альпина Паблишер, 2013. – 368 с.

2. Ансофф И. Стратегическое управление: Пер. с англ. – М.: Экономика, 1989. – 519 с.

3. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2017 році». / Нац. ін-т стратег. дослід. – Київ : НІСД, 2017. – 928 с.

4. Берданова О. В., Вакуленко В. М., Валентюк І. В., Ткачук А. Ф. Стратегічне планування розвитку об'єднаної територіальної громади: навч.

посіб. / [О. В. Берданова, В. М. Вакуленко, І. В. Валентюк, А. Ф. Ткачук] – К. : – 2017. – 121 с.

5. Від перспективного плану до стратегії розвитку громади (через призму досвіду об'єднаних територіальних громад Хмельниччини) / Ткачук А.Ф. – К.: ТОВ «Видавництво «ЮСТОН», 2018. – 76 с.

6. Герасимчук З. В. Стратегічне управління сталим розвитком міст: теорія, методологія, практика : монографія / З. В. Герасимчук, О. В. Серета ; Луц. нац. техн. ун-т. – Луцьк : Вежа-Друк, 2014. – 274 с.

7. Державна політика : підручник / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; ред. кол. : Ю. В. Ковбасюк (голова), К. О. Ващенко (заст. голови), Ю. П. Сурмін (заст. голови) [та ін.]. – К. : НАДУ, 2014. – 448 с.

8. Дусік І. Стратегічна екологічна оцінка концепцій регіонального розвитку. Том 1: Методологія / Ірі Дусік, Данило Росецький, Войцех Віналек. Міністерство навколишнього середовища Чеської Республіки. Доступно за адресою: http://archive.rec.org/REC/Programs/EnvironmentalAssessment/pdf/Czech_SEA_Meth_RU.pdf.

9. Енциклопедія державного управління [Текст] : у 8 т. / наук.ред.кол. : Ю. В. Ковбасюк (голова) [та ін.] ; Національна академія державного управління при Президентові України. – К. : НАДУ, 2011. Т. 8 : Публічне врядування / наук.ред. кол. : В. С. Загорський (голова), С. О. Телешун (співголова) [та ін.] ; Львівський регіональний інститут державного управління Національна академія державного управління при Президентові України. – Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2011. – 630 с.

10. Ігнат'єва І.А. Стратегічний менеджмент: Підручник. – К.: Каравела, 2012 – 464 с.

11. Інструменти регіонального розвитку в Україні: навч. посіб. / О.В.Берданова, В.М.Вакуленко, Н.М.Гринчук та ін.; за заг.ред. В.М.Вакуленка, О.В.Берданової. – К.: НАДУ, 2013. – 286 с.

12. Інструменти розвитку об'єднаних територіальних громад в умовах децентралізації влади / За заг. ред. доктора наук з державного управління, професора, Заслуженого юриста України В. М. Олуйка ; Програма Ради Європи «Децентралізація і територіальна консолідація в Україні». – Київ : Ваіте, 2017. – 432 с.

13. Методологія планування регіонального розвитку в Україні. Інструмент для розробки стратегій регіонального розвитку і планів їх реалізації / Проект «Підтримка політики регіонального розвитку в Україні». – К.: 2014. – 159 с.

14. Методологія стратегічного планування розвитку об'єднаних територіальних громад в Україні / Проект «Підтримка політики регіонального розвитку в Україні». – К.: 2016. – 55 с.

15. Місцеве самоврядування та суспільні комунікації : навч. посіб. / О. М. Руденко, С. В. Штурхецький, Н. В. Ткаленко, О. В. Михайловська ; М-во освіти і науки України, Чернігів. нац. техн. ун-т. – Київ : Кондор, 2016. – 130 с.

16. Місцевий економічний розвиток – шлях до процвітання громади : Посібник з основ теорії і практики МЕР / Джордж Едвард (Тед) Треллер, керівник авторського колективу/ Перекл. з англ. – Федерація канадських

муніципалітетів / Проект «Місцевий економічний розвиток міст України», 2014. – 119 с.

17. Питання правового забезпечення модернізації державного управління та місцевого самоврядування в Україні / Заг. ред. Т. В. Мотренка, В. Є. Воротіна. – Київ : Інститут законодавства Верховної Ради України, 2017. – 197 с. – (Серія : Законодавчі аспекти державного управління та місцевого самоврядування. – Вип. 1).

18. Планування розвитку територіальних громад. Навчальний посібник для посадових осіб місцевого самоврядування / Г. Васильченко, І. Парасюк, Н. Єременко / Асоціація міст України – К., ТОВ «Підприємство «Ві Ен Ей», 2015. – 256 с.

19. Планування соціально-економічного розвитку міста: монографія/авт.-упоряд. О.В. Берданова, В.М. Вакуленко, В.В. Юзефович та ін.; за ред. В.М. Вакуленка, М.К. Орлатого. – К.: НАДУ, «Фенікс», 2011. – 160 с.

20. Поява та значення стратегій місцевого економічного розвитку, Родрігес-Поуз, Андре та Тіймастра, Сильвія; Банк розвитку країн Латинської Америки, робочий документ № 2009/07, липень, 2009 р. [On The Emergence And Significance Of Local Economic Development Strategies, Rodríguez-Pose, Andrés and Tijmstra, Sylvia. CAF Working paper N° 2009/07. July, 2009].

21. Публічне управління та адміністрування : словник. / Уклад. : О. М. Руденко, О. В. Шершньова, В. Д. Бакуменко [та ін.] ; М-во освіти та науки України, Чернігів. нац. технол. ун-т. – Київ : Кондор, 2016. – 178 с. – (Навчально-наукова серія «Публічне управління та адміністрування» ; вип. 1).

22. Регіональне управління : підручник / за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка, В. М. Вакуленка, М. К. Орлатого. – К.: НАДУ, 2014. – 516 с.

23. Стратегічне планування місцевого розвитку. Практичне керівництво, [О. Берданова, В. Вакуленко; Швейцарсько-український проект DESPRO. Київ : ТОВ "Софія-А". – 2012. – 88 с

24. Ткачук А. Ф. Стратегічне планування у громаді (навчальний модуль) / Анатолій Ткачук, Василь Кашевський, Петро Мавко ; Рада Європи, Ін-т громадянського суспільства. – Київ : ІКЦ «Легальний статус», 2016. – 96 с.

25. Управління розвитком об'єднаних територіальних громад на засадах громадської участі: навч. посіб. / [О. В. Берданова, В. М. Вакуленко, Н. М. Гринчук, В. С. Колтун, В. С. Куйбіда, А. Ф. Ткачук] – К. : – 2017. – 129 с.

26. Шаров Ю. П. Механізм антикризового управління в адміністративно-територіальному утворенні : монографія / Ю. П. Шаров, І. В. Ярова ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Дніпропетр. регіон. ін-т держ. упр., Ун-т мит. справи та фінансів. – Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2016. – 149 с.

Он-лайн ресурси

1. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

2. Мережа аналітичних центрів України. Офіційний веб-портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.intellect.org.ua>

3. Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України. Офіційний веб-портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minregion.gov.ua/>

4. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. Офіційний веб-портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.me.gov.ua/>

5. Офіс реформ Кабінету Міністрів України. Офіційний веб-портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.kmu.gov.ua/ua/uryad-ta-organi-vladi/ofis-reform-kabinetu-ministriv-ukrainu>

МОДУЛЬ 2. МАРКЕТИНГ І БРЕНДИНГ ТЕРИТОРІЇ

Мета модуля: надання системних знань щодо стимулювання розвитку територій на засадах маркетингу, розвиток основних складових когнітивного, функціонального та ціннісного компонентів професійної компетентності державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування щодо організації та здійснення ефективного управління з використанням інструментів публічного маркетингу.

У результаті опрацювання навчального матеріалу модуля слухачі повинні

знати:

- методологію маркетингу, термінологію, основні принципи та завдання;
- особливості маркетингу територій з точки зору публічного управління;
- етапи підготовки маркетингової стратегії;
- сутність і можливості маркетингових досліджень, їх роль у розробці і здійсненні успішних маркетингових проектів територіальних громад;
- методи збору даних та їх аналізу;
- цільові групи у маркетингу і брендингу територій;
- методи прийняття управлінських рішень на засадах маркетингу;
- типології маркетингових стратегій за формою, змістом та способом реалізації;
- кращі приклади зарубіжних і вітчизняних маркетингових стратегій;
- підходи та механізм розробки бренду території;
- параметри міської ідентичності;
- механізми налагодження зв'язків із цільовими аудиторіями, громадськістю;

вміти:

- визначити взаємозв'язок між стратегічним плануванням та маркетингом території;
- проводити позиціонування територій з оцінюванням їх конкурентоздатності та подальшої підготовки проектів управлінських рішень;
- організувати проведення маркетингових досліджень;
- ефективно працювати з інформацією;
- визначати та оцінювати ключові сегменти ринку, цільові групи внутрішнього і зовнішнього маркетингу;
- добирати і використовувати маркетингові інструменти;
- організувати розробку концепції бренду та формування іміджу бренду;
- формулювати практичні рекомендації органам державної влади і місцевого самоврядування щодо розробки маркетингової стратегії та бренду території;
- визначати та забезпечувати організаційний супровід використання інструментів маркетингової комунікації, взаємодії із зацікавленими сторонами.

ОРІЄНТОВНИЙ ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Загальна кількість *кредитів* – 0,40. Загальна кількість *годин* – 12 (0,40 кредити), із них: аудиторних занять – 8 (0,27 кредити), самостійної навчальної роботи слухачів – 4 (0,13 кредити).

Тема 2.1. Методологічні засади маркетингу територій

Визначення маркетингу. Цілі та інструменти маркетингу. Взаємозв'язок між стратегічним плануванням та маркетингом. Публічний маркетинг у порівнянні з комерційним маркетингом.

Маркетинг території як базова філософія управління, як процес прийняття рішень, як складові його інструменти.

Особливості маркетингу міста. Основні завдання маркетингу. Місто як “товар”, який може бути запропонований різноманітним “цільовим групам”, як на зовнішніх (зовнішні інвестори, бізнес поза межами територіально громади, гості міста), так і внутрішніх ринках (населення, місцевий бізнес, внутрішні інвестори).

Ідентифікація територій конкурентної боротьби. Вибір індикаторів.

Територіальний маркетинг як особливий вид публічної управлінської діяльності, що здійснюється з метою виявлення і просування інтересів населення території для вирішення конкретних задач розвитку, створення, підтримки і/або зміни відносин та поведінки резидентів і нерезидентів в особі приватних осіб і компаній стосовно конкретної території.

Тема 2.2. Формування маркетингової стратегії, цільові групи й сегментація ринку

Види і типи маркетингових стратегій. Стратегії для ключових галузей, стратегії сегментування, стратегії стимулювання, ареальні стратегії, стратегії співпраці.

Типології маркетингових стратегій за формою і за змістом.

Основні складові та алгоритм маркетингу території.

Маркетингове дослідження: визначення проблеми, розробка підходу до вирішення проблеми, формулювання плану дослідження, проведення польових робіт, підготовка та аналіз даних, підготовка та подання звіту. Форма представлення результатів дослідження

Методи організації досліджень, відбір дослідження з урахуванням можливих додаткових позитивних ефектів.

Прийоми формування маркетингової стратегії.

Цілі і цільові групи територіального маркетингу. Кореляція між завданнями і цільовою аудиторією маркетингу.

Необхідність сегментації ринку, складання «портрету» цільової групи, оцінка готовності цільової групи до бажаної поведінки, рівень значущості цільової групи для міста.

Специфіка взаємодії з певними цільовими групами.

Тема 2.3. Брендинг міста: пошук міської ідентичності

Розуміння концепції бренду в контексті місцевого економічного

розвитку. Визначення бренду та усвідомлення сутності брендингу території.

Міська ідентичність та імідж при розробці бренду міста. Параметри міської ідентичності.

Організаційні принципи розробки концепції бренду. Бренд-платформа, збір позитивних франшиз (соціальних ініціатив). Визначення ідеї (теми) та цінностей міста.

Візуалізація відомих або пошук нових образів для міста. Дизайн бренду міста.

Тема 2.4. Процес брендингу міста

Етапи брендингу території. Логічна схема брендингу міста.

Учасники процесу. Робоча група.

Зацікавлені сторони. Підготовка та інформування зацікавлених сторін.

Підготовка технічного завдання на розробку маркетингового продукту. Мета маркетингового продукту і короткий опис продукту. Цільова група одержувачів інформації. Елементи інформації про об'єкт, який готується в якості продукту. Асоціації, почуття, бажання, які має викликати продукт. Особливості дизайну (у т. ч. посилання на існуючі документи і символи). Конкретні очікування. Методи дистрибуції продукту.

Напрями «виращування» бренду.

Комплексний підхід до використання брендингу як стратегічного інструменту розвитку території.

Тема 2.5. Маркетингова комунікація

Завдання маркетингової комунікації.

Традиційні інструменти маркетингової комунікації: їх переваги і недоліки.

Система маркетингової комунікації на рівні міста.

Розробка ключових повідомлень для цільових груп. Матриця ключових повідомлень.

Медіа-стратегія. Необхідний обсяг охопленої аудиторії, величина частоти контакту з рекламним повідомленням, вибір медіа та їх взаємодія в ході рекламної кампанії, період проведення рекламної кампанії, формат рекламних повідомлень.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Законодавче і нормативно-правове забезпечення

1. Про доступ до публічної інформації [Електронний ресурс] : Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI (зі змінами). – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>.

2. Про місцеве самоврядування в Україні [Електронний ресурс] : Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР // Відом. Верховної Ради України. – 1997. – № 24. – с. 379–429.

3. Про співробітництво територіальних громад [Електронний ресурс] : Закон України від 17.06.2014 № 1508-VII (зі змінами). – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1508>.

4. Питання впровадження єдиної державної політики реформ в Україні [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 19.01.2015 № 22/2015 (зі змінами). – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/ru/22/2015>.

5. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 12.01.2015 № 5/2015. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.

6. Деякі питання форми знака (бренда) України [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 10 травня 2018 р. № 416. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/deyaki-pitannya-formi-znaka-brenda-ukrayini>

7. Про внесення зміни до Стратегії комунікацій у сфері запобігання та протидії корупції України [Електронний ресурс] : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 5 вересня 2018 р. № 635-р. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/635-2018-%D1%80>

Навчально-методичні матеріали

1. Аакер Д. Бренд-лидерство: новая концепция брендинга: [текст] / Д. Аакер, Э. Йохимштайлер; пер. с англ. Н.В. Кияченко, А.Н. Москвичева, Ю.А. Быстрова. – М.: Изд. дом Гребенникова, 2013. – 374 с.

2. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2017 році». / Нац. ін-т стратег. дослід. – Київ : НІСД, 2017. – 928 с.

3. Анхольт С. Брендинг: дорога к мировому рынку / С. Анхольт. – М. : Кулиц-Образ, 2004. – 272 с.

4. Бренд «Україна» – Концепція бренду “України” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://brandukraine.org/r/>

5. Брендинг міст: досвід країн Вишеградської групи для України / О. І. Соскін. – К.: Вид-во “Інститут трансформації суспільства”, 2011. – 80 с.

6. Брендинг територій. Успішний досвід міста Ріджайна. Федерація канадських муніципалітетів (ФКМ) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mled.org.ua/ukr/information/latest-news/895-cdi-forum-kryvyi-rih-nov2013>

7. Василенко В. Н. Багатовимірність параметрів регіону : території, система, простір : [монографія] / В. Н. Василенко. – Дружківка : Південний Схід, 2016. – 408 с.

8. Визгалов Д.В. Брендинг города / Денис Визгалов. [Предисл. Л.В. Смирнягина]. – М. : Фонд “Институт экономики города”, 2011. – 160 с.

9. Влащенко Н. М. Сіті-брендинг : навч. посібник / Н. М. Влащенко; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2016. – 151 с.

10. Герасимчук З.В. Система маркетингу міста: теорія та практика формування і реалізації: монографія / З.В. Герасимчук, О.В. Дранченко. – Луцьк: ФОП Захарчук В.М., 2013. – 212 с.

11. Грицяк Н. В. Державне управління в умовах розвитку інформаційного суспільства : навч. посіб. / Н. В. Грицяк, Л. В. Литвинова; За заг. ред. Н. В. Грицяк ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – Київ : К.І.С., 2015. – 107 с.
12. Дегтярьова І. О. Конкурентоспроможність регіону: стратегічні пріоритети та механізми державного управління : монографія / І. О. Дегтярьова. – К. : НАДУ, 2012. – 368 с.
13. Динни К. Брендинг територій. Лучшие мировые практики / К. Динни. – М. : Вид-во “Манн, ИвановиФербер”, 2013. – 205 с.
14. Дубовик Т.В. Інтернет-маркетингові комунікацій : монографія. / Т.В. Дубовик // – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2014. – 332 с.
15. Інструменти регіонального розвитку в Україні: навч. посіб. / О.В.Берданова, В.М.Вакуленко, Н.М.Гринчук та ін.; за заг.ред. В.М.Вакуленка, О.В.Берданової. – К.: НАДУ, 2013. – 286 с.
16. Інновації у маркетингу і менеджменті: монографія / за заг. ред. д.е.н., професора С.М. Ілляшенка. – Суми: ТОВ «Друкарський дім «Папірус», 2013. – 616 с.
17. Інформаційна складова державної політики та управління : монографія / С. Г. Соловійов, О. Є. Бухтатий, Ю. В. Нестеряк [та ін.] ; За заг. ред. Н. В. Грицяк ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – Київ : К.І.С., 2015. – 319 с.
18. Керівні принципи туристичного бренду Україна. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://wikicitynomica.org/wpcontent/uploads/2014/03/ukraine_tourist_brand_brandbook_UKR_web.pdf
19. Кіслов Д. В. Система державних маркетингових комунікацій: теорія і практика : монографія / Д. В. Кіслов ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – Київ : Леся, 2015. – 408 с.
20. Комунікації в публічному управлінні: аспекти організаційної культури та ділового спілкування: навч. посіб. / Уклад.: Гошовська В. А. [та ін.] ; Національна академія державного управління при Президентові України, Інститут підвищення кваліфікації керівних кадрів. – Київ : К.І.С., 2016. – 130 с.
21. Конкурентоспроможність територій : практ. посіб. / А. Ткачук, В. Толкованов, С. Марковський, [та і н.]. – К. : Легальний статус, 2011. – 252 с.
22. Локальна ідентичність як умова розвитку об'єднаних територіальних громад (навчальний модуль) / Ярослав Котенко. – К. : ІКЦ «Легальний статус», 2016. – 44 с.
23. Маркетинг мест: привлечение инвестиций, предприятий, жителей и туристов в города, коммуны, регионы и страны Европы / [Ф. Котлер, К. Асплунд, И. Рейн, Д. Хайдер]. – СПб. : : Стокгольмская школа экономики в Санкт-Петербурге, 2005. – 385 с.
24. Місцевий економічний розвиток – шлях до процвітання громади: Посібник з основ теорії і практики МЕР /ТОВ «Локхейвен Менеджмент Консалтантс» (Lochaven Management Consultants Ltd.) на замовлення Проекту міжнародної технічної допомоги «Місцевий економічний розвиток міст України» / Перекл. з англ. – Федерація канадських муніципалітетів / Проект «Місцевий економічний розвиток міст України», 2014. – 119 с.

25. Нагорняк Т.Л. Брендинг території як державна та регіональна політика [Текст] : монографія / Тетяна Нагорняк ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – Донецьк : Ноулідж, Донец. від-ня, 2013. – 359 с.

26. Нагорняк Т.Л. Бренди країн світу. Імідж українських регіонів у контексті розбудови бренду “Україна” [Електронний ресурс] / Т.Л. Нагорняк. – Режим доступу: <http://social-science.com.ua/article/62>

27. Пірен М. І. Нова парадигма державного управління та корпоративної культури в Україні : монографія / М. І. Пірен ; М-во освіти і науки України, Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Буковин. держ. фінанс.-екон. ун-т. – Чернівці : Технодрук, 2016. – 244 с.

28. Про схвалення Концепції популяризації України у світі та просування інтересів України у світовому інформаційному просторі. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/739-2016-%D1%80>

29. Публічне управління та адміністрування : словник. / Уклад. : О. М. Руденко, О. В. Шершньова, В. Д. Бакуменко [та ін.] ; М-во освіти та науки України, Чернігів. нац. технол. ун-т. – Київ : Кондор, 2016. – 178 с. – (Навчально-наукова серія «Публічне управління та адміністрування» ; вип. 1).

30. Регіональне управління : підручник / за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка, В. М. Вакуленка, М. К. Орлатого. – К.: НАДУ, 2014. – 516 с.

31. Ресурсне забезпечення об'єднаної територіальної громади та її маркетинг: навч. посіб. / [Г. А. Борщ, В. М. Вакуленко, Н. М. Гринчук, Ю. Ф. Дехтяренко, О. С. Ігнатенко, В. С. Куйбіда, А. Ф. Ткачук, В. В. Юзефович] – К. : 2017. – 107 с.

32. Туристські дестинації (теорія, управління, брендинг) : монографія / А.А. Мазаракі, Т.І. Ткаченко, С.В. Мельниченко та ін. ; за заг. ред. А.А. Мазаракі. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2013. – 388 с.

33. Федорів Т. “Репутація країни” та “державний брендинг” як категорія науки державного управління . – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2011/2011_02\(9\)/11ftvndu.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2011/2011_02(9)/11ftvndu.pdf)

Он-лайн ресурси

1. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

2. Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України. Офіційний веб-портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minregion.gov.ua/>

3. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. Офіційний веб-портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.me.gov.ua/>

Модуль 3. ІНВЕСТИЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ МІСЦЕВОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Мета модуля: надання системних знань щодо інвестиційного механізму стимулювання розвитку територіальних громад, розвиток основних складових когнітивного, функціонального та ціннісного компонентів професійної компетентності державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування щодо ефективного залучення інвестицій, управління, моніторингу і оцінювання інвестиційних процесів у проектах місцевого економічного розвитку.

У результаті опрацювання навчального матеріалу модуля слухачі повинні

знати:

- економічну сутність та форми інвестицій;
- значення інвестицій для місцевого економічного розвитку;
- функції та методичний інструментарій інвестиційного менеджменту;
- методи оцінювання економічної ефективності проектів;
- основні підходи до формування інвестиційних рішень з вибору напрямів та інструментів інвестування;
- правила прийняття рішень відносно інвестиційних проектів;
- основи законодавчого й нормативного регулювання інвестиційної діяльності в Україні;
- сутність, зміст, процеси формування та моніторингу інвестиційного клімату;
- роль майна для економічного розвитку і залучення інвестицій;
- процеси створення і функціонування промислових зон;
- структури, види і особливості ділянок типу «Грінфілд» і «Браунфілд»;
- поняття інновацій та інноваційного процесу, форми інноваційного процесу, поняття інтелектуальних інвестицій та інтелектуальної власності;
- особливостей венчурного капіталу і венчурного підприємництва;
- напрями державного регулювання інноваційної діяльності в Україні;
- основні поняття і положення інвестиційного проектування;
- зміст, форми і порядок розробки інвестиційного проекту;
- алгоритм дій місцевих органів влади у роботі з інвесторами та інвестиційними проектами;
- методи пасивного та активного просування інвестиційних можливостей;

вміти:

- формулювати цілі інвестиційної діяльності на певній території;
- здійснювати інвестиційний аналіз та планування інвестиційної діяльності, проводити оцінку інвестиційних ризиків, обґрунтовувати методи їх мінімізації;
- виокремлювати інтереси влади, місцевого бізнесу, інвестора у конкретних інвестиційних проектах;

- обґрунтовувати (ранжирувати) фактори, що визначають інвестиційний клімат в країні і місті;
- розробляти шляхи активізації інвестування на території;
- класифікувати іноземні інвестиції, шляхи їх залучення;
- визначати проблеми та чинники стимулювання прямих іноземних інвестицій в містах України, роль у цьому місцевої влади;
- організовувати ефективну взаємодію з місцевою владою національних та регіональних агенцій з підтримки інвестицій;
- готувати техніко-економічне обґрунтування інвестиційного проекту;
- оцінювати ефективність інвестиційних проектів;
- організовувати процес просування об'єкту інвестицій, проводити відповідні переговори;
- систематизувати інформацію, необхідну для супроводження інвестиційних проектів території;
- розробляти відповідно до потреб території вимоги щодо місцевого інвестиційного веб-сайту;
- проводити презентації інвестиційних можливостей і проектів території.

ОРІЄНТОВНИЙ ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Загальна кількість *годин* – 12 (0,40 кредити), із них: аудиторних занять – 8 (0,27 кредити), самостійної навчальної роботи слухачів – 4 (0,13 кредити).

Тема 3.1. Основи інвестування. Роль інвестицій у місцевому економічному розвитку

Поняття, сутність та класифікація інвестицій. Економічний зміст, мета та завдання інвестиційної діяльності. Інвестиційний процес у державі з ринковою економікою. Роль інвестицій як фінансового ресурсу для забезпечення ефективного стратегічного розвитку регіону.

Стадії інвестиційного процесу. Ринок інвестицій та інвестиційних товарів. Взаємозв'язок інвестиційного та фінансового ринку.

Економічна сутність і стан інвестиційного клімату в Україні. Сутність, зміст та моніторинг інвестиційного клімату. Фактори, що визначають інвестиційний клімат в країні та регіоні.

Шляхи активізації інвестування. Напрямки створення сприятливих умов інвестування. Інвестиційний потенціал та інвестиційний ризик регіону. Методологія порівняльної (рейтингової) оцінки інвестиційної привабливості (інвестиційного клімату) регіону. Рейтинги інвестиційної привабливості українських регіонів.

Тема 3.2. Залучення іноземних інвестицій

Міжнародна інвестиційна діяльність та її інститути. Шляхи залучення іноземного капіталу. Типи іноземних інвестицій та їх роль для країни-реципієнта. Поняття і види іноземних інвестицій.

Форми залучення прямих іноземних інвестицій. Труднощі залучення іноземних інвестицій. Особливості залучення іноземних інвестицій в економіку України.

Політика держави з залучення іноземних інвестицій. Законодавча база, регулююча процес залучення іноземних інвестицій в Україну.

Види іноземних інвесторів в Україні. Спеціальні економічні зони, їх класифікація та мета створення.

Характеристика фінансових інвестицій. Економічна сутність реальних інвестицій. Прямі й портфельні інвестиції.

Оцінка об'єктів реальних інвестицій. Особливості оцінки нерухомості. Основи ринку нерухомості. Промислова зона – орієнтація продукції на користувача. Ділянки типу «Грінфілд» і «Браунфілд»: структура, види. Управління розвитком індустриальних зон.

Тема 3.3. Інноваційні форми інвестицій

Поняття інновацій та інноваційного процесу. Класифікація інновацій. Форми інноваційного процесу.

Венчурне підприємництво. Поняття венчурного капіталу. Поняття венчурного підприємництва.

Інтелектуальні інвестиції. Поняття інтелектуальних інвестицій. Поняття інтелектуальної власності. Види інтелектуальної власності.

Державне регулювання інноваційної діяльності в Україні. Підтримка і залучення «зелених» інвестицій. Екологічно дружній бізнес.

Тема 3.4. Інвестиційні проекти

Основні положення інвестиційного проектування, стадії життєвого циклу інвестиційного проекту. Техніко-економічне обґрунтування інвестиційного проекту. Методи оцінки інвестиційного проекту. Принципи оцінки ефективності інвестиційних проектів. Класифікація проектних ризиків. Методи та способи зниження проектних ризиків.

Поняття і процес формування інвестиційної стратегії. Види інвестиційних стратегій. Ресурсне забезпечення реалізації інвестиційного проектування. Моніторинг реалізації інвестиційних проектів.

Тема 3.5. Просування інвестиційних можливостей території

Алгоритм дій місцевих органів влади у роботі з інвестиційними проектами. Просування інвестиційних можливостей громади та об'єкту інвестицій.

Процес просування об'єкту інвестицій та переговорний процес. Пасивне та активне просування інвестиційних можливостей. Контактна інформація необхідна для супроводження.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Законодавче і нормативно-правове забезпечення

1. Бюджетний кодекс України [Електронний ресурс] : Закон України від 08.07.2010 № 2456-VI (зі змінами). – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.

2. Господарський кодекс України [Електронний ресурс] : Закон України від 16.01.2003 № 436-IV (зі змінами). – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
3. Деякі питання державного фонду регіонального розвитку [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 18.03.2015 №196 (зі змінами). – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/196-2015-%D0%BF>
4. Деякі питання реалізації Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [Електронний ресурс] : Розпорядження Кабінету Міністрів від 22.09.2016 № 688-р. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/688-2016-p>.
5. Земельний кодекс України [Електронний ресурс] : Закон України від 25.10.2001 № 2768-III (зі змінами). – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>.
6. Питання підготовки, оцінки та відбору інвестиційних програм і проектів регіонального розвитку, що можуть реалізовуватися за рахунок коштів державного фонду регіонального розвитку [Електронний ресурс] : Наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 24.04.2015 №80 – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0488-15>
7. Податковий кодекс України [Електронний ресурс] : Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI (зі змінами). – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
8. Про добровільне об'єднання територіальних громад [Електронний ресурс] : Закон України від 05.02.2015 № 157-VIII (зі змінами). – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/157-19>.
9. Про засади державної регіональної політики [Електронний ресурс] : Закон України від 05.02.2015 №156-VIII – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19>
10. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 06.08.2014 № 385 (зі змінами). – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-p>.
11. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо порядку розроблення регіональних цільових програм, моніторингу та звітності про їх виконання [Електронний ресурс] : Наказ Міністерства економіки України від 04.12.2006 №367. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0367665-06>
12. Про захист економічної конкуренції : Закон України від 11.01.2001 р. № 2210-III (із змінами) [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України – <http://zakon4.rada.gov.ua>
13. Про інвестиційну діяльність : Закон України від 18.09.1991 р. № 1561-12 (з чинними змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

14. Про інноваційну діяльність : Закон України від 04.07.2002 р. № 40-IV (з чинними змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

15. Про ліцензування певних видів господарської діяльності : Закон України від 02.03.2015 р. № 222-VIII (зі змінами) [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України – <http://zakon4.rada.gov.ua>

16. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР // Відом. Верховної Ради України. – 1997. – № 24. – с. 379–429.

17. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні : Закон України від 16.01.2003 р. № 433-VI (з чинними змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

18. Про регулювання містобудівної діяльності: Закон України від 17 лютого 2011 року № 3038-VI (зі змінами). // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 34, ст.343.

19. Про співробітництво територіальних громад від 17.06.2014 № 1508-VII. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1508>.

20. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 12.01.2015 № 5/2015. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.

21. Про утворення Державної інноваційної небанківської фінансово-кредитної установи “Фонд підтримки малого інноваційного бізнесу” : постанова Кабінету Міністрів України від 12.12.2011 р. № 1396 [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України – <http://zakon4.rada.gov.ua>

22. Про цінні папери та фондовий ринок: Закон України від 23 лютого 2006 року № 3480-IV (зі змінами). // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2006, № 31, ст. 268

23. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс] : Закон України від 16.01.2001 № 435-IV (зі змінами). – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

Навчально-методичні матеріали

1. Аналітична доповідь до щорічного послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2018 році / Національний інститут стратегічних досліджень. – К., 2018. – 1316 с.

2. Бланк І.О. Інвестиційний менеджмент / Бланк І.О., Гуляєва Н. М.: Підручник. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2003. – 398 с.

3. Боди Э., Кейн А., Маркус А.Д. Принципы инвестиций / З. Боди, А. Кейн, А. Д. Маркус ; [пер. С англ. Кондуковой Э.В. и др.]. – 4-е изд. Пер. с англ. – М.: Вильямс, 2002. – 982 с.

4. Борщ Л. М. Інвестування: теорія і практика / Л. М. Борщ, С. В. Герасимова. – К. : Знання, 2007. – 685 с.

5. Боярко І. М. Інвестиційний аналіз: Навч. посіб. / І. М. Боярко, Л. Л. Гриценко – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 400 с.

6. Виленский П.И., Лившиц В.Н., Смоляк С.А. Оценка эффективности инвестиционных проектов: Теория и практика: Учебное пособие. – 5-е изд., перераб. и доп. – М.: Поли Принт Сервис, 2015. – 1300 с.

7. Внутрішні та зовнішні ресурси для розвитку громади або Чому брак грошей не є первинною проблемою громади? (навчальний модуль) / Анатолій Ткачук, Маркіян Дацишин. – К. : ІКЦ «Легальний статус», 2016. – 152 с.

8. Грантрайтинг: метод. рек. для органів публічної влади щодо написання проектних заявок / Авт. кол.: О.С. Зінченко, О.В. Кулініч, П.Ю. Куліш ; за заг. ред. О.В. Кулініча. – 2-ге вид., доп. і перероб. – Харків : Золоті сторінки, 2015. – 80 с.

9. Дука А.П. Теорія та практика інвестиційної діяльності. Інвестування: Навчальний посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / А. П. Дука. – К.: Каравела, 2012. – 432 с.

10. Інструменти регіонального розвитку в Україні: навч. посіб. / О.В.Берданова, В.М.Вакуленко, Н.М.Гринчук та ін.; за заг.ред. В.М.Вакуленка, О.В.Берданової. – К.: НАДУ, 2013. – 286 с.

11. Клиффорд Ф. Грей, Управление проектами: Практическое руководство: пер. с англ. / Клиффорд Ф. Грей, Срик У. Ларсон. – М.: Изд-во «Дело и сервис», 2003. – 528 с.

12. Ковалев В.В. Методы оценки инвестиционных проектов. – М.: Финансы и статистика, 2003. – 144 с.

13. Липсиц И.В. Экономический анализ реальных инвестиций: учеб. пособ. / Липсиц И.В., В.В. Коссов. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Экономистъ, 2004. – 347 с. – ISBN 5-98118-029-3

14. Місцевий бюджет і фінансове забезпечення об'єднаної територіальної громади: навч. посіб. / [Н. В. Васильєва, Н. М. Гринчук, Т. М. Дерун, В. С. Куйбіда, А. Ф. Ткачук] – К.: – 2017. – 119 с.

15. Обушна Н.І. Державне регулювання прямих іноземних інвестицій в Україні : монографія / Н.І. Обушна, Т.В. Мацибора. – К.: ННЦ ІАЕ, 2012. – 338 с.

16. Перші кроки новообраного голови територіальної громади : практ. посіб. / авт.-упоряд. О.В. Берданова, Г.А. Борщ, В.М. Вакуленко, О.І. Васильєва та ін. – К. : НАДУ, 2016. – 33 с.

17. Планування розвитку територіальних громад. Навчальний посібник для посадових осіб місцевого самоврядування / Г. Васильченко, І. Парасюк, Н. Єременко / Асоціація міст України – К., ТОВ «Підприємство «Ві Ен Ей», 2015. – 256 с.

18. Портер М. Японская экономическая модель: Может ли Япония конкурировать? / Майкл Портер, Хиротака Такеути, Марико Сакакибара : пер. с англ. – М. : Изд-во "Альпина Бизнес Букс", 2005. – 262 с.

19. Проектне фінансування: Підручник. Пересада А. А., Майорова Т. В., Ляхова О. О. – К.: КНЕУ, 2005 р. – 761 с.

20. Ресурсне забезпечення об'єднаної територіальної громади та її маркетинг: навч. посіб. / [Г. А. Борщ, В. М. Вакуленко, Н. М. Гринчук, Ю. Ф. Дехтяренко, О. С. Ігнатенко, В. С. Куйбіда, А. Ф. Ткачук, В. В. Юзефович] – К. : – 2017. – 107 с.

21. Руководство к Своду знаний по управлению проектами (Руководство PMBOK) Четвертое издание 2008 Project Management Institute, 14 Campus Boulevard, Newtown Square, PA 19073-3299 USA / США.

22. Скібіцький О.М. Інноваційний та інвестиційний менеджмент: Навч. посібн. / О.М. Скибицький. – К.: ЦНЛ, 2009. – 408 с.

23. Фандрейзинг. Навчальний посібник для посадових осіб місцевого самоврядування / О.Кобзарев / Асоціація міст України – К., ТОВ «Підприємство «Ві Ен Ей», 2015. – 84 с.

24. ISO/TR 10006: 1997 (E). Quality Management – Guidelines to quality in project management

Он-лайн ресурси

1. GAPPS – Global Alliance for Project Performance Standards
<http://www.globalpmstandards.org/>

2. Відділення Американського Інституту Управління Проектами PMI
www.pmi.ru

3. Глобальний ресурс інформації для безперервного навчання з управління проектами і програмами – <https://pmworldlibrary.net>

4. Державна служба статистики України – www.ukrstat.gov.ua

5. Державний фонд регіонального розвитку – <http://dfrr.minregion.gov.ua/>

6. Європейська бізнес асоціація – <https://eba.com.ua/>

7. Інститут бюджету та соціально-економічних досліджень –
<http://www.ibser.org.ua>

8. Інтернет-портал для управлінців – <http://www.management.com.ua>

9. Міжнародна асоціація бізнес інновацій – www.inbia.org

10. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України –
www.me.gov.ua

11. Міністерство фінансів України – <http://minfin.kmu.gov.ua>

12. Національна рейтингова шкала – <http://rurik.com.ua/rating-principles/national-rating-scale.html#nd>

13. Рейтингове агентство Fitch – <https://www.fitchratings.com/site/home>

14. Рейтингове агентство IBI-Rating – <http://ibi.com.ua>

15. Рейтингове агентство Moody's – <https://www.moody's.com>

16. Рейтингове агентство Standard&Poor's –
https://www.standardandpoors.com//ru_RU/web/guest/home

17. Рейтингове агентство Кредит-рейтинг – <http://www.credit-rating.ua/ua/>

18. Торгово-промислова палата України – www.ucci.org.ua

19. Українська асоціація інвестиційного бізнесу – www.uaib.com.ua

Модуль 4. Підтримка розвитку місцевого бізнесу та підприємництва

Мета модуля: розширити знання та вдосконалити вміння державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування щодо понять, підходів, механізмів та інструментів, які дозволять на практиці здійснювати комплексні результативні заходи щодо підтримки розвитку місцевого бізнесу та підприємництва.

У результаті опрацювання навчального матеріалу модуля слухачі повинні

знати:

- ключові поняття, індикатори, джерела інформації, показники моніторингу умов ведення бізнесу;
- проблеми ведення сучасного бізнесу в контексті його законодавчого та нормативно-правового регулювання;
- різні аспекти здійснення державної політики стимулювання розвитку підприємництва;
- практики вітчизняного та зарубіжного досвіду з підтримки розвитку підприємництва;
- функції та завдання установ, що опікуються питаннями підтримки розвитку місцевого бізнесу та підприємництва;
- принцип взаємодії «влада – бізнес – громада», особливості кожної складової;
- різницю між соціально-відповідальним бізнесом і соціальним підприємництвом;
- особливості бізнес-освіти, електронного бізнесу (е-комерції), інклюзивного бізнесу та бізнесу, дружнього до навколишнього середовища;

вміти:

- оцінювати підприємницькі ризики у процесі здійснення регуляторної політики на місцевому рівні;
- застосовувати механізм та інструментарій стимулювання, збереження та розвитку малого і середнього підприємництва у практичній діяльності;
- розробляти нормативно-правові акти, приймати рішення щодо підтримки розвитку місцевого бізнесу та підприємництва;
- виявляти інструменти МЕР, що впливають на розвитку малого і середнього підприємництва;
- визначати проблемні моменти створення та розвитку бізнес-кластерів і пропонувати кроки з їх усунення.

ОРІЄНТОВНИЙ ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Загальна кількість *годин* – 12 (0,40 кредити), із них: аудиторних занять – 8 (0,27 кредити), самостійної навчальної роботи слухачів – 4 (0,13 кредити).

Тема 4.1. Створення сприятливого бізнес-клімату

Бізнес-клімат: ключові поняття, індикатори, джерела інформації.

Дослідження підприємницького середовища в Україні.

Класифікація малих, середніх, великих підприємств.

Комплексна оцінка підприємницького середовища.

Підприємницькі ризики.

Моніторинг умов ведення бізнесу.

Економічний розвиток регіонів та роль малого і середнього підприємництва у місцевій економіці.

Тема 4.2. Інституціональне забезпечення розвитку підприємництва

Державна політика стимулювання розвитку підприємництва.

Нормативно-правова підтримка. Регуляторна політика і розвиток підприємництва.

Євроасоціація і нові можливості для розвитку малого бізнесу в Україні.

Центри послуг для бізнесу. Інформаційно-консультативні установи. Он-лайн сервіси. Бізнес-інкубатори. Бізнес-кластери. Механізм формування і типова структура туристичного кластера.

Бізнес-освіта.

Місцеві та галузеві бізнес-асоціації. Координаційні ради з питань підприємництва. Функції місцевих і галузевих асоціацій.

Тема 4.3. Механізми й інструменти стимулювання, збереження та розвитку малого і середнього підприємництва

Фінансово-кредитна підтримка розвитку підприємництва. Небанківські фінансові установи. Фонди підтримки підприємництва. Інвестиційні та інноваційні фонди і компанії. Кошти міжнародних фінансових установ.

Мікрокредитування суб'єктів малого і середнього підприємництва.

Інформаційно-консультативна, координаційна та комунікативна підтримка.

Адвокація. Розробка стратегії та впровадження адвокаційної кампанії. Моніторинг і оцінка здобутих результатів.

Тема 4.4. Соціальне підприємництво, бізнес інклюзивний та дружній до навколишнього середовища

Підтримка внутрішньо переміщених осіб.

Соціально-відповідальний бізнес.

Соціальне підприємництво. Принципи і критерії соціального підприємництва. Традиційний бізнес, благодійні організації і соціальне підприємництво: спільні риси і відмінності. Моделі розвитку соціального підприємництва.

Екологічні проекти, еко-бізнес.

Електронний бізнес (е-комерція).

Тема 4.5. Регулювання підприємницької діяльності на місцевому рівні

Регуляторна політика на місцевому рівні та її вплив на бізнес-клімат у територіальній громаді.

Аналіз регуляторного впливу в процесі вирішення проблем місцевого економічного розвитку.

Зменшення витрат малого бізнесу за допомогою М-тесту.

Місцеві програми розвитку малого і середнього підприємництва. Стадії формування та виконання місцевих програм розвитку малого і середнього підприємництва.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Законодавче і нормативно-правове забезпечення

1. Конституція України від 28.06.1996 р. (зі змінами) [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України – <http://zakon4.rada.gov.ua>

2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV (зі змінами) [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України – <http://zakon4.rada.gov.ua>

3. Питання впровадження єдиної державної політики реформ в Україні : Указ Президент України від 19.01.2015 р. № 22/2015 [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України – <http://zakon4.rada.gov.ua>

4. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI (зі змінами) [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України – <http://zakon4.rada.gov.ua>

5. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України : Закон України від 23.03.2000 р. № 1602-III [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України – <http://zakon4.rada.gov.ua>

6. Про державні цільові програми : Закон України від 18.03.2004 р. № 1621-IV (зі змінами) [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України – <http://zakon4.rada.gov.ua>

7. Про державну підтримку малого підприємництва в Україні : Указ Президента від 12.05.1998 р. № 456/98 [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України – <http://zakon4.rada.gov.ua>

8. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань : Закон України від 15.05.2003 р. № 755-IV (зі змінами) [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України – <http://zakon4.rada.gov.ua>

9. Про затвердження плану дій щодо імплементації кращих практик якісного та ефективного регулювання, відображених Групою Світового банку у методології рейтингу “Ведення бізнесу” : розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.12.2015 р. № 1406-р (із змінами) [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України – <http://zakon4.rada.gov.ua>

10. Про захист економічної конкуренції : Закон України від 11.01.2001 р. № 2210-III (із змінами) [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України – <http://zakon4.rada.gov.ua>

11. Про ліцензування певних видів господарської діяльності : Закон України від 02.03.2015 р. № 222-VIII (зі змінами) [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України – <http://zakon4.rada.gov.ua>

12. Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні : Закон України від 21.12.2000 р. № 2157-III (зі змінами) [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України – <http://zakon4.rada.gov.ua>

13. Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Розвиток підприємництва в Україні та підтримка малого і середнього бізнесу» : постанова Верховної Ради України від 13.04.2016 р. № 1090-VIII [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України – <http://zakon4.rada.gov.ua>

14. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні : Закон України від 22.03.2012 р. № 4618-VI [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України – <http://zakon4.rada.gov.ua>

15. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» : Указ Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015 [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України – <http://zakon4.rada.gov.ua>

16. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю : Закон України від 06.02.2018 р. № 2275-VIII [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України – <http://zakon4.rada.gov.ua>

17. Про утворення Державної інноваційної небанківської фінансово-кредитної установи “Фонд підтримки малого інноваційного бізнесу” : постанова Кабінету Міністрів України від 12.12.2011 р. № 1396 [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України – <http://zakon4.rada.gov.ua>

18. Угода між Урядом України і Європейським Союзом про участь України в програмі ЄС “Конкурентоспроможність підприємств малого і середнього бізнесу (COSME) (2014-2020)” / Угоду ратифіковано Законом від 22.02.2017 р. № 1904-VIII [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України – <http://zakon4.rada.gov.ua>

Навчально-методичні матеріали

1. Актуальні проблеми бізнесу у митній сфері : системний звіт (липень, 2018) [Електронний ресурс] – https://boi.org.ua/media/uploads/systemic_report_ii_2018/ii_2018_sytem_ua.pdf

2. Алієва-Барановська В. М. Глобальний бізнес : навч. посіб. / В. М. Алієва-Барановська. – К. : Ліра-К, 2013. – 560 с.

3. Аналітична доповідь до щорічного послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2018 році» / Національний інститут стратегічних досліджень. – К., 2018. – 1316 с.

4. Боротьба з рейдерством: сучасний стан і рекомендації : системний звіт (липень, 2017) [Електронний ресурс] – https://boi.org.ua/media/uploads/ii_2017_sytem_ua_digital.pdf
5. Варналій З. С. Основи підприємництва : навч. посіб. 3 – те вид., випр. і доп. / З. С. Варналій. – К. : Знання, 2006. – 330 с.
6. Виклики для Уряду та бізнесу при взаємодії з місцевими органами влади : системний звіт (лютий, 2017) [Електронний ресурс] – https://boi.org.ua/media/uploads/systemic_report_-_february_2017/system_01_ua.pdf
7. Гой І. В. Підприємництво : навч. посіб. / І. В. Гой. – К. : ЦУЛ, 2013. – 368 с.
8. Грехов А. М. Електронний бізнес (Е-комерція) : навч. посіб. / А. М. Грехов. – К. : Кондор, 2008. – 302 с.
9. Довгань Л. Є. Стратегічне управління : навч. посіб. / Л. Є. Довгань, Ю. В. Каракай, Л. П. Артеменко. – 2-ге вид. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 440 с.
10. Економічна та майнова безпека бізнесу: навч. посіб. / Б. М. Андрушків, Л. Я. Малюта. – Тернопіль: ФОП Паляниця В. А., 2016. – 180 с.
11. Зайцева О. О., Болотинюк І. М. Електронний бізнес: навч. посіб. / За наук. ред. Н. В. Морзе. – Івано-Франківськ : «Лілея-НВ», 2015. – 264 с.
12. Засоби підтримки малого підприємництва в контексті усунення диспропорцій соціально-економічного розвитку гірських районів в Україні : аналітична записка / Національний інститут стратегічних досліджень [Електронний ресурс] – http://niss.gov.ua/content/articles/files/male_pidpriemstvo-e6088.pdf
13. Калина А. В. Державна політика розвитку підприємництва в Україні / А. В. Калина. – К. : Патерик, 2014. – 498 с.
14. Кікіб О. М. Теорія бізнесу: навч. посіб. / О. М. Кікіб, К. В. Белоусов. – К. : Алерта, 2012. – 256 с.
15. Мельников А. М. Основи організації бізнесу : навч. посіб. / за заг. ред. А. М. Мельникова [А. М. Мельников, О. А. Коваленко, Н. Б. Пундяк] – К. : Центр учбової літератури, 2013. – 200 с.
16. Мирошніченко О. Базовий посібник з інтернаціоналізації бізнесу і виходу на ринки Європейського Союзу / О. Мирошніченко, 2014. – 180 с.
17. Природні монополісти vs конкурсний бізнес: шляхи поліпшення співпраці : системний звіт (січень, 2016) [Електронний ресурс] – https://boi.org.ua/media/uploads/sysrep_monopolies_ukr_final.pdf
18. Проблеми адміністрування податків для бізнесу в Україні : системний звіт (жовтень, 2015) [Електронний ресурс] – https://boi.org.ua/media/uploads/q3report/sysrep_tax_ukr_pdf.pdf
19. Проблеми питання регулювання зовнішньо-економічної діяльності в Україні : системний звіт (жовтень, 2015) [Електронний ресурс] – https://boi.org.ua/media/uploads/sysrep_trade_ukr_pdf.pdf
20. Райз Е. Стартап без помилок. Посібник зі створення успішного бізнесу з нуля / Е. Райз. – К. : Віват, 2016. – 368 с.

21. Роль підприємництва при впровадженні інновацій для розвитку регіонів України : аналітична записка (липень, 2018 р.) [Електронний ресурс] / Національний інститут стратегічних досліджень – http://niss.gov.ua/content/articles/files/1_Yurchenko-dc64e.pdf

22. Фінанси малого бізнесу : навч. посіб. / А. А. Фастовець, І. В. Фисун. – К. : Кондор, 2013. – 302 с.

23. Фомішина В. М. Основи бізнесу : навч. посіб. / В. М. Фомішина, С. І. Чеботар. – К. : ВЦ «Академія», 2009. – 384с.

24. Шпак Н. О. Економічна стабільність суб'єктів господарювання в умовах хаотичного розвитку національної економіки України : навч. посіб. / Н. О. Шпак, О. В. Пирог. – К. : Ліра-К, 2015. – 288 с.

Он-лайн ресурси

1. Державна служба статистики України – www.ukrstat.gov.ua
2. Державний фонд регіонального розвитку – <http://dfrr.minregion.gov.ua/>
3. Європейська бізнес асоціація – <https://eba.com.ua/>
4. Комітет з питань промислової політики та підприємництва – <http://komprompol.rada.gov.ua/>
5. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України – www.me.gov.ua
6. Міністерство фінансів України – www.minfin.gov.ua
7. Офіційний сайт Верховної Ради України – www.rada.gov.ua
8. Офіційний сайт Міжнародної асоціації бізнес інновацій – www.inbia.org
9. Офіційний сайт Української асоціації інвестиційного бізнесу – www.uaib.com.ua
10. Рада бізнес-омбудсмена – <https://boi.org.ua>
11. Сайти бізнес-новин: www.business.ua; <https://business.vesti-ukr.com/>; www.delo.ua
12. Торгово-промислова палата України – www.ucci.org.ua
13. Український союз промисловців та підприємців – www.uspp.ua

Модуль 5. Розвиток трудових ресурсів

Мета модуля: розширити знання та вдосконалити вміння державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування щодо підходів, механізмів та інструментів, які дозволять на практиці здійснювати комплексні результативні заходи щодо стимулювання розвитку трудових ресурсів.

У результаті опрацювання навчального матеріалу модуля слухачі повинні

знати:

- ключові поняття, індикатори, джерела інформації у сфері розвитку трудових ресурсів;

- зміст чинної нормативно-правової бази сфери розвитку трудових ресурсів;

- особливості та загальні правила управління розвитком людського потенціалу;

- організаційно-правові, соціально-економічні, кадрові та інформаційно-технологічні аспекти системного управління якістю надання управлінських послуг, які забезпечують поліпшення якості життя та праці людини, більш повного задоволення усього спектру її потреб, включаючи потребу у самореалізації;

- якості трудових ресурсів що можуть слугувати економічною основою змін;

- проблеми асиметрії пропозицій роботи та кваліфікацій, яких якостей робочої сили потребують роботодавці та яким чином вони аналізують потенціал трудових ресурсів, показники навичок трудових ресурсів, що цікавлять інвесторів;

- зміщення тенденцій у потребах кваліфікацій робочої сили, що пов'язано зі змінами глобальної економіки;

- взаємозв'язок впливу кваліфікації робочої сили на місцеву економіку та економіки на кваліфікацію робочої сили;

- важливість установ та органів влади різних рівнів у формулюванні політичного курсу та плануванні розвитку трудових ресурсів;

- принципи та практики партнерства між державним та приватним сектором для розвитку трудових ресурсів;

- ефективно діючі форми і методи управлінської діяльності щодо організації співробітництва на рівні територіальних громад з питань розвитку людського потенціалу;

- методика проведення моніторингу виконання регіональних і галузевих, цільових перспективних програм розвитку трудових ресурсів та комплексних заходів щодо усунення недоліків їх реалізації на загальнодержавному, територіальному і галузевому рівнях;

- освітні програми та програми підготовки трудових ресурсів, партнерства та ініціативи для підготовки кваліфікованої робочої сили, готової відповідати потребам бізнесу;

вміти:

- виявляти потреби у розвитку відповідних навичок робочої сили для підтримки напрямів економічного розвитку, що визначені стратегічним планом;
- порівнювати тенденції регіональних трудових ресурсів із загальнонаціональними тенденціями та виявляти регіональні невідповідності і значення для залучення інвестицій у бізнес та для його зростання;
- аналізувати склад та підготовленість трудових ресурсів;
- ідентифікувати можливості розвитку трудових ресурсів;
- здійснювати моніторинг виконання регіональних і галузевих, цільових перспективних програм розвитку трудових ресурсів;
- виявляти взаємозв'язок впливу кваліфікації робочої сили на місцеву економіку та економіки на кваліфікацію робочої сили;
- формулювати практичні рекомендації органам державної влади і місцевого самоврядування щодо вибору варіантів перспективного розвитку людського потенціалу територій на інноваційних засадах, застосовувати інноваційні підходи до управління трудовими ресурсами;
- прогнозувати склад трудових ресурсів у майбутньому на основі змін та тенденцій протягом тривалого періоду часу.

ОРІЄНТОВНИЙ ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Загальна кількість *годин* – 6 (0,20 кредити), із них: аудиторних занять – 4 (0,13 кредити), самостійної навчальної роботи слухачів – 2 (0,07 кредити).

Тема 5.1. Роль кваліфікованих трудових ресурсів для місцевого економічного розвитку

Вплив трудових ресурсів на потенціал МЕР.

Взаємозв'язок кваліфікації робочої сили та місцевої економіки. Небезпечність некваліфікованих трудових ресурсів для МЕР: стагнація економіки, втрата роботи або втрата конкурентоспроможності.

Проблема асиметрії пропозицій роботи та кваліфікацій. Глобалізація: зміщення тенденцій у потребах кваліфікацій робочої сили. Доступ до інструментів, що є необхідними для досягнення успіху у сьогоdnішньому швидко змінному та зростаючому конкурентоспроможному середовищі.

Старі та нові моделі розвитку трудових ресурсів. Важливість розуміння характеру трудових ресурсів як частини профілю міста, і врахування кваліфікації трудових ресурсів при підготовці стратегії МЕР та розробці втручань.

Показники навичок трудових ресурсів, що цікавлять інвесторів.

Структура місцевого ринку праці, його слабкі та сильні сторони.

Тема 5.2. Збір та аналіз інформації щодо розвитку трудових ресурсів

Інформація про наявний склад трудових ресурсів, їх кваліфікацію та потреби бізнесу у робочій силі. Тип інформації, зібраної на рівні міста та її джерела.

Ідентифікація прогалин між існуючими навичками та затребуваними майбутніми навичками: консультації з приватним сектором: через

соцопитування; консультативний комітет з представниками бізнесу, торговими палатами для розуміння нових потреб у трудових ресурсах; ідентифікація загальнонаціональних тенденцій.

Використання інформації щодо змін і тенденцій для прогнозування складу трудових ресурсів у майбутньому та планування виправлення недоліків, для покращення конкурентоспроможної позиції, та проектування відповідних стратегій МЕР і оперативних планів.

Розробка плану розвитку трудових ресурсів та проектів як оперативної мети в рамках стратегічного плану.

Вимоги стратегії, що спонукає до заміщення економічної діяльності стосовно супроводжуваних програм по навчанню трудових ресурсів.

Тема 5.3. Інструменти розвитку трудових ресурсів: політика уряду і приватний сектор

Роль установ та адміністрацій у розвитку трудових ресурсів.

Проблема невідповідності освіти наявним пропозиціям роботи.

Роль приватного сектору в підготовці трудових ресурсів в якості частини стратегії МЕР. Інструменти доступні для органів місцевої влади: партнерства для підтримки кращої координації та регулювання освіти та економічного розвитку. Розвиток трудових ресурсів приватного сектору в інших країнах.

Ідентифікація можливостей розвитку трудових у контексті стратегічних цілей МЕР.

Тема 5.4. Інновації в управлінні трудовими ресурсами

Електронне управління.

Соціальне включення.

Стимулювання індивідуальної активності громадян.

Кооперативні проекти. Формування соціально-професійних об'єднань.

Підтримка місцевих ініціатив та креативних ідей. Формування креативного середовища.

Створення умов для впровадження інноваційних форм підготовки та розвитку трудових ресурсів.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Законодавче і нормативно-правове забезпечення

1. Конституція України від 28.06.1996 р. (зі змінами) [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України – <http://zakon4.rada.gov.ua>

2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV (зі змінами) [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України – <http://zakon4.rada.gov.ua>

3. Кодекс законів про працю України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=322%E0-08>.

4. Про вищу освіту [Електронний ресурс] : Закон України 1 липня 2014 року № 1556-VII (зі змінами) – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>

5. Про державну підтримку малого підприємництва в Україні : Указ Президента від 12.05.1998 р. № 456/98 [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України – <http://zakon4.rada.gov.ua>

6. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань : Закон України від 15.05.2003 р. № 755-IV (зі змінами) [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України – <http://zakon4.rada.gov.ua>

7. Про зайнятість населення [Електронний ресурс] : Закон України No 803–XII від 01.03.1991 р. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=803-12>.

8. Про захист економічної конкуренції : Закон України від 11.01.2001 р. № 2210-III (із змінами) [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України – <http://zakon4.rada.gov.ua>

9. Про колективні договори і угоди [Електронний ресурс] : Закон України No3356–XII від 01.07.1993 р. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3356-12>.

10. Про ліцензування певних видів господарської діяльності : Закон України від 02.03.2015 р. № 222-VIII (зі змінами) [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України – <http://zakon4.rada.gov.ua>

11. Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні : Закон України від 21.12.2000 р. № 2157-III (зі змінами) [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України – <http://zakon4.rada.gov.ua>

12. Про організації роботодавців [Електронний ресурс] : Закон України № 2436–III від 24.05.2001 р. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2436-14>.

13. Про освіту [Електронний ресурс] : Закон України 5 вересня 2017 року № 2145-VIII – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

14. Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів) [Електронний ресурс] : Закон України №137/98–ВР від 03.03.1998 р. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=137%2F98-%E2%F0>.

15. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності [Електронний ресурс] : Закон України № 1045–XIV від 15.09.1999 р. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1045-14>.

16. Про професійно-технічну освіту [Електронний ресурс] : Закон України 10 лютого 1998 року № 103/98-ВР (зі змінами) – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.

17. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні : Закон України від 22.03.2012 р. № 4618-VI [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України – <http://zakon4.rada.gov.ua>

18. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» : Указ Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015 [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України – <http://zakon4.rada.gov.ua>

19. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю : Закон України від 06.02.2018 р. № 2275-VIII [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України – <http://zakon4.rada.gov.ua>

20. Про утворення Державної інноваційної небанківської фінансово-кредитної установи “Фонд підтримки малого інноваційного бізнесу” : постанова Кабінету Міністрів України від 12.12.2011 р. № 1396 [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України – <http://zakon4.rada.gov.ua>

21. Положення про систему підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування : постанова Кабінету Міністрів України від 7 липня 2010 р. № 564 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npras/243532336>

22. Про затвердження Порядку організації підвищення кваліфікації державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування у навчальних закладах за державним замовленням Національного агентства України з питань державної служби : Наказ Національного агентства України з питань державної служби від 19.04.2017 № 86 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0832-17>.

Навчально-методичні матеріали

1. Аналітична доповідь до щорічного послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2018 році / Національний інститут стратегічних досліджень. – К., 2018. – 1316 с.

2. Армстронг М. Практика управління людськими ресурсами [Текст] / М. Армстронг ; перев. с англ. под ред. С. К. Мордовина. – 8-е изд. – СПб. : Питер, 2004. – 832 с. – (Серия “Класика МВА”).

3. Армстронг М. Стратегическое управление людскими ресурсами [Текст] / М. Армстронг ; пер. с англ. – М. : ИНФРА-М, 2002. – 328 с. – (Серия “Менеджмент для лидера”).

4. Білінська М. М. Розбудова спроможності державної служби до управління змінами для підтримки реформ в Україні : навч. посіб. / М. М. Білінська, В. А. Малюська ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – Київ : НАДУ, 2017. – 98 с.

5. Блейклі Едвард Д. Планування місцевого економічного розвитку. Теорія і практика. / Едвард Блейклі. – Львів: «Літопис», 2003. – 412 с.

6. Васильченко В. С. Управління трудовим потенціалом [Текст] : навч. посіб. / В. С. Васильченко, А. М. Гриненко, О. А. Грішнова, Л. П. Керб. – К. : КНЕУ, 2005. – 403 с.

7. Від перспективного плану до стратегії розвитку громади (через призму досвіду об'єднаних територіальних громад Хмельниччини) / Ткачук А.Ф. – К.: ТОВ «Видавництво «ЮСТОН», 2018. – 76 с.

8. Віліжінський В. М. Реформування системи місцевого самоврядування в Україні з урахуванням національних традицій врядування : монографія / В. М. Віліжінський, М. П. Попов ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Одес. регіон. ін-т держ. упр. – Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2016. – 181 с.

9. Воронкова В. Сучасна концепція філософії управління людськими ресурсами [Електронний ресурс] / В. Воронкова. – Режим доступу : <http://westudents.com.ua>
10. Врублевський О. С. Співробітництво територіальних громад. / О. С. Врублевський ; Ін-т громадян. суспільства, М-во регіон. розвитку, будівництва та ЖКГ України, Рада Європи. – [Вид. 2-ге.]. – Київ : К.І.С. : Легал. статус, 2015. – 55 с. – (Бібліотечка місцевого самоврядування).
11. Гавриш О.А. Технології управління персоналом.: монографія/ О.А.Гавриш, Л.Є.Довгань, І.М.Крейдич,,Н.В.Семенченко.- Київ : НТУУ «КПІ імені Ігоря Сікорського», 2017. – 528 с.
12. Герасимчук З. В. Стратегічне управління сталим розвитком міст: теорія, методологія, практика : монографія / З. В. Герасимчук, О. В. Серета ; Луц. нац. техн. ун-т. – Луцьк : Вежа-Друк, 2014. – 274 с.
13. Грішнова О. А. Інвестування в людський капітал у системі чинників забезпечення гідної праці [Електронний ресурс]: монографія / [О. А. Грішнова, О. В. Дорош, С. Я. Шурпа]; за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. О. А. Грішнкової. – К. : КНЕУ, 2015. – 222 с.
14. Джой-Меттьюз Д. Развитие человеческих ресурсов / Д. Джой-Меттьюз, Д. Меггисон, М. Сюрте: [пер. с англ.]. – М.: Эксмо, 2006. – 432 с.
15. Інструменти регіонального розвитку в Україні: навч. посіб. /О.В.Берданова, В.М.Вакуленко, Н.М.Гринчук та ін.; за заг.ред. В.М.Вакуленка, О.В.Берданової. – К.: НАДУ, 2013. – 286 с.
16. Інструменти розвитку об'єднаних територіальних громад в умовах децентралізації влади / За заг. ред. доктора наук з державного управління, професора, Заслуженого юриста України В. М. Олуйка ; Програма Ради Європи «Децентралізація і територіальна консолідація в Україні». – Київ : Ваіте, 2017. – 432 с.
17. Куйбіда В. С. Організація публічної служби в Україні : монографія / В. С. Куйбіда, О. В. Хорошенко. – Кам'янець-Подільський : Зволейко Д. Г., 2016. – 272 с.
18. Людський розвиток в Україні. Інноваційні види зайнятості та перспективи їх розвитку : кол. моногр. / За ред. Е. М. Лібанової; Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України. – Київ, 2016. – 328 с.
19. Максимчук М. В. Інституціоналізація розвитку економіки регіонів України: теорія і практика : монографія / М. В. Максимчук ; ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України». – Львів, 2016. – 394 с. – (Серія «Проблеми регіонального розвитку»).
20. Місцеве самоврядування : словник-довідник. / Авт.-уклад. : О. М. Руденко, І. В. Козюра, Н. В. Ткаленко [та ін.] ; М-во освіти та науки України, Чернігів. нац. техн. ун-т. – Київ : Кондор, 2017. – 181 с. – (Навчально-наукова серія «Публічне управління та адміністрування»).
21. Місцеве самоврядування та суспільні комунікації : навч. посіб. / О. М. Руденко, С. В. Штурхецький, Н. В. Ткаленко, О. В. Михайловська ; М-во освіти і науки України, Чернігів. нац. техн. ун-т. – Київ : Кондор, 2016. – 130 с.
22. Місцевий економічний розвиток – шлях до процвітання громади: Посібник з основ теорії і практики МЕР /ТОВ «Локхейвен Менеджмент

Консалтантс» (Lochaven Management Consultants Ltd.) на замовлення Проекту міжнародної технічної допомоги «Місцевий економічний розвиток міст України» / Перекл. з англ. – Федерація канадських муніципалітетів / Проект «Місцевий економічний розвиток міст України», 2014. – 119 с.

23. Міщук Г. Ю. Оцінювання та механізм забезпечення використання трудового потенціалу в Україні: монографія / Г. Ю. Міщук. – Рівне: НУВГП. – 2015.- 280 с.

24. Основи гендерно-чутливого публічного управління : навч. модуль : метод. рек. / Уклад. : М. М. Білинська, В. А. Малюська ; За заг. наук. ред. М. М. Білинської ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Фонд Народонаселення ООН (ЮНФПА). – Київ, 2016. – 119 с.

25. Підприємницька освіта як ключ до успіху / А. Колот, В. Петюх, А. Василик [та ін.]. – Київ : Вид.-поліграф. дім «ФОРМАТ», 2016. – 468 с.

26. Питання правового забезпечення модернізації державного управління та місцевого самоврядування в Україні / Заг. ред. Т. В. Мотренка, В. Є. Воротіна. – Київ : Інститут законодавства Верховної Ради України, 2017. – 197 с. – (Серія : Законодавчі аспекти державного управління та місцевого самоврядування. – Вип. 1).

27. Планування розвитку територіальних громад. Навчальний посібник для посадових осіб місцевого самоврядування / Г. Васильченко, І. Парасюк, Н. Єременко / Асоціація міст України – К., ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2015. – 256 с.

28. Публічне управління сільськими територіями України : навч. посіб. / Авт.-упоряд. : А. П. Савков, М. К. Орлатий, М. І. Кучер [та ін.] ; За ред. А. П. Савкова, М. К. Орлатого, М. І. Кучера ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – Київ : Фенікс, 2016. – 334 с. – (Серія «Бібліотека сільського голови»).

29. Публічне управління та адміністрування : словник. / Уклад. : О. М. Руденко, О. В. Шершньова, В. Д. Бакуменко [та ін.] ; М-во освіти та науки України, Чернігів. нац. технол. ун-т. – Київ : Кондор, 2016. – 178 с. – (Навчально-наукова серія «Публічне управління та адміністрування» ; вип. 1).

30. Ресурсне забезпечення об'єднаної територіальної громади та її маркетинг: навч. посіб. / [Г. А. Борщ, В. М. Вакуленко, Н. М. Гринчук, Ю. Ф. Дехтяренко, О. С. Ігнатенко, В. С. Куйбіда, А. Ф. Ткачук, В. В. Юзефович] – К. : – 2017. – 107 с.

31. Розвиток соціально-трудової сфери України: теорія, практика, перспективи / монографія. – НАН України, ДУ «Ін-т економіки та прогнозування НАН України». – 2016. – 326 с.

32. Соціальна і гуманітарна політика : підручник / За заг. ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського ; В. П. Трощинський, В. А. Скуратівський, М. В. Кравченко [та ін.] ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – Київ : НАДУ, 2016. – 792 с.

33. Стратегічне управління людськими ресурсами [Текст] : навчальний посібник / Є. Г. Матвіїшин. – Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2011. – 200 с

34. Теорія та практика регіонального розвитку / монографія / Базилюк Б.Г., Василик А.В., колектив авторів, за заг. ред. К.Ф. Ковальчука, Л.М. Савчук. – Дніпро: Герда. – 2016. – 584 с

35. Удосконалення організаційно-правових засад збереження і розвитку трудового потенціалу України: інноваційна модель оцінки і збереження трудових людських ресурсів: методологічні рекомендації, Л.І. Жаліло, О.І. Мартинюк, І.В. Рожкова та ін.; за редакцією І.М. Солоненко. – Київ, НАДУ, 2009. – 44 с.

36. Управління персоналом (Словник термінів та визначень): Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів, За редакцією Г.В. Щокіна, О.В. Антонюка, М.Ф. Головатого. – Київ, ІАРМ, 2006. – 496 с.

37. Управління розвитком об'єднаних територіальних громад на засадах громадської участі: навч. посіб. / [О. В. Берданова, В. М. Вакуленко, Н. М. Гринчук, В. С. Колтун, В. С. Куйбіда, А. Ф. Ткачук] – К. : – 2017. – 129 с.

Он-лайн ресурси

1. Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України. Офіційний веб-портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minregion.gov.ua/>
2. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. Офіційний веб-портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.me.gov.ua/>
3. Офіційний сайт Державної служби зайнятості – Режим доступу : <https://www.dcz.gov.ua/>
4. Офіційний сайт Міністерства соціальної політики України. – Режим доступу : <https://www.msp.gov.ua/>
5. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Модуль 6. МЕХАНІЗМИ ФІНАНСУВАННЯ МІСЦЕВОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Мета модуля: актуалізувати та доповнити знання щодо можливостей та джерел, механізмів і методів фінансування місцевого економічного розвитку, удосконалити вміння, які забезпечують здатність державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування обирати серед альтернативних варіантів найбільш оптимальні у конкретній ситуації.

У результаті опрацювання навчального матеріалу модуля слухачі повинні

знати:

- базові поняття, принципи, моделі, методи, джерела і механізми фінансового забезпечення місцевого економічного розвитку;

- бюджетні, інвестиційні, кредитні, грантові механізми та особливості їх застосування для розробки та реалізації політики у сфері місцевого економічного розвитку;

- нормативно-правову базу у сфері фінансування МЕР в Україні;

- моделі фінансування МЕР;

- зарубіжний досвід та кращі практики фінансування МЕР;

- алгоритми застосування механізмів фінансування та можливі ризики і перешкоди;

- ключові поняття, джерельну базу, показники програмно-цільового фінансування проектів МЕР та використання Державного фонду регіонального розвитку;

- парадигму бюджетування, орієнтованого на результат;

- алгоритм підготовки проектів МЕР, що фінансуватимуться за рахунок ДФРР;

- кращі практики застосування середньострокового фінансування проектів МЕР;

вміти:

- використовувати сучасні методи аналізу місцевих бюджетів, фінансового потенціалу громад/територій;

- визначати проблеми та обґрунтовувати можливі джерела фінансування проектів і програм розвитку;

- розробляти проекти для фінансування з Державного фонду регіонального розвитку, грантові, інвестиційні та проекти державно-приватного партнерства;

- забезпечувати взаємозв'язок заінтересованих сторін у процесі планування фінансування розвитку громади/території, узгодження дій та спільної діяльності з метою забезпечення сталих результатів;

- розробляти управлінські рішення стосовно фінансування розвитку міста, проводити критичний аналіз, оцінку і синтез ідей щодо джерел фінансового забезпечення місцевого розвитку;

- застосовувати, відповідні до конкретної ситуації, бюджетні, інвестиційні, кредитні чи грантові механізми фінансування;

- розробляти документи та приймати рішення щодо фінансування проектів МЕР;
- виявляти економічні, соціальні, екологічні ефекти, які доцільно отримати в результаті запровадження програмно-цільового фінансування проектів МЕР;
- приймати рішення щодо формування і реалізації фінансової політики на місцевому рівні із застосуванням нових підходів та прогнозуванням її наслідків.

ОРІЄНТОВНИЙ ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Загальна кількість *кредитів* – 0,60. Загальна кількість *годин* – 18 (0,60 кредити), із них: аудиторних занять – 12 (0,40 кредити), самостійної навчальної роботи слухачів – 6 (0,20 кредити).

Тема 6.1. Джерела та механізми фінансування місцевого економічного розвитку

Огляд джерел і механізмів фінансування МЕР. Існуючі класифікації за територіальним походженням, регулярністю використання, економічним змістом, способом залучення. Порівняльний аналіз зарубіжного і вітчизняного досвіду.

Бюджетні механізми фінансування доходів для потреб МЕР. Бюджетні механізми фінансування видатків для потреб МЕР.

Переваги і недоліки муніципальних цільових програм.

Переваги і недоліки міжмуніципального співробітництва.

Інвестиційні механізми фінансування доходів для потреб МЕР: акціонування, компенсація впливів.

Інвестиційні механізми фінансування видатків для потреб МЕР: стимулювання інвестицій, державно-приватне партнерство.

Кредитні та грантові механізми фінансування потреб МЕР.

Надання місцевих гарантій.

Тема 6.2. Бюджетне фінансування місцевого економічного розвитку

Щорічне бюджетування і середньострокове бюджетування: їх значення для фінансування проектів МЕР. Місцеві податки та збори.

Програмно-цільове фінансування проектів МЕР. Передумови виникнення, нормативно-правове та методичне забезпечення. Алгоритм застосування. Сучасний стан: проблеми, перспективи, практики впровадження

Державний фонд регіонального розвитку і МЕР. Критерії фінансування проектів МЕР за рахунок Державного фонду регіонального розвитку. Алгоритм застосування.

Сучасний стан: проблеми, перспективи, практики впровадження. Онлайн-платформа <http://dfrr.minregion.gov.ua/>.

Удосконалення механізму отримання коштів місцевими бюджетами за рахунокДФРР.

Револьверні фонди і мікрокредитування.

Тема 6.3. Фінансування місцевого економічного розвитку через міжмуніципальне співробітництво

Міжмуніципальне співробітництво (ММС) як засіб фінансування місцевого економічного розвитку. Поняття та основні характеристики ММС. Переваги, ризики та перешкоди ММС.

Спільні потреби як підстава для застосування ММС. Історичні витоки ММС.

Економічна складова міжмуніципального співробітництва.

Причини розширення ММС в ЄС. Крайні приклади.

Чинники успішної реалізації ММС.

Досвід використання ММС в Україні.

Форми державної підтримки ММС в Україні.

Тема 6.4. Інвестиційні механізми фінансування місцевого економічного розвитку

Сутність державно-приватного партнерства (ДПП). Міжнародний досвід ДПП і МЕР.

Державно-приватне партнерство згідно законодавства України. Відмінні характеристики, форми, особливості, розподіл ризиків і відповідальності у проектах ДПП. Сфери застосування ДПП. Фази проекту ДПП. Рекомендації з питань підготовки проектів ДПП.

Концесія як форма державно-приватного партнерства. Запровадження концесійного механізму. Основні умови концесійного договору

Державно-приватне партнерство в Україні: крайні практики та перешкоди застосування.

Корпоратизація комунальних підприємств, переваги даного механізму. Корпоративні інтереси громад. Найбільш поширені механізми корпоратизації комунальних підприємств. Послідовність дій при корпоратизації.

Механізми компенсацій впливів.

Основні переваги механізму пайової участі забудовників. Нормативно-правове регулювання пайової участі.

Механізм відшкодування збитків і втрат. Розміри та порядок визначення втрат сільсько- і лісогосподарського виробництва, які підлягають відшкодуванню. Місцеві фонди охорони навколишнього природного середовища.

Тема 6.5. Кредитні механізми фінансування місцевого економічного розвитку

Кредитні механізми фінансування доходів для потреб МЕР.

"Золоте правило" місцевих позик.

Процедури емісії облігацій місцевих позик в Україні.

Практики випуску місцевих облігацій містами України. Переваги і недоліки облігаційних позик. Позики без випуску облігацій.

Кредити міжнародних фінансових організацій: характеристика механізму, переваги і недоліки. Найбільші фінансові організації, які кредитують проекти у сфері МЕР. Міжнародний досвід і українська практика.

Укладення кредитних договорів. Обслуговування боргу за кредитами.
Процедура, обсяг та умови надання місцевих гарантій.

Тема 6.6. Фінансування місцевого економічного розвитку через гранти

Грантова допомога, типи грантів. Основні джерела грантової допомоги. Міжнародна технічна допомога. Гранти міжнародних донорських організацій.

Особливості співпраці із грантодавцями. Вимоги до проектів, що фінансуються донорами.

Етика фандрайзингу.

Інструменти пошуку інформації про грантову допомогу.

Підготовка пропозиції для грантового проекту.

Сутність корпоративної соціальної відповідальності (КСВ). 10 принципів Глобального договору ООН.

Принципи, методи, переваги і моделі корпоративної соціальної відповідальності. Виміри КСВ.

КСВ та МЕР. КСВ та бізнес-інтереси.

Застосування механізму корпоративної соціальної відповідальності в Україні.

Розробка стратегій соціального партнерства. Цілі і завдання.

Приклади проектів соціального партнерства. Механізм впровадження стратегій соціального партнерства.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Законодавче і нормативно-правове забезпечення

1. Конституція України [Електронний ресурс]: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (зі змінами). – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

2. Бюджетний кодекс України [Електронний ресурс]: Закон України від 08.07.2010 № 2456-VI (зі змінами). – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.

3. Господарський кодекс України [Електронний ресурс]: Закон України від 16.01.2003 № 436-IV (зі змінами). – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

4. Земельний кодекс України [Електронний ресурс]: Закон України від 25.10.2001 № 2768-III (зі змінами). – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>.

5. Податковий кодекс України [Електронний ресурс]: Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI (зі змінами). – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

6. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс]: Закон України від 16.01.2001 № 435-IV (зі змінами). – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

7. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України [Електронний ресурс]: Закон України від 23

березня 2000 року № 1602-III. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1602-14>

8. Про державні цільові програми : Закон України від 18.03.2004 р. № 1621-IV [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

9. Про державно-приватне партнерство : Закон України від 1 липня 2010 року № 2404-VI (зі змінами) // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, № 40, ст.524)

10. Про державну допомогу суб'єктам господарювання [Електронний ресурс] : Закон України від 01.07.2014 №1555-VII. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1555-18>

11. Про добровільне об'єднання територіальних громад [Електронний ресурс] : Закон України від 05.02.2015 № 157-VIII (зі змінами). – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/157-19>.

12. Про засади державної регіональної політики [Електронний ресурс] : Закон України від 05.02.2015 № 156-VIII. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/156-19>.

13. Про концесії : Закон України від 16 липня 1999 року № 997-XIV (зі змінами). // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999, N 41, ст.372

14. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР // Відом. Верховної Ради України. – 1997. – № 24. – с. 379–429.

15. Про регулювання містобудівної діяльності: Закон України від 17 лютого 2011 року № 3038-VI (зі змінами). // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 34, ст.343.

16. Про співробітництво територіальних громад від 17.06.2014 № 1508-VII. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1508>.

17. Про цінні папери та фондовий ринок: Закон України від 23 лютого 2006 року № 3480-IV (зі змінами). // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2006, № 31, ст. 268

18. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 12.01.2015 № 5/2015. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.

19. Деякі питання державного фонду регіонального розвитку [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 18.03.2015 №196 (зі змінами). – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/196-2015-п>.

20. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 06.08.2014 № 385 (зі змінами). – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-п>.

21. Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 08.04.2015 № 214 (зі змінами). – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-п>.

22. Про затвердження Порядку здійснення місцевих запозичень : Постанова Кабінету Міністрів України від 16 лютого 2011 р. № 110 (зі змінами). – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/110-2011-p>.

23. Про затвердження Порядку надання місцевих гарантій: Постанова Кабінету Міністрів України від 14.05.2012 №541. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/541-2012-%D0%BF>

24. Деякі питання реалізації Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [Електронний ресурс] : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 22.09.2016 № 688-р. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/688-2016-p>.

25. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [Електронний ресурс] : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 № 333-р. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-p>.

26. Про схвалення Концепції реформування місцевих бюджетів : розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.05.2007 р. № 308-р [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>

27. Про схвалення Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017-2020 роки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 08.02.2017 р. № 142-р [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua>

28. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо порядку розроблення регіональних цільових програм, моніторингу та звітності про їх виконання [Електронний ресурс] : Наказ Міністерства економіки України від 04.12.2006 №367. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0367665-06>

29. Питання підготовки, оцінки та відбору інвестиційних програм і проектів регіонального розвитку, що можуть реалізовуватися за рахунок коштів державного фонду регіонального розвитку [Електронний ресурс] : Наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 24.04.2015 №80 – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0488-15>

30. Про деякі питання запровадження програмно-цільового методу складання та виконання місцевих бюджетів [Електронний ресурс] : Наказ Міністерства фінансів України від 26.08.2014 № 836 (зі змінами). – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1103-14#n18>.

31. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо здійснення оцінки ефективності бюджетних програм : наказ Міністерства фінансів України від 17.05.2011 р. № 608 [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Міністерства фінансів України. – Режим доступу : <http://minfin.kmu.gov.ua>

32. Про затвердження складових програмної класифікації видатків та кредитування місцевих бюджетів : наказ Міністерства фінансів України від 20.09.2017 № 793 [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Міністерства фінансів України. – Режим доступу : <http://minfin.kmu.gov.ua>

33. Про затвердження типових форм бюджетних запитів для формування місцевих бюджетів : наказ Міністерства фінансів України від 17.07.2015 р. № 648 (із змінами) [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua>

Навчально-методичні матеріали

1. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2017 році». / Нац. ін-т стратег. дослід. – Київ : НІСД, 2017. – 928 с.

2. Баймуратов М. О. «Європа регіонів»: транскордонне співробітництво : Коментар Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними громадами або властями / М. О. Баймуратов, Б. Я. Кофман, С. А. Панасюк. – Одеса : Фенікс, 2017. – 206 с.

3. Бодров В. Г. Бюджетна та фінансова децентралізація як інструмент зміцнення матеріально-фінансової основи місцевого самоврядування : навч.-метод. матер. / В. Г. Бодров, С. А. Дяченко ; упоряд. В. М. Гаврилюк. – К. : НАДУ, 2015. – 96 с.

4. Брусенцова Я. Повноваження органів місцевого самоврядування у сфері містобудування : практич. посіб. / Яна Брусенцова. – Харків : Фактор, 2016. – 72 с.

5. Бюджетно-податкова політика України в умовах децентралізації : монографія. / О. Ю. Бобровська, Т. А. Крушельницька, С. М. Серьогін [та ін.] ; За заг. ред. О. Ю. Бобровської, Т. А. Крушельницької ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2016. – 164 с.

6. Бюджетний процес/ Державні закупівлі в органах місцевого самоврядування / Т. Станкус, В. Матвеева. – Х. : Фактор, 2016. – 112 с.

7. Внутрішні та зовнішні ресурси для розвитку громади або Чому брак грошей не є первинною проблемою громади? (навчальний модуль) / Анатолій Ткачук, Маркіян Дацишин. – К. : ІКЦ «Легальний статус», 2016. – 152 с.

8. Грантрайтинг: метод. рек. для органів публічної влади щодо написання проектних заявок / Авт. кол.: О.С. Зінченко, О.В. Кулініч, П.Ю. Куліш ; за заг. ред. О.В. Кулініча. – 2-ге вид., доп. і перероб. – Харків : Золоті сторінки, 2015. – 80 с.

9. Грищенко С. Підготовка та реалізація проектів публічно-приватного партнерства: Практичний посібник для органів місцевої влади та бізнесу. – К.: ФОП Москаленко О. М., 2011. – 140 с.

10. Державна політика : підручник / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; ред. кол. : Ю. В. Ковбасюк (голова), К. О. Ващенко (заст. голови), Ю. П. Сурмін (заст. голови) [та ін.]. – К. : НАДУ, 2014. – 448 с.

11. Державно-приватне партнерство в контексті управління державними інвестиціями в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://documents.worldbank.org/curated/en/495131467995051959/pdf/106249-UKRANIANWP-P153935-PUBLIC-Public-Investment-UKR-Web-cover.pdf>. – Назва з екрана.

12. Державно-приватне партнерство : Навальний посібник. – К. : Навчально-методичний центр «Консорціум із удосконалення менеджмент-освіти в Україні», 2016. – 404 с.
13. Джерела та механізми фінансування місцевого економічного розвитку. Навчальний посібник. / В.В.Мамонова, Н. І. Балдич, Н. М. Гринчук [та ін.]; за заг ред. Л.Чорнія. – К.: Центр громадської експертизи, Проект «Місцевий економічний розвиток міст України», 2013. – 176 с.
14. Емісія облігацій комунальних підприємств та місцевих позик: практичний посібник / В. І. Козак, С.О. Москвін – К. : DESPRO, 2017. – 106 с.
15. Запатрина И. Публично-частное партнерство для целей устойчивого развития / Ирина Запатрина. – К.: Лібидь, 2017. – 312 с.
16. Зінченко М. А. Фінансові потоки місцевих бюджетів України: теорія та практика управління : монографія. / Зінченко М. А. ; Одес. нац. екон. ун-т. – Одеса : Кримполіграфпапір, 2016. – 258 с.
17. Інструменти регіонального розвитку в Україні: навч. посіб. /О.В.Берданова, В.М.Вакуленко, Н.М.Гринчук та ін.; за заг. ред. В.М.Вакуленка, О.В.Берданової. – К.: НАДУ, 2013. – 286 с.
18. Інструменти розвитку об'єднаних територіальних громад в умовах децентралізації влади / За заг. ред. доктора наук з державного управління, професора, Заслуженого юриста України В. М. Олуйка ; Програма Ради Європи «Децентралізація і територіальна консолідація в Україні». – Київ : Ваіте, 2017. – 432 с.
19. Казюк Я.М. Механізми формування та реалізації державного управління бюджетними ресурсами на місцевому рівні : монографія / Яніна Мирославівна Казюк, Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – Херсон: Вишемирський В. С., 2014.– 424 с.
20. Міжмуніципальне співробітництво: Навчальний посібник /Уклад. : В.Вакуленко, О.Ігнатенко, Г.Борщ, О.Курт, Ф.Тедік, А.Журавель. – К.: Фенікс, 2012. – 392 с.
21. Місцеве самоврядування : словник-довідник. / Авт.-уклад. : О. М. Руденко, І. В. Козюра, Н. В. Ткаленко [та ін.] ; М-во освіти та науки України, Чернігів. нац. техн. ун-т. – Київ : Кондор, 2017. – 181 с. – (Навчально-наукова серія «Публічне управління та адміністрування»).
22. Місцевий бюджет і фінансове забезпечення об'єднаної територіальної громади: навч. посіб. / [Н. В. Васильєва, Н. М. Гринчук, Т. М. Дерун, В. С. Куйбіда, А. Ф. Ткачук] – К.: – 2017. – 119 с.
23. Місцевий економічний розвиток – шлях до процвітання громади: Посібник з основ теорії і практики МЕР /ТОВ «Локхейвен Менеджмент Консалтантс» (Lochaven Management Consultants Ltd.) на замовлення Проекту міжнародної технічної допомоги «Місцевий економічний розвиток міст України» / Перекл. з англ. – Федерація канадських муніципалітетів / Проект «Місцевий економічний розвиток міст України», 2014. – 119 с.
24. Наталенко Н.В. Фінанси та бюджет об'єднаної громади (навчальний модуль) / Ніна Наталенко. – К. : ІКЦ «Легальний статус», 2016. – 72 с.

25. Олійник Д. І. Міжнародний досвід фінансування сталого розвитку громад (на прикладі формування мережевої інфраструктури) : аналітична доповідь / Д. І. Олійник ; Нац. ін-т стратег. дослід. – Київ : НІСД, 2017. – 48 с.
26. Основи грантрайтингу та управління проектами в публічній сфері: метод. рек. для органів влади та недерж. орг.-цій. / Авт. кол. : В.В.Белявцева, А.І.Гнатенко, О.С.Зінченко та ін.; за заг. ред. О.В.Кулініча. – Харків : Золоті сторінки, 2017. – 149 с.
27. Планування та виконання місцевих бюджетів на основі програмно-цільового методу: Навчальний посібник / [за заг. ред. В. В.Зубенка]; ІБСЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи (ЗМФІ-II) впровадження». – [6-те видання, випр. та доп.] – К., 2017. – 144 с.
28. Планування та управління фінансовими ресурсами територіальної громади : навч. посіб. для посад. осіб місцевого самоврядування / О. Кириленко, Б. Малиняк, В. Письменний, В. Русін ; Асоціація міст України. – Київ : Ві Ен Ей, 2015. – 395 с.
29. Прогнозування розвитку територій. Бюджетне прогнозування : навч. посіб. / В. В. Мамонова, С. Ю. Лукін, Ю. Б. Молодожен та ін. ; за заг. наук. ред. М. М. Білинської; НАДУ при Президентові України, Проект «Розбудова спроможності до економічно обгрунт. планування розвитку обл. і міст України». – К. : К.І.С., 2014. – 199 с.
30. Присяник Н. В. Значення видатків міського бюджету для соціально-економічного розвитку міста / Н. В. Присяник. – К. : Унісерв, 2014. – 142 с.
31. Публічне управління : термінол. слов. / уклад. : В.С. Куйбіда, М.М. Білинська, О.М. Петроє та ін. ; за заг. ред. В.С. Куйбіди, М.М. Білинської, О.М. Петроє. – Київ : НАДУ, 2018. – 224 с.
32. Ресурсне забезпечення об'єднаної територіальної громади та її маркетинг: навч. посіб. / [Г. А. Борщ, В. М. Вакуленко, Н. М. Гринчук, Ю. Ф. Дехтяренко, О. С. Ігнатенко, В. С. Куйбіда, А. Ф. Ткачук, В. В. Юзефович] – К. : – 2017. – 107 с.
33. Співробітництво територіальних громад (міжмуніципальне співробітництво – ММС): Навчально-практичний посібник/ За заг. редакцією Толкованова В.В., Журавля Т.В. – Київ, 2016. – 154 с.
34. Станкус Т. Програмно-цільовий метод у бюджетному процесі на рівні місцевих бюджетів / Т. Станкус. – Х. : Фактор, 2017. – 128 с.
35. Фандрейзинг. Навчальний посібник для посадових осіб місцевого самоврядування / О.Кобзарев / Асоціація міст України – К., ТОВ «Підприємство «Ві Ен Ей», 2015. – 84 с.
36. Фінансові механізми та інструменти подолання дисбалансів соціально-економічного розвитку України : [монографія] / За ред. д.е.н., проф. Т. Г. Васильціва. – Львів : Видавництво ТзОВ «Ліга-Прес», 2016. – 596 с.
37. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики : зб. наук. пр. / Ун-т банк. справи НБУ, Харк. ін-т банк. справи . – Харків : 2013-2015.
38. Юрченко К. Г. Вплив фінансової децентралізації на соціально-економічний розвиток регіонів [Електронний ресурс] : аналітична записка /

К. Г. Юрченко ; Нац. ін-т стратег. дослід. – Режим доступу:
http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/fin_decent-80fc9.pdf.

Он-лайн ресурси

1. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. – Режим доступу :
<http://minfin.kmu.gov.ua>

2. Офіційний сайт Державної казначейської служби України. – Режим доступу: <http://treasury.gov.ua>.

3. Офіційний сайт Інституту бюджету та соціально-економічних досліджень. –<http://www.ibser.org.ua>

ВАРІАТИВНА СКЛАДОВА МОДУЛІ, ПРОПОНОВАНІ НА ВИБІР

Модуль 1. МОНІТОРИНГ МІСЦЕВОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТА ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ

Мета модуля: формування професійних компетентностей щодо використання інструментів моніторингу та оцінювання політики та удосконалення вмінь, які забезпечують здатність державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування на основі покрокового підходу здійснювати моніторинг та оцінювання місцевого економічного розвитку.

У результаті опрацювання навчального матеріалу модуля слухачі повинні

знати:

- сутність та загальноприйняті визначення моніторингу та оцінювання (МіО);
- різні підходи та теорії оцінювання;
- типові європейські практики моніторингу, оцінювання та вміння їх адаптувати до умов України;
- особливості процесу моніторингу та оцінювання МЕР (правові аспекти, фінансові аспекти, аспекти взаємовідносин влади та бізнесу, доступ до інформації...);
- методики оцінювання та логіку, процес і процедури оцінювання і моніторингу МЕР;
- виклики ефективного МіО;
- модель внески-продукти – концепція “3Е” та її значення в МіО;
- схожість і відмінності моніторингу та оцінки;
- різницю між продуктами та результатами діяльності;
- логічну матрицю для програм і проєктів МЕР;
- типові труднощі МіО та способи їх подолання;
- цілі і завдання оцінювання МЕР;
- два основних види оцінювання: оцінювання процесу і оцінювання впливу;
- структуру звіту із оцінювання, практичний алгоритм застосування оцінювання;
- методи оцінювання (аналіз програмних документів, нормативно-законодавчої бази, інтерв'ю, фокус-групи, анкети опитування, первинні дані і вторинні дані, статистично достовірні дослідження), переваги і недоліки кожного з них;

вміти:

- використовувати технології моніторингу та оцінювання;
- обирати адекватні критерії та інструменти моніторингу та оцінювання публічної політики;

- виявляти чинники, що впливають на моніторинг та оцінювання публічної політики;
- формувати групи зацікавлених сторін МЕР, визначати їх інтерес та стратегії їх залучення до МіО;
- проводити моніторинг та оцінювання МЕР;
- формувати очікувані продукти та результати діяльності, використовуючи модель внесків-продуктів;
- визначати індикатори для моніторингу продуктів та індикатори для результатів;
- формувати показники моніторингу, що відповідають критеріям SMART;
- визначити інструмент оцінювання для конкретної мети, розробляти питання/цілі для оцінювання;
- пропонувати методи отримання інформації для відповіді на запитання;
- обробляти дані та використовувати результати моніторингу та оцінювання МЕР.

ОРІЄНТОВНИЙ ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Загальна кількість *кредитів* – 0,27. Загальна кількість *годин* – 8 (0,27 кредити), із них: аудиторних занять – 6 (0,2 кредити), самостійної навчальної роботи слухачів – 2 (0,07 кредити).

Тема 1.1. Особливості моніторингу й оцінювання місцевого економічного розвитку

Визначення сутності та особливостей моніторингу та оцінки.

Визначення понять моніторингу і оцінювання (МіО) МЕР.

Необхідність вимірювання та оцінки діяльності з місцевого економічного розвитку.

Особливості моніторингу і оцінки МЕР. Моніторинг та оцінка МЕР із залученням зацікавлених сторін. Виклики ефективного МіО.

Організація процесу моніторингу МЕР у місті /громаді.

Логічна модель програми, проекту МЕР та її значення для моніторингу і оцінки.

Тема 1.2. Модель «внесок – продукт», вимоги до індикаторів

Модель «внесок – продукт». Продукти (outputs) та результати (outcomes) діяльності. Поняття економічності, ефективності та результативності: показники їх вимірювання.

Цілі, їх чітке формулювання (критерії SMART) та значення для МіО. Приклади застосування логічної моделі.

Індикатори (показники) моніторингу МЕР. Вимоги до формулювання індикаторів.

Цілі програм/проектів МЕР відповідно критеріїв SMART для МіО. Приклади показників SMART. МіО місцевого економічного розвитку та проектів, програм та стратегічних планів. Додаткові виклики, що стоять на шляху ефективного МіО.

Тема 1.3. Організація моніторингу й оцінювання місцевого економічного розвитку

Логічна модель програми, проекту МЕР та її значення для моніторингу і оцінки.

Етапи впровадження систем моніторингу та оцінювання. План моніторингу та оцінювання.

Проведення моніторингу. Джерела та методи збору даних.

Цілі оцінювання та ключові питання: відповідність, ефективність, результативність, стійкість, вплив. Методи оцінювання. Відповідність методів та інструментів оцінювання меті та цілям оцінювання.

Методологічний розріз оцінювання МЕР. Взаємозв'язок типу оцінки, цілей та завдань. План оцінювання. Розробка матриці оцінювання.

Тема 1.4. Етапи оцінювання місцевого економічного розвитку та робота з висновками і рекомендаціями

Місце оцінювання у Логічній матриці. Рівні участі в процесі оцінки МЕР.

Практичне значення Матриці оцінювання.

Збір інформації для оцінювання. Вимоги до збору інформації.

Аналіз інформації, підготовка висновків і розробка рекомендацій.

Обмін інформацією та основні отримані дані.

Структура звіту з оцінювання місцевого економічного розвитку та вимоги до нього.

Використання результатів оцінювання та відстеження їх впровадження.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Законодавче і нормативно-правове забезпечення

1. Конституція України [Електронний ресурс]: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (зі змінами). – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

2. Бюджетний кодекс України [Електронний ресурс]: Закон України від 08.07.2010 № 2456-VI (зі змінами). – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.

3. Земельний кодекс України [Електронний ресурс]: Закон України від 25.10.2001 № 2768-III (зі змінами). – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>.

4. Податковий кодекс України [Електронний ресурс]: Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI (зі змінами). – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

5. Про доступ до публічної інформації [Електронний ресурс]: Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI (зі змінами). – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>.

6. Про засади державної регіональної політики [Електронний ресурс]: Закон України від 05.02.2015 № 156-VIII. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/156-19>.

7. Про місцеве самоврядування в Україні [Електронний ресурс] : Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР // Відом. Верховної Ради України. – 1997. – № 24. – с. 379–429.

8. Питання впровадження єдиної державної політики реформ в Україні [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 19.01.2015 р. № 22/2015. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/22/2015>.

9. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 12.01.2015 № 5/2015. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.

10. Порядок сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 5 листоп. 2008 р. № 976. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/976-2008-%D0%BF>

11. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 06.08.2014 № 385 (зі змінами). – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-п>.

12. Про затвердження методик проведення аналізу впливу та відстеження результативності регуляторного акта: Постанова Кабінету Міністрів України від 11 березня 2004 р. № 308// Урядовий кур'єр. – 2004. – № 55. – 24 березня.- <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/308-2004-%D0%BF>

13. Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 08.04.2015 № 214 (зі змінами). – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-п>.

14. Про затвердження Порядку розроблення регіональних стратегій розвитку і планів заходів з їх реалізації, а також проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації зазначених регіональних стратегій і планів заходів : постанова Кабінету Міністрів України від 11.11.2015 р. № 932 [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua>

15. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [Електронний ресурс] : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 № 333-р. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-р>.

16. Методичні рекомендації щодо здійснення оцінки ефективності бюджетних програм [Електронний ресурс] : Наказ Мінфіну України від 17 трав. 2011 р. № 608. – Режим доступу : http://minfin.kmu.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=356637

17. Методичні рекомендації щодо проведення оцінки економічної і соціальної ефективності виконання державних цільових програм [Електронний ресурс] : Наказ Мінекономіки України від 24 черв. 2010 р. № 742. – Режим доступу : <http://document.ua/pro-zatverdzhennja-metodichnih-rekomendacii-shodo-provedennj-doc33937.html>

Навчально-методичні матеріали

1. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2017 році». / Нац. ін-т стратег. дослід. – Київ : НІСД, 2017. – 928 с.
2. Баймуратов М. О. «Європа регіонів»: транскордонне співробітництво : Коментар Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними громадами або властями / М. О. Баймуратов, Б. Я. Кофман, С. А. Панасюк. – Одеса : Фенікс, 2017. – 206 с.
3. Вайс К.Г. Оцінювання: методи дослідження програм та політики / Пер. з англ. Р.Ткачука та М. Корчинської; наук. ред. пер. О.Кілієвич. – К.: Основи, 2000. – 671 с.
4. Веймер Д.Л., Вайнінг Е.Р. Аналіз політики: концепції, практика / Пер. з англ. І.Дзюби, А. Олійника; Наук. ред. О. Кілієвич. – К.: Основи, 1998. – 654 с.
5. Вироблення політики та ухвалення рішень в ЄС. Модуль 4 [Текст] : навч. посіб. / О. М. Рудік ; за заг. ред. М. Бойцуна, Я. Мудрого ; М-во освіти і науки України, Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Дніпропетр. регіон. ін-т держ. упр., Ун-т Лондон Метрополітан (Великобританія). – К. : Міленіум, 2009. – 277 с.
6. Галіцин В. К. Системи моніторингу: Монографія. – К: КНЕУ, 2000. – 231 с.
7. Глосарій термінів з моніторингу та оцінювання / Горошко А., Нарчинська Т., Озимок І., Тарнай В. – 2-ге видання – Київ: Українська асоціація оцінювання, 2016 – 53 с.
8. Доповідь «Моніторинг і оцінювання у діяльності органів влади України» (за результатами проекту Української Асоціації Оцінювання «Посилення децентралізації в Україні», грант Національного фонду підтримки демократії: лютий 2017 – січень 2018 рр.) – http://www.ukreval.org/images/news/2018-01-20-dopovid/Dopovit_ukr.pdf
9. Інструменти розвитку об'єднаних територіальних громад в умовах децентралізації влади / За заг. ред. доктора наук з державного управління, професора, Заслуженого юриста України В. М. Олуйка ; Програма Ради Європи «Децентралізація і територіальна консолідація в Україні». – Київ : Ваіте, 2017. – 432 с.
10. Кравчук І. В. Оцінювання державної політики в Україні : монографія / І. В. Кравчук ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – К. : К.І.С., 2013. – 272 с.
11. Лендшел М. Моніторинг та оцінювання стратегій і програм регіонального розвитку в Україні / Лендшел М., Винницький Б., Ратейчак Ю., – К. : «К.І.С.», 2007. – 120 с
12. Методологія стратегічного планування розвитку об'єднаних територіальних громад в Україні // Програма ЄС «Підтримка політики регіонального розвитку в Україні». – 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://surdp.eu/uploads/files/SP_OTG_Methodology_UA.pdf
13. Місцеве самоврядування : словник-довідник. / Авт.-уклад. : О. М. Руденко, І. В. Козюра, Н. В. Ткаленко [та ін.] ; М-во освіти та науки

України, Чернігів. нац. техн. ун-т. – Київ : Кондор, 2017. – 181 с. – (Навчально-наукова серія «Публічне управління та адміністрування»).

14. Місцевий бюджет і фінансове забезпечення об'єднаної територіальної громади: навч. посіб. / [Н. В. Васильєва, Н. М. Гринчук, Т. М. Дерун, В. С. Куйбіда, А. Ф. Ткачук] – К.: – 2017. – 119 с.

15. Місцевий економічний розвиток – шлях до процвітання громади: Посібник з основ теорії і практики МЕР /ТОВ «Локхейвен Менеджмент Консалтантс» (Lochaven Management Consultants Ltd.) на замовлення Проекту міжнародної технічної допомоги «Місцевий економічний розвиток міст України» / Перекл. з англ. – Федерація канадських муніципалітетів / Проект «Місцевий економічний розвиток міст України», 2014. – 119 с.

16. Моніторинг і оцінювання: Заради чого? Яким чином? З яким результатом? Навчальний посібник / Дукач Ю., Кияниця З., Конечна-Саламатін Й., Кравчук І., та ін. – К.: 2018. – 176 с.

17. Моніторинг соціально-економічного розвитку регіонів за січень-грудень 2017 року за переліком показників оцінки, наведених у додатку 1 до постанови Кабінету Міністрів України від 21.10.2015 № 856 «Про затвердження Порядку та Методики проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації державної регіональної політики» – https://loda.gov.ua/upload/users_files/22/upload/Reytingova-otsinka-za-sichen-gruden-2017-roku-prezentatsiyni-materiali.pdf

18. Оцінка впливу як спосіб удосконалення інструментів політики / Програма Sigma, вип. № 31. – К. : Видавн. дім "КМ Академія", 2002. – 76 с.

19. Оцінювання державних політик та програм : посіб. для виклад. з освіт.-проф. прогр. підгот. магістрів держ. упр. / Т. Англєрид, А. Андерсен та ін. – К. : Всеуито, 2003. – 151 с.

20. Планування розвитку територіальних громад. Навчальний посібник для посадових осіб місцевого самоврядування / Г. Васильченко, І. Парасюк, Н. Єременко / Асоціація міст України – К., ТОВ «Підприємство «Ві Ен Ей», 2015. – 256 с.

21. Посібник з моніторингу та оцінювання програм регіонального розвитку / Лендъел М., Винницький Б., Ратейчак Ю., Санжаровський І. / За ред. Санжаровського І., Полянського Ю. – К.: К.І.С., 2007. – 80 с.

22. Пушко-Цибуляк Є. М. Державний контроль на регіональному рівні: організаційний аспект: монографія / Є. М. Пушко-Цибуляк ; За заг. ред. В. М. Рижих. – Чернівці: Марія, 2015. – 401 с.

23. Ромашко С. М. Використання статистичної інформації для оцінювання та прогнозування розвитку територій [Текст] : наук.-метод. розроб. / уклад. Ромашко С. М., Саврас І. З., Селіверстов Р. Г. [та ін.]. – К. : Вид-во НАДУ, 2012. – 36 с.

24. Ткачук А. Ф. Стратегічне планування у громаді (навчальний модуль) / Анатолій Ткачук, Василь Кашевський, Петро Мавко ; Рада Європи, Ін-т громадянського суспільства. – Київ : ІКЦ «Легальний статус», 2016. – 96 с.

25. Управління проектами: практичні аспекти реалізації стратегій регіонального розвитку : навч. посіб. / В. А. Рач, О. В. Россшосанська,

О. М. Медведєва ; за ред. В. А. Рача ; Проект партнерства Канада-Україна "Регіон. врядування та розвиток". – Київ [та ін.] : К.І.С., 2010. – 276 с.

Он-лайн ресурси

1. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. – Режим доступу : <http://minfin.kmu.gov.ua>

2. Офіційний сайт Державної казначейської служби України. – Режим доступу: <http://treasury.gov.ua>.

3. Офіційний сайт Інституту бюджету та соціально-економічних досліджень. –<http://www.ibser.org.ua>

МОДУЛЬ 2. ГЕНДЕРНІ ЗАСАДИ МІСЦЕВОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Мета модуля: надання необхідних знань державним службовцям та посадовим особам місцевого самоврядування щодо гендерно орієнтованого місцевого економічного розвитку та набуття ними вмінь організації процесу гендерного бюджетування; інтеграції концепції гендерної рівності у процеси розроблення місцевих стратегій, програм і планів.

У результаті опрацювання навчальних матеріалів модуля слухачі повинні:

знати:

- сутність концепції людино-центризму та гендерної політики;
- стратегії гендерної рівності міжнародних та європейських інституцій;
- загальні принципи і практики гендерної політики Європейського Союзу;
- кращі світові й вітчизняні практики забезпечення гендерної рівності в громадах;
- інструменти гендерного аналізу;
- правове регулювання рівних прав та можливостей в Україні;
- сутність, переваги і нормативно-правову базу гендерного бюджетування;
- методологію гендерного бюджетування;
- міжнародні та вітчизняні практики реалізації гендерного бюджетування;
- ініціативи з гендерно-орієнтованого бюджетування на місцевому рівні в Україні;

вміти:

- розробляти та впроваджувати механізми публічного управління щодо забезпечення гендерної рівності в громадах;
- ефективно використовувати людський потенціал під час прийняття управлінських рішень;
- імплементувати гендерний конструкт у місцевому економічному розвитку;
- здійснювати гендерний бюджетний аналіз програм (цільових, бюджетних), які фінансуються за рахунок коштів місцевих бюджетів;
- застосовувати здобуті знання в процесі проведення гендерного аналізу стратегій, програм і планів місцевого економічного розвитку;
- враховувати гендерні аспекти при розробці місцевих нормативно-правових актів, які регулюють відносини у відповідних галузях, програмах, статистичній та адміністративній звітності та документах, що застосовуються в бюджетному процесі з метою скорочення гендерних розривів;
- аналітично мислити, знаходити аргументи, докази, пояснення щодо передбачення можливих наслідків реалізації конкретних стратегій, програм і планів для забезпечення соціальних, культурних, економічних, політичних та інших потреб жінок і чоловіків, з урахуванням гендерного підходу.

ОРІЄНТОВНИЙ ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Загальна кількість *кредитів* – 0,27. Загальна кількість *годин* – 8 (0,27 кредити), із них: аудиторних занять – 6 (0,2 кредити), самостійної навчальної роботи слухачів – 2 (0,07 кредити).

Тема 2.1. Сутність концепції гендерної рівності

Ключова термінологія, гендерні дослідження, контент-аналіз актуальних проблем. Моніторинг досягнення гендерної рівності у глобальних рейтингах.

Питання гендерної рівності у стратегіях міжнародних та європейських інституцій. Гендерний мейнстрім. Гендерна політика Європейського Союзу: загальні принципи та практики. Стратегія гендерної рівності Ради Європи на 2018-2023 роки.

Правове регулювання рівних прав та можливостей в Україні.

Інституційні засади регулювання гендерних відносин.

Державна, регіональна та місцева гендерна політика в Україні у різних сферах життя: основні аспекти та проблеми.

Тема 2.2. Стратегія забезпечення гендерної рівності та економічний розвиток

Принцип гендерної рівності в економічній сфері.

Інтегрування концепції гендерної рівності і соціальної справедливості: методи, методики. Втрати суспільного багатства від гендерної нерівності.

Гендерний вимір зайнятості та безробіття. Часткова зайнятість. Гендерні розриви в оплаті праці та гендерна сегрегація. Вертикальна і горизонтальна гендерна сегрегація. Гендерні дисбаланси у трудовому праві. Баланс між сімейними та трудовими обов'язками.

Гендерні стереотипи в економічній сфері. Мотивація чоловіків і жінок у створенні власної справи. Програми заохочення зайнятості та самозайнятості жінок, механізми кредитування жіночого підприємництва, психологічні тренінги з формування адаптивного потенціалу, залучення жінок до громадських об'єднань.

Досягнення збалансованої участі жінок і чоловіків у процесі прийняття місцевих рішень.

Гендер в урбаністиці.

Тема 2.3. Гендерний аналіз

Концепція гендерного аналізу. Виявлення дійсного внеску жінок та чоловіків в усі сфери життя суспільства та дисегрегації за статтю. Визнання існування проблеми гендерного розподілу праці та недооцінки точки зору жінок та їх внеску в місцевий економічний розвиток (праця, час, ресурси, навички). Гендерна мапа.

Визначення проблемних груп. Розмежування всередині групи по степені втягнення в проблему. Аналіз і визначення факторів керування проблемною ситуацією в розрізі досвіду різних соціальних груп. Визначення наявності ресурсів та інституційних змін і стратегій, необхідних для вирішення проблеми.

Гарвардський метод аналізу. Ієрархія потреб Лонгве. Аналіз практичних та стратегічних потреб. Картування (mapping). Методика «3Р»: репрезентація, ресурси, реалії.

Тема 2.4. Гендерне бюджетування

Сутність, переваги і нормативно-правова база гендерного бюджетування. Методологія гендерного бюджетування.

Цільові групи, результативні показники та кінцевий продукт. Розрахунок витрат на цілі гендерної рівності. Оцінка гендерного впливу запланованих бюджетних заходів.

Гендерний аналіз, гендерний аудит. Гендерний паспорт. Перехід від гендерного бюджетного аналізу місцевих програм до змін у місцевій політиці і місцевому бюджеті.

Міжнародні та вітчизняні практики реалізації гендерного бюджетування. Ініціативи з гендерно-орієнтованого бюджетування на місцевому рівні в Україні. Материнські стартапи. Місцеві гендерні ініціативи. Кращі ініціативи жінок України для економічного розвитку місцевих громад.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Законодавче і нормативно-правове забезпечення

1. Конституція України від 28.06.1996 р. // Офіційний сайт Верховної Ради України – <http://zakon.rada.gov.ua>

2. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р. № 322-VIII (із змінами) // Офіційний сайт Верховної Ради України – <http://zakon.rada.gov.ua>

3. Питання впровадження єдиної державної політики реформ в Україні : Указ Президента України від 19.01.2015 р. № 22/2015 (зі змінами). – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua>

4. Про вдосконалення роботи центральних і місцевих органів виконавчої влади щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Указ Президента України від 26.07.2005 р. № 1135/2005 // Офіційний сайт Верховної Ради України – <http://zakon.rada.gov.ua>

5. Про державну допомогу сім'ям з дітьми : Закон України від 21.11.1992 р. № 2811-XII (зі змінами) // Офіційний сайт Верховної Ради України – <http://zakon.rada.gov.ua>

6. Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок та чоловіків : Закон України від 08.09.2005 р. № 2866-IV (зі змінами) // Офіційний сайт Верховної Ради України – <http://zakon.rada.gov.ua>

7. Про затвердження Державної соціальної програми забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 року : постанова Кабінету Міністрів України від 11.04.2018 р. № 273 // Офіційний сайт Верховної Ради України – <http://zakon.rada.gov.ua>

8. Про затвердження Концепції державної системи професійної орієнтації населення : постанова Кабінету Міністрів України від 17.09.2008 р. № 842 (зі змінами) // Офіційний сайт Верховної Ради України – <http://zakon.rada.gov.ua>

9. Про затвердження Типового переліку бюджетних програм і результативних показників їх виконання для місцевих бюджетів у галузі «Соціальний захист та соціальне забезпечення»: наказ Міністерства соціальної політики України від 14.05.2018 р. № 688 // Офіційний сайт Верховної Ради України – <http://zakon.rada.gov.ua>
10. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР (зі змінами) // Офіційний сайт Верховної Ради України – <http://zakon.rada.gov.ua>
11. Про попередження насильства в сім'ї: Закон України від 15.10.2001 р. № 2789-III (зі змінами) // Офіційний сайт Верховної Ради України – <http://zakon.rada.gov.ua>
12. Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів): Закон України від 03.03.1998 р. № 37/98-ВР (зі змінами) // Офіційний сайт Верховної Ради України – <http://zakon.rada.gov.ua>
13. Про Стратегію державної кадрової політики на 2012-2020 роки: Указ Президента України від 01.02.2012 р. № 45/2012 // Офіційний сайт Верховної Ради України – <http://zakon.rada.gov.ua>
14. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015 // Офіційний сайт Верховної Ради України – <http://zakon.rada.gov.ua>
15. Про схвалення Концепції Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2023 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 10.10.2018 р. № 728-р // Офіційний сайт Верховної Ради України – <http://zakon.rada.gov.ua>
16. Про схвалення Концепції реформування системи професійного навчання державних службовців, голів місцевих державних адміністрацій, їх перших заступників та заступників, посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад: розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.12.2017 р. № 974-р // Офіційний сайт Верховної Ради України – <http://zakon.rada.gov.ua>
17. Про схвалення Стратегії державної політики з питань здорового та активного довголіття населення на період до 2022 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 11.01.2018 р. № 10-р // Офіційний сайт Верховної Ради України – <http://zakon.rada.gov.ua>
18. Про схвалення Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017-2020 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 08.02.2017 р. № 142-р // Офіційний сайт Верховної Ради України – <http://zakon.rada.gov.ua>
19. Про Урядового уповноваженого з питань гендерної політики: постанова Кабінету Міністрів України від 07.06.2017 р. № 390 // Офіційний сайт Верховної Ради України – <http://zakon.rada.gov.ua>
20. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947-III // Офіційний сайт Верховної Ради України – <http://zakon.rada.gov.ua>

Навчально-методичні матеріали

1. 10 кроків щодо включення гендерного виміру в процес розробки та реалізації проектів, програми та стратегій // Практичний посібник «Стратегічне планування розвитку громади». – Вінниця: ВООГО «Відкрите суспільство», 2011. – С. 30-32 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://media.wix.com/ugd/ee4e14_09fdbea6b53e615da4e7c2e64c4a876c.pdf
2. Аналітичне дослідження участі жінок у складі робочої сили України : Звіт / Е.М. Лібанова, О.В. Макарова, С.Ю. Аксьонова, Г.В. Герасименко, І.П. Майданік, Л.Г. Ткаченко, О.В. Лиса та ін. – Київ, 2012. – 107 с.
3. Вовченко О.М. Гендерное равенство как социально-философская проблема / О. М. Вовченко. – М. : Ин-т молодежи, 2000. – 195 с.
4. Впровадження гендерних підходів у діяльність органів державної виконавчої влади та органів місцевого самоврядування: Практикум / Н.В. Грицяк, О.І. Кулачек, Т.Е. Василевська, В.В. Близнюк; За заг. ред. І.В. Розпутенка – К.: Вид-во “К.І.С.”, 2003. – 100 с.
5. Гендерна статистика України: сучасний стан, проблеми, напрями вдосконалення. – Запоріжжя : Друкарський світ, 2011. – 192 с.
6. Гендерний паритет в умовах розбудови сучасного українського суспільства. – К. : Укр. ін-т соціальних досліджень, 2002. – 121 с.
7. Гендерно-орієнтоване бюджетування в Україні: теорія і практика : метод. посіб. – К.: ФОП Клименко, 2016. – 92 с.
8. Жіночі права крок за кроком : практичний посібник з використання міжнародного закону про права людини і механізмів захисту прав жінок у контексті прав людини / пер. з англ. М. Корчинська, Л. Малець – К.: Основи, 1999.– 249 с.
9. Інтеграція гендеру в національні державні програми. – К. : Програма розвитку ООН в Україні, 2006. – 90 с.
10. Інтегрування гендерного підходу в державну політику України. – К. : Державний інститут проблем сім’ї та молоді, 2003. – 128 с.
11. Кисельова О., Коломієць І. Гендерна політика Європейського Союзу: виклики для України. – К., 2007. – 152 с.
12. Кімел Майкл С. Гендероване суспільство : пер. з англ. – К.: Сфера, 2003. – 490 с.
13. Кормич Л. І. Гендерна політика в аспекті соціальної відповідальності держави і суспільства / Л. І. Кормич // Держава і право: зб. наук. праць. – К: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2008. – Вип. 40. – 720 с.
14. Кулачек О. Роль жінки в державному управлінні. Старі образи, і нові обрії : монографія / Кулачек О. – К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2005. – 301 с.
15. Курінько Р. М. Дотримання принципу рівного ставлення та недискримінації на робочому місці у державному та приватному секторах України. Посібник для роботодавців. – К.: МБП, 2010.
16. Левченко К. Б. Гендерна політика в Україні: визначення, формування, управління : монографія / К. Б. Левченко. – Х. : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. – 344 с.

17. Львова О. Принцип рівності у праві: теорія і практика : [монографія] / О. Львова ; за ред. Н. Оніщенко. – К. : Юридична думка, 2014. – 300 с.
18. Марценюк Т. Гендерна рівність і недискримінація: посібник для експертів і експерток аналітичних центрів. – К., 2014. – 65 с.
19. Мельник Т. 50/50 : Сучасне гендерне мислення : словник / Т. Мельник, Л. Кобелянська. – К. : К.І.С., 2005. – 280 с.
20. Мельник Т.М. Творення суспільства гендерної рівності: міжнародний досвід. Закони зарубіжних країн з гендерної рівності. Друге доповнене видання. – К.: Стилос, 2010. – 440 с.
21. Не лише неетично: скільки коштує гендерна нерівність для економіки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://voxukraine.org/uk/ne-lishe-neetichno-skilki-koshtuye-genderna-nerivnist-dlya-ekonomiki/>
22. Організаційні та правові елементи інституційного механізму забезпечення гендерної рівності в Україні. – Запоріжжя : Друкарський світ, 2011. – 140 с.
23. Основи гендерно-чутливого публічного управління : навч. модуль : метод. рек. / Уклад. : М. М. Білинська, В. А. Малюська ; За заг. наук. ред. М. М. Білинської ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Фонд Народонаселення ООН (ЮНФПА). – Київ, 2016. – 119 с.
24. Оцінювання соціально-гендерного впливу стратегій, програм і проектів регіонального розвитку : практ. посіб. / М. Колодій та ін.; за ред. І. Санжаровського. — К. : К.І.С., 2012. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rgd.org.ua/books/Ocinyvanya%20sots_gend_vplivu%20WEB.pdf
25. Правові засади формування та розвитку гендерного середовища в Україні: Монографія / за заг. ред. Н. М. Оніщенко, Н. М. Пархоменко. – К. : Вид-во «Юридична думка», 2010. – 352 с.
26. Участь жінок у політиці та процесі прийняття рішень в Україні. Стратегії впливу. – Київ, 2011. – <http://www.osce.org/uk/odihr/85975>
27. Элисон Е. Вудвард Как достичь гендерного баланса: Брюссельский свободный университет (БСУ): Английское издание Going for gender balance – ISBN 92-871-4901-1. – 2003 г. – 143 с.

Он-лайн ресурси

1. Бібліотека Гендерного центру «Крона» – <http://www.krona.org.ua/nash.html>
2. Всеукраїнська освітня програма «Розуміємо права людини» – <http://www.edu.helsinki.org.ua/>
3. Гендер у деталях – <https://genderindetail.org.ua/>
4. Гендерна мапа України – <http://gendermap.org.ua>
5. Гендерне бюджетування в Україні – <http://grbproject.org/>
6. Гендерный маршрут – интерактивное путешествие – <http://gender-route.org>
7. Глосарій Гендерного інформаційно-аналітичного центру «Крона» – <http://krona.org.ua/gender.html>

8. Електронна бібліотека Української асоціації жіночої історії – <http://www.womenhistory.org.ua/index.php/elektronni-resursi/16-elektronna-biblioteka>
9. Ініціатива розмаїття – <http://www.diversipedia.org.ua/>
10. Коаліція з протидії дискримінації в Україні – <http://antidi.org.ua/ua/coalition>
11. Міжнародний благодійний фонд «Український жіночий фонд» – <http://www.uwf.kiev.ua>
12. Музей історії жіноцтва, жіночого і гендерного руху – <http://gender.at.ua>
13. Онлайн бібліотека Харківської правозахисної групи – <http://library.khpg.org/>
14. Офіційний сайт Державної служби статистики України – <http://www.ukrstat.gov.ua/>
15. Офіційний сайт Міністерства молоді та спорту України – <http://dsmsu.gov.ua>
16. Офіційний сайт Міністерства освіти та науки України – <https://mon.gov.ua/ua>
17. Офіційний сайт Міністерства охорони здоров'я України – <http://moz.gov.ua/>
18. Офіційний сайт Міністерства соціальної політики України – <https://www.msp.gov.ua/>
19. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. – Режим доступу : <http://minfin.kmu.gov.ua>
20. Повага: сайт кампанії проти сексизму у політиці та ЗМІ – <http://povaha.org.ua/>
21. Центр інформації про права людини – <http://humanrights.com.ua/>

МОДУЛЬ 3. СТРАТЕГІЧНЕ ЕКОЛОГІЧНЕ ОЦІНЮВАННЯ

Мета модуля: надання необхідних знань, умінь і навичок щодо основ стратегічної екологічної оцінки (СЕО) як інструменту збалансованого (сталого) розвитку; організації процесу СЕО; інтеграції процесу СЕО з процесами розроблення стратегій, програм і планів на національному, регіональному та місцевому рівнях; формування компетентностей щодо застосування отриманих знань державними службовцями і посадовими особами місцевого самоврядування у своїй професійній діяльності.

У результаті опрацювання навчальних матеріалів модуля слухачі повинні:

знати:

- концептуально-понятійний апарат СЕО як інструменту збалансованого (сталого) розвитку, пов'язаного з врахуванням екологічних, економічних і соціальних питань у процесах прийняття стратегічних рішень;
- зміст та принципи застосування СЕО;
- можливості та переваги СЕО порівняно з оцінкою впливу на навколишнє природне середовище (ОВНС);
- вигоди і витрати від застосування СЕО;
- сучасні методи проведення СЕО;

вміти:

- застосовувати здобуті знання в процесі проведення СЕО відповідних стратегій, програм і планів регіонального та місцевого рівнів;
- аналітично мислити, знаходити аргументи, докази, пояснення щодо передбачення можливих наслідків реалізації конкретних стратегій, програм і планів для довкілля;
- визначати методологію проведення СЕО для конкретних стратегій, програм і планів;
- аналізувати та накопичувати якісну, релевантну інформацію щодо поточного стану довкілля територій, де планується реалізувати стратегії, програми і плани;
- забезпечувати участь громадськості в процесі СЕО;
- розробляти практичні рекомендації для органів державної влади та місцевого самоврядування щодо запобігання або зменшення екологічних наслідків реалізації стратегій, програм і планів.

ОРІЄНТОВНИЙ ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Загальна кількість *кредитів* – 0,27. Загальна кількість *годин* – 8 (0,27 кредити), із них: аудиторних занять – 6 (0,2 кредити), самостійної навчальної роботи слухачів – 2 (0,07 кредити).

Тема 3.1. Основи стратегічної екологічної оцінки

Завдання стратегічної екологічної оцінки. Сфери застосування стратегічної екологічної оцінки в управлінні розвитком територій. Концептуально-понятійний апарат СЕО. Зміст та принципи застосування СЕО. Можливості та переваги СЕО порівняно з оцінкою впливу на навколишнє природне середовище. Вигоди і витрати від застосування СЕО.

Тема 3.2. Процес стратегічної екологічної оцінки

Проведення СЕО в процесі розроблення стратегій, планів і програм. Способи проведення СЕО.

Зв'язок СЕО з процесом розробки стратегій, планів і програм. Учасники процесу СЕО. Зміст звіту з СЕО.

Логічний зв'язок етапів СЕО та етапів стратегічного планування. Врахування результатів СЕО при прийнятті стратегічних рішень щодо розвитку території.

Тема 3.3. Методологія проведення стратегічної екологічної оцінки

Попередня оцінка стратегій, планів і програм щодо необхідності проведення СЕО (скринінг). Визначення сфери охоплення (скоупінг).

Оцінка впливу стратегій, планів і програм на довкілля. Врахування результатів СЕО при прийнятті рішення щодо стратегій, планів і програм. Моніторинг фактичного впливу стратегій, планів і програм на довкілля.

Визначення основних територіальних екологічних проблем та їх рейтингу. Основні чинники впливу на складові довкілля.

Тема 3.4. Основні методи стратегічної екологічної оцінки

Загальна характеристика методів СЕО. Аналітичні методи. Виявлення заінтересованих сторін. Методи участі громадськості.

Виявлення сторін, зацікавлених у розробці стратегій, планів і програм і проведенні СЕО. Визначення основних зацікавлених сторін для цільового залучення у процесі планування та оцінки. Планування проведення консультацій з органами влади та громадськістю в процесі проведення СЕО.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Законодавче і нормативно-правове забезпечення

1. Про засади державної регіональної політики [Електронний ресурс]: Закон України від 05.02.2015 № 156-VIII. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/156-19>.

2. Про співробітництво територіальних громад [Електронний ресурс]: Закон України від 17.06.2014 № 1508-VII. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1508>.

3. Про стратегічну екологічну оцінку [Електронний ресурс]: Закон України від 20 березня 2018 року № 2354-VIII. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2354-19>.

4. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» [Електронний ресурс] : Указ Президент України від 12.01.2015 № 5/2015. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.

5. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від 06.08.2014 № 385 (зі змінами). – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-п>.

6. Про затвердження Порядку розроблення регіональних стратегій розвитку і планів заходів з їх реалізації, а також проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації зазначених регіональних стратегій і планів заходів [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.11.2015 № 932. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/932-2015-п>.

7. Методичні рекомендації із здійснення стратегічної екологічної оцінки документів державного планування [Електронний ресурс] : Наказ Міністерства екології та природних ресурсів України від 10. 08. 2018 № 296. – Режим доступу: https://menr.gov.ua/files/docs/nakazy/2018/nakaz_296.pdf

8. Протокол по стратегической экологической оценке к Конвенции об оценке воздействия на окружающую среду в трансграничном контексте. – Киев. – 21 мая 2003 года. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_b99.

9. Директива 2001/42/ЄС Європейського парламенту та Ради від 27 червня 2001 року про оцінку впливу на стан навколишнього природного середовища окремих проектів та програм. – Режим доступу : www.minjust.gov.ua/file/33314.

Навчально-методичні матеріали

1. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2016 році». / Нац. ін-т страт. дослід. – Київ : НІСД, 2017. – 928 с.

2. Берданова О. Стратегічне планування : навч. посіб. / О. Берданова, В. Вакуленко, В. Тертичка ; Ін-т аналізу політики та стратегій. – Київ – Львів : ЗУКЦ, 2008. – 138 с.

3. Берданова О. Стратегічне планування місцевого розвитку : практ. посіб. / О. Берданова, В. Вакуленко ; Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні – DESPRO». – Київ : ТОВ «Софія-А». – 2012. – 88 с.

4. Варивода Є.О., Садковий В.П. Управління природоохоронними територіями на засадах стратегічної екологічної оцінки : монографія / Є.О. Варивода, В.П. Садковий. – Х. : НУЦЗУ, 2017. – 102 с.

5. Дюсик И. Стратегическая экологическая оценка концепций регионального развития. Том 1: методология / Ири Дюсик, Даниэль Росеки, Войцех Выналек. – Министерство экологии Чешской Республики. Режим доступу: http://archive.rec.org/REC/Programs/EnvironmentalAssessment/pdf/Czech_SEA_Meth_RU.pdf.

6. Екологічна модернізація в системі природно-техногенної та екологічної безпеки: [монографія] / [Степаненко А.В., Обиход Г.О., Омельченко А.А. та ін.]; Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України». – К.: ДУ ІЕПСР НАН України, 2016. – 435 с.

7. Європейське врядування. Біла книга. [Електронний ресурс]. Комісія європейських співтовариств. Брюссель, 25.7.2001 COM (2001) 428 остаточна редакція. – Режим доступу: http://pravo.org.ua/files/konstatutyc/white_book_ukr_rev.pdf.

8. Європейські правові стандарти та їх імплементація в українське законодавство / Вступне слово Голови Верховної Ради України А. В. Парубія. – [2-ге вид., переробл. і доповн.]. – Київ : Ін-т законодавства Верховної Ради України, 2016. – 484 с.

9. Запровадження стратегічного планування в Україні : зб. документів і матер. / Уклад. В. В. Тертичка ; Ін-т аналізу політики і стратегій. – Київ : Центр досліджень адміністративної реформи НАДУ, 2004. – 410 с.

10. Звіт про стратегічну екологічну оцінку Стратегії розвитку Дніпропетровської області на період до 2020 року : проект. – Режим доступу : <http://oblrada.dp.ua/strateg>.

11. Іванюта С. П. Екологічна та природно-техногенна безпека України: регіональний вимір загроз і ризиків : монографія / С. П. Іванюта, А. Б. Качинський. – К. : НІСД, 2012. – 308 с.

12. Карамушка В.І. Екологічна збалансованість стратегічних ініціатив і проектів (інтегрування довкільних аспектів у стратегічне планування та проектну діяльність: практ. пос. /Віктор Карамушка. – К. : К.І.С., 2012. – 138 с.

13. Ковбасюк Ю. В. Стратегічне управління: конспект лекцій для дистанційного навчання / Ю. В. Ковбасюк, В. В. Тертичка ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – К. : НАДУ, 2013. – 140 с.

14. Ковбасюк Ю. В. Технології стратегічного планування для забезпечення довгострокового розвитку країни в умовах реалізації стратегії сталого розвитку «Україна – 2020»: навч.-метод. матер. / Ю. В. Ковбасюк, В. В. Тертичка ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – Київ : НАДУ, 2015. – 52 с.

15. Куйбіда В. С. Організація публічної служби в Україні : монографія / В. С. Куйбіда, О. В. Хорошенко. – Кам'янець-Подільський : Зволейко Д. Г., 2016. – 272 с.

16. Марушевський Г.Б. Стратегічна екологічна оцінка / Г.Б. Марушевський. – К. : К.І.С., 2014. – 88 с.

17. Марушевський Г.Б. Стратегічна екологічна оцінка : методичний посібник / Г. Марушевський ; ред. І. Вернислова. – Київ, 2015. – 95 с.

18. Пособие по применению Протокола ЕЭК ООН по стратегической экологической оценке. Заключительная версия (февраль 2011 г.). Организация Объединенных Наций и Региональный Экологический Центр по Центральной и Восточной Европе. – 2011. – 273 с. – Режим доступу : http://www.unesc.org/fileadmin/DAM/env/eia/sea_manual/documents/SEA_Manual_final_Feb2011_ru.pdf

19. Рябцев Г. Л. Основи стратегічного планування : навч. посіб. / Г. Л. Рябцев ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – Київ : НАДУ, 2015. – 72 с.

20. Стратегічна екологічна оцінка: можливості для громадськості (посібник) / С. Шутяк [за заг. ред. О. Кравченко] – Видавництво «Компанія “Манускрипт”» – Львів, 2017. – 28 с.

21. Стратегічна екологічна оцінка: посібник. – Проект РЕОП. – Режим доступу : http://www.ebed.org.ua/sites/expertise.one2action.com/files/posibnyk_sea.pdf.

22. Стратегічний аналіз : навч. посіб. / Г. М. Давидов, В. М. Малахова, О. А. Магопечь [та ін.]. – [2-ге вид., стер.]. – Київ : Знання, 2014. – 390 с. – (Серія «Вища освіта ХХІ століття»).

23. Стратегічний менеджмент : навч. посіб. / М. П. Бутко, М. Ю. Дітковська, С. М. Задорожна [та ін.] ; За заг. ред. Бутка М. П. ; Чернігів. держ. техн. ун-т. – Київ : Центр учбової літератури, 2016. – 376 с.

24. Управління стратегічним розвитком об'єднаних територіальних громад: інноваційні підходи та інструменти : монографія / С. М. Серьогін, Ю. П. Шаров, Є. І. Бородін, Н. Т. Гончарук [та ін.] ; За заг. та наук. ред. С. М. Серьогіна, Ю. П. Шарова ; Дніпр. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2016. – 276 с.

25. Хотулева М. В. Стратегическая экологическая оценка для развития регионального и муниципального планирования: пособие для практиков / [М. Хотулева, Е. Пивцакова, В. Виниченко и др.]. – М.: Эколайн, 2006. – 61 с.

Он-лайн ресурси

1. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

2. Міністерство екології та природних ресурсів України. Офіційний веб-портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://menr.gov.ua>

3. Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України. Офіційний веб-портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minregion.gov.ua/>

4. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. Офіційний веб-портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.me.gov.ua/>

5. Офіс реформ Кабінету Міністрів України. Офіційний веб-портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.kmu.gov.ua/ua/uryad-ta-organi-vladi/ofis-reform-kabinetu-ministriv-ukrainu>

Модуль 4. УПРАВЛІННЯ ПРОЕКТАМИ МІСЦЕВОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Мета модуля: надання державним службовцям і посадовим особам місцевого самоврядування необхідних знань щодо сучасних концепцій, підходів, технологій, методів та моделей управління проектами місцевого економічного розвитку та опанування ними уміннями застосовувати проектний підхід при вирішенні задач місцевого економічного розвитку і розробці відповідних проектних заявок.

У результаті опрацювання навчальних матеріалів модуля слухачі повинні

знати:

- сучасні моделі і методи управління проектами місцевого економічного розвитку, які базуються на філософії життєвих циклів проектів та програм, орієнтованих на кінцеві результати;

- сутність основних складових системи управління проектами, зокрема, управління часом, вартістю, якістю, змістом, інтеграцією, ризиками, командою та іншими аспектами управління проектами;

- особливості організації та технології управління проектами;

вміти:

- використовувати проектний підхід для вирішення задач місцевого економічного розвитку задля досягнення стратегічних результатів з мінімальними витратами ресурсів;

- використовувати на практиці інструментарій проектного управління для розв'язання місцевих проблем, реалізації стратегій та програм місцевого та регіонального розвитку;

- упроваджувати кращі практики з управління проектами в управлінську діяльність, застосовувати проектний підхід в управлінні проектами розвитку регіонів та міст;

- розробляти на основі проектного підходу заходи щодо оптимізації процесів управління проектами – управління часом, вартістю, закупівлями, якістю, ризиками тощо;

- розробляти проектні заявки, здійснювати моніторинг та оцінювання проектів, зокрема, підготовки проектів під гранти благодійних фондів та інших організацій.

ОРІЄНТОВНИЙ ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Загальна кількість *кредитів* – 0,27. Загальна кількість *годин* – 8 (0,27 кредити), із них: аудиторних занять – 6 (0,2 кредити), самостійної навчальної роботи слухачів – 2 (0,07 кредити).

Тема 4.1. Місце і роль проектів у місцевому економічному розвитку

Передумови становлення проектного підходу. Узагальнене поняття проекту, класифікація проектів. Функціонування та розвиток організації як передумови проектного і процесного управління.

Основи проектного підходу до управління, його переваги і особливості.

Потреби і сфери застосування проектного підходу в публічному управлінні.

Взаємозв'язок стратегічного і проектного підходів, необхідність їх інтеграції.

Тема 4.2. Основні поняття проектного управління

Ключові відмінності бізнес-проектів і проектів сфери публічного управління.

Основні поняття і постулати управління проектами. Основи проектного аналізу та планування проекту. Огляд процесів управління проектом за стадіями життєвого циклу.

Резюме проекту. Оцінювання ефективності та суспільної корисності проектів.

Тема 4.3. Технологія управління проектами місцевого економічного розвитку

Сутність процесів ініціалізації проекту, підходів до формування цілі та результатів проекту. Цільові групи, ідея проекту, його результати та продукт.

Основні інструменти структуризації та планування проекту.

Підходи і технології управління реалізацією проекту.

Тема 4.4. Управління портфелем проектів місцевого економічного розвитку. Команда проекту та лідерство

Інструменти формування портфелю проектів реалізації стратегічних пріоритетів (побудова дерева проблем, дерева цілей, логічна матриця тощо) та управління ним.

Сутність динамічного лідерства, правила побудови команди проекту та командної роботи.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Законодавче і нормативно-правове забезпечення

1. Про державні цільові програми [Електронний ресурс] : Закон України від 18.03.2004 № 1621-IV (зі змінами). – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1621-15>.

2. Про запобігання корупції [Електронний ресурс] : Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII (зі змінами). – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.

3. Про невідкладні заходи щодо прискорення здійснення економічних реформ [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 12.06.2013 № 327/2013. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/327/2013>.

4. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» [Електронний ресурс] : Указ Президент України від 12.01.2015 № 5/2015. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.

5. Про затвердження Державної програми розвитку внутрішнього виробництва [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 12.09.2011 № 1130 (зі змінами). – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1130-2011-п>.

6. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від 06.08.2014 № 385 (зі змінами). – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-п>.

7. Про затвердження Положення про Всеукраїнський конкурс проектів та програм розвитку місцевого самоврядування [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 18.01.2003 № 64 (зі змінами). – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/64-2003-п>.

8. Про затвердження Порядку розроблення та виконання державних цільових програм [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 31.01.2007 № 106 (зі змінами). – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/106-2007-п>.

9. Про затвердження Порядку розроблення регіональних стратегій розвитку і планів заходів з їх реалізації, а також проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації зазначених регіональних стратегій і планів заходів [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 11.11.2015 № 932. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/932-2015-п>.

10. Про затвердження Програми розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 02.02.2011 № 389. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/389-2011-п>.

11. Про схвалення Концепції вдосконалення системи прогнозних і програмних документів з питань соціально-економічного розвитку України [Електронний ресурс] : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 04.10.2006 № 504-р. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/504-2006-р>.

12. Про схвалення Концепції Загальнодержавної цільової економічної програми розвитку промисловості до 2020 року [Електронний ресурс] : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.07.2011 № 603-р (зі змінами). – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/603-2013-р>.

13. Про Порядок обміну інформацією між виконавцями державних цільових програм та координації цієї роботи [Електронний ресурс] : Наказ Міністерства економіки України від 04.12.2009 № 1367 (зі змінам). – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1251-09>.

14. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо порядку розроблення регіональних цільових програм, моніторингу та звітності про їх виконання [Електронний ресурс] : Наказ Міністерства економіки України від

04.12.2006 № 367. – Режим доступу : http://meold.kmu.gov.ua/mines/control/uk/publish/printable_article?art_id=92217.

15. ДСТУ ISO 10006:2005. Системи управління якістю. Настанови щодо управління якістю в проектах : (ISO 10006:2003, IDT). – Надано чинності 2007-08-01. – Київ: Держспоживстандарт України, 2007. – IV, 27 с.

Навчально-методичні матеріали

1. Гречко Т. К. Публічне управління в забезпеченні сталого (збалансованого) розвитку : навч. посіб. / Т. К. Гречко, С. А. Лісовський, С. А. Романюк, Л. Г. Руденко. – Херсон : Грінь Д.С., 2015. – 264 с.

2. Гусєва О. Ю. Управління стратегічними змінами: теорія і прикладні аспекти : монографія. / О. Ю. Гусєва ; Донецький нац. ун-т економіки і торгівлі імені М. Туган-Барановського. – Донецьк : Вид-во «Ноулідж» (донецьке відділення), 2014. – 395 с.

3. Кобзарев О. Фандрейзинг : навч. посіб. для посадових осіб місцевого самоврядування / О. Кобзарев ; Асоціація міст України – Київ : ТОВ «Підприємство «Ві Ен Ей», 2015. – 84 с.

4. Ковбасюк Ю. В. Управління проектами (дистанційний курс) : навч.-метод. матер. / Ю. В. Ковбасюк, К. В. Плоский ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – Київ : НАДУ, 2015. – 72 с.

5. Куйбіда В. С. Організація публічної служби в Україні : монографія / В. С. Куйбіда, О. В. Хорошенюк. – Кам'янець-Подільський : Зволейко Д. Г., 2016. – 272 с.

6. Микитюк П. П. Управління проектами : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / П. П. Микитюк ; Мін-во освіти і науки України, Тернопіл. нац. екон. ун-т. – Тернопіль : ТНЕУ 2014. – 270 с.

7. Пічугіна Т. С. Управління змінами : навч. посіб. / Т. С. Пічугіна, С. С. Ткачова, О. П. Ткаченко. – Харків : ХДУХТ, 2017. – 226 с.

8. Петренко Н. О. Управління проектами : навч. посіб. / Н. О. Петренко, Л. О. Кустріч, М. О. Гоменюк ; Мін-во освіти і науки України, Уманський нац. ун-т садівництва. – Київ : «Центр учбової літератури», 2015. – 244 с.

9. Прогнозування розвитку територій. Економічне прогнозування : навч. посіб. / Ю. П. Шаров, О. Ю. Бобровська, М. А. Латинін [та ін.] ; За заг. наук. ред. М. М. Білінської; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – Київ : К.І.С., 2014. – 128 с.

10. Прогнозування та управління соціально-економічними процесами в регіоні : монографія / за наук. ред. В. С. Загорського ; Львів. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2016. – 238 с.

11. Проектний менеджмент: регіональний зріз : навч. посіб. / М. П. Бутко, М. І Мурашко, І. М. Олійченко [та ін.] ; За заг. ред. М. П. Бутка ; Чернігів. держ. техн. ун-т. – Київ : Центр учбової літератури, 2016. – 416 с.

12. Публічне адміністрування на засадах проектного менеджменту : навч. посіб. / О. В. Пономаренко, Т. К. Гречко, Ю. В. Ковбасюк [та ін.] ; За заг. ред. Ю. В. Ковбасюка. – Київ : Освіта України, 2014. – 176 с.

13. Руденко О. М. HR-менеджмент у публічному управлінні : навч. посіб. / О. М. Руденко, С. В. Штурхецький, О. В. Шершньова, Н. В. Філіпова ; М-во освіти і науки України, Чернігів. нац. техн. ун-т. – Київ : Кондор, 2017. – 123 с.
14. Рябцев Г. Л. Стратегічне планування (дистанційний курс) : навч.-метод. матер. / Г. Л. Рябцев ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Ін-т підвищення кваліфікації керівних кадрів. – Київ : НАДУ, 2015. – 56 с.
15. Стратегічний менеджмент : навч. посіб. / За заг. ред. Бутка М. П. ; М. П. Бутко, М. Ю. Дітковська, С. М. Задорожна [та ін.] ; Чернігівський держ. техн. ун-т – Київ : «Центр учбової літератури», 2016. – 376 с.
16. Управління персоналом : підручник. / В. М. Данюк, А. М. Колот, Г. С. Суков [та ін.]; за заг. та наук. ред. В. М. Данюка. – Вид. 2-е, зі змінами. – Київ : КНЕУ; Краматорськ : НКМЗ, 2014. – 666 с.
17. Управління проектами: вітчизняний і зарубіжний досвід : монографія. / М. Ажажа [та ін.] ; під ред. С. Чернова [та ін.]. – Запоріжжя : РВВ ЗДІА, 2015. – 349 с.
18. Чумаченко І. В. Управління проектами: процеси планування проектних дій : підручник. / І. В. Чумаченко, В. В. Морозов, Н. В. Доценко, А. М. Чередниченко. – Київ : КРОК, 2014. – 673 с.
19. Шевченко І. Б. Управління змінами : навч. посіб. для студ. вищих навч. закладів. / І. Б. Шевченко ; Нац. техн. ун-т України «КПІ». – Київ : НТУ «КПІ» Політехніка, 2015. – 231 с.
20. Шульгіна Л. М. Інноваційний розвиток підприємств: формування стратегій : монографія / Л. М. Шульгіна, В. В. Юхименко ; Нац. техн. ун-т України «КПІ». – Київ : Univest PrePress, 2015. – 212 с.

Он-лайн ресурси

1. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. – Режим доступу : <http://minfin.kmu.gov.ua>
3. Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України. Офіційний веб-портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minregion.gov.ua/>
4. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. Офіційний веб-портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.me.gov.ua/>
5. Офіс реформ Кабінету Міністрів України. Офіційний веб-портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.kmu.gov.ua/ua/uryad-ta-organi-vladi/ofis-reform-kabinetu-ministriv-ukrainu>